

BROJEVI KOJI RAVNOPRAVNOST ZNAČE 3.

Analiza rezultata istraživanja problema i
potreba LGBTI osoba u Bosni i
Hercegovini u 2023. godini

Brojevi koji ravnopravnost znače 3.
Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba
u Bosni i Hercegovini u 2023. godini

Sarajevo, 2023.

Edicija Ljudska prava
Publikacija broj 92
Sarajevski otvoreni centar

Naslov: Brojevi koji ravnopravnost znače 3.: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2023. godini

Recenzija: Matej Vrebac

Urednici/e: Emina Bošnjak i Darko Pandurević

Lektura: Sandra Zlotrg

Prevod: Context o.d.

Prelom i dizajn: Renato Juričev

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar

Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

ISBN 978-9958-536-85-4

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod

ID brojem 57494534

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz prethodno informisanje izdavača na office@soc.ba i saglasnost izdavača. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost njenih autora_ica.

Publikacija je izrađena uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Sarajevskog otvorenog centra i nužno ne odražava stavove USAID-a niti Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Brojevi koji ravnopravnost znače 3.

Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2023. godini

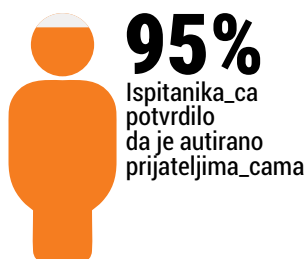
Sadržaj

Sažetak	5
Uvod	7
Ključne metodološke bilješke	8
<i>Cilj istraživanja</i>	8
<i>Prikupljanje podataka</i>	8
<i>Uzorak</i>	8
<i>Instrument</i>	8
<i>Analiza i obrada podataka</i>	9
<i>Ograničenja istraživanja</i>	9
Osnovni pregled strukture uzorka	9
Opšti rezultati istraživanja	10
Svakodnevni život LGBTI osoba	12
<i>Coming out</i>	13
Diskriminacija prema LGBTI osobama	16
Nasilje nad LGBTI osobama	21
Povjerenje u institucije	26
Psihološka dobrobit LGBTI osoba	30
Povorka ponosa	36
Životne zajednice osoba istog spola	39
Pravno prepoznavanje roda i rodnih identiteta	44
Ekonomski položaj LGBTI osoba	47
Percepcija rada Sarajevskog otvorenog centra na pitanjima koja se tiču prava LGBTI osoba	49
Zaključak	53
Okvirne preporuke	54
Demografska struktura uzorka	58
<i>Starosna struktura ispitanika_ca</i>	59
<i>Spolna i rodna struktura ispitanika_ca</i>	59
<i>Tipovi LGBTI identiteta</i>	60
<i>Obrazovna struktura uzorka</i>	61
<i>Struktura uzorka prema primarnom zanimanju</i>	61
<i>Etnička struktura ispitanika_ca</i>	62
<i>Vjerska struktura ispitanika_ca</i>	63
<i>Mjesto življenja/prebivališta ispitanika_ca</i>	64
UPITNIK	66
0 Sarajevskom otvorenom centru	90

Sažetak

Istraživanje pred vama prepoznalo je kako napredak u poštovanju LGBTI prava u Bosni i Hercegovini, tako i duboko ukorijenjene probleme s kojima se LGBTI osobe suočavaju u našem društvu, uključujući nedostatak pristupa zdravstvenoj zaštiti, manjak socijalne podrške, ekonomskih mogućnosti te manjkavosti u zakonodavstvu koje im ne pruža odgovarajuću zaštitu.

Iako nalazi istraživanja upućuju na potrebu za širom edukacijom društva, ali i same zajednice o LGBTI pitanjima kako bi se smanjila stigma i povećala prihvaćenost, ipak ukazuju i na neke pozitivne pomake.

5 od 10

ispitanika_ca (48,13%) je doživjela diskriminaciju zbog svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta

4 od 10

ispitanika_ca (38,9%) je doživjelo homo/transfobno nasilje

6 od 10

ispitanika_ca (61,34%) je doživjelo strahove za vlastitu sigurnost

Također, istraživanje je pokazalo da se značajan broj sudionika_ca suočava s poteškoćama kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje zbog okoline u kojoj žive.

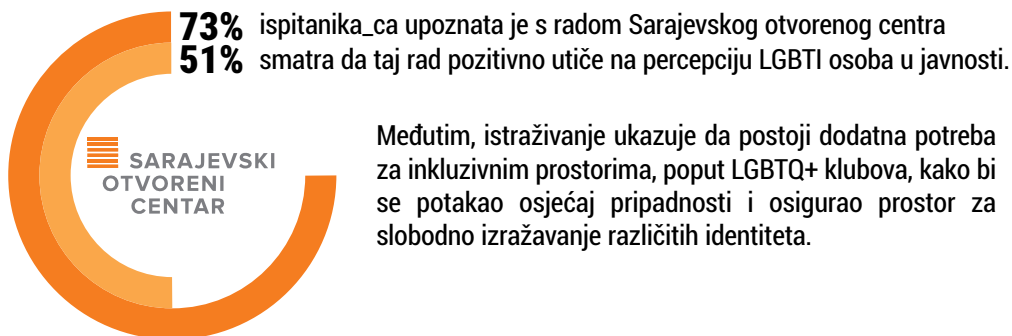
25,76%

ispitanika_ca prijavilo je probleme sa anksioznošću i paničnim napadima

19,81%

ispitanika_ca je izjavilo da je doživjelo depresiju

Ovi rezultati naglašavaju nužnost uspostavljanja sigurnih prostora te neophodnost što većeg pristupa psihosocijalnoj podršci za LGBTI osobe u Bosni i Hercegovini. Sami ispitanici_e istakli su i potrebu za društvenim razumijevanjem, prihvatanjem i podrškom kako bi se suzbila postojeća stigma i izgradila inkluzivnija društvena zajednica.

Dalji nalazi istraživanja naglašavaju i potrebu za pristupom profesionalnim uslugama zdravstvene i psiho-socijalne podrške, za jačanjem zakonodavstva koje će pružiti adekvatnu zaštitu prava na samoodređenje te privatni i porodični život, te osigurati širu zaštitu i osnov za širu društvenu ravnopravnost, koja neće biti fokusirana isključivo na pitanja nasilja i diskriminacije u najužem smislu.

Uvod

Kada govorimo o ljudskim pravima LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini, važno je istaknuti da se društveni i pravno-politički napredak često međusobno ne prate, te da promjene koje se mogu uočiti na nivou društva nužno ne znače promjenu neposrednog okruženja u kojem LGBTI osobe žive u svojim zajednicama.

Iako je Bosna i Hercegovina napravila vidan napredak u zaštiti i podršci ljudskim pravima LGBTI osoba tokom proteklih dvadeset godina LGBTIQ aktivizma, koji je rezultirao kontinuiranim održavanjem povorke ponosa, festivala kvir kulture i umjetnosti i usvajanjem Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba, izazovi i dalje postoje. Nedavni napadi na LGBTI aktiviste_kinje u Banjoj Luci ukazuju na institucionalnu homofobiju i inertnost pri primjeni postojećeg pravnog okvira, a usporen proces pravnog priznavanja istospolnih partnerstava u Federaciji Bosne i Hercegovine dovodi u pitanje političku volju za osiguranjem poštovanja ljudskih prava LGBTI osoba mimo zabrane nasilja i diskriminacije. Izmjene i dopune Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju Republike Srpske iz 2022. godine, koje onemogućavaju sistemsku podršku zdravstvenoj zaštiti transrodnih osoba, jasno pokazuju koliko je zaštita LGBTI ljudskih prava u Bosni i Hercegovini ovisna o volji konzervativnih vlasti i kako se brzo može izgubiti teško stečena sloboda i podrška.

LGBTI osobe u Bosni i Hercegovini svoje živote vode navigirajući ovim društvenim i pravnim kontradiktornostima, te je pri planiranju svih narednih koraka u zagovaranju, izradi politika i pravnih propisa, a naročito pri kreiranju aktivnosti osnaživanja i podrške zajednici neophodno uzeti u obzir njihovu realnost i okolnosti u kojima oblikuju svoju svakodnevnicu.

Ovo istraživanje upravo pruža uvide u postojeće stavove i percepciju LGBTI osoba u vezi sa izazovima, problemima i njihovim specifičnim potrebama, te se nadovezuje na prethodne napore istraživanja "Brojevi koji ravnopravnost znače: Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini" iz 2013. godine i "Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini", kako bi se bolje mogao razumjeti život LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini.

Uzimajući u obzir promijenjeni društveni i pravni kontekst u proteklom periodu, ovo istraživanje nastoji pružiti ažurirani pregled izazova i potreba LGBTI zajednice u Bosni i Hercegovini, kako bi upravo njihovi glasovi bili temelj budućem radu i naporima ka većem prihvatanju te ravnopravnijem, inkluzivnijem i pravednijem bh. društvu.

Ključne metodološke bilješke

Cilj istraživanja

Ovo istraživanje za cilj ima ponuditi što obuhvatniji i iscrpniji uvid u stavove i percepciju LGBTIQ osoba u Bosni i Hercegovini kada su u pitanju njihova svakodnevica, izazovi i problemi sa kojima se susreću, kao i konkretne potrebe koje imaju. Istraživanje predstavlja kontinuitet istraživačkih napora iz 2013. i 2017. godine, čiji su rezultati predstavljeni u izvještajima Brojevi koji ravnopravnost znače: Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini i Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini.

Prikupljanje podataka

Za prikupljanje podataka korišten je opširan kombinirani anketni upitnik koji je sadržavao pitanja zatvorenog, otvorenog i poluotvorenog tipa. Upitnik je distribuiran i putem mreže, u formi online upitnika kreiranog u Google Docs obrascu, i u štampanoj verziji, pri čemu su obje verzije bile identične po strukturi i pitanjima, kako bi se osigurala potpuna uporedivost prikupljenih rezultata. Podaci su se prikupljali u periodu april–maj 2023. godine.

Uzorak

Ovim istraživanjem obuhvaćen je prigodan uzorak od 401 LGBTI osobe iz Bosne i Hercegovine. Prikupljanje podataka provodilo je 10 različitih istraživača_ica u pet različitih regija BiH (regija RS i Krajina, regija Tuzla, Posavina i Brčko, regija Srednja Bosna, regija Hercegovina i regija Sarajevo), čime je postignuta bolja zastupljenost i raznolikost prikupljenih podataka. Odabrana metoda prikupljanja uzorka i dolaska do ispitanika bila je metoda "snježne grude". To znači da je prvi ispitanik_ca biran nasumično, a zatim su ostali ispitanici_e bili odabrani putem preporuka ili veza prethodno odabranih ispitanika_ca. Također, ispitanici_e su mogli izabrati hoće li uzorak prikupiti uživo ili online, čime se omogućilo fleksibilno sudjelovanje u istraživanju.

Zastupljenost ispitanika_ca iz različitih regija Bosne i Hercegovine omogućila je uvid u širok spektar potreba LGBTI osoba u različitim socijalnim, ekonomskim i geografskim kontekstima, te je obezbijedila materijal za temeljitu analizu. Ova analiza pruža dragocjene uvide u položaj i potrebe LGBTIQ osoba u BiH i postavlja osnovu za poduzimanje daljnjih koraka u zadovoljenju tih potreba.

Instrument

Upitnik je priložen kao aneks ovom izvještaju.

Analiza i obrada podataka

Istraživanje kombinuje deskriptivnu statističku analizu podataka prikupljenih anketnim upitnikom i kvalitativnu analizu odgovora dobijenih na pitanja otvorenog tipa, čime se dopunjava razumijevanje kvantitativnih rezultata.

Ograničenja istraživanja

Važno je napomenuti metodološka ograničenja ovog istraživanja. Treba istaknuti da je uzorak prigodan, što znači da nisu isključeni nepotpuni odgovori kako bi se što više informacija prikupilo. Osim toga, iako je upitnikom predviđeno prikupljanje podataka i za interspolne osobe, ovim istraživanjem nismo uspjeli doći do njih.

Osnovni pregled strukture uzorka

Ispitivanje je obuhvatilo ukupno 401 ispitanika_cu i pružilo dragocjen uvid u strukturu uzorka. Kada govorimo o dobnom sastavu, ističe se prisutnost mlađe populacije, dok su stariji ispitanici_e manje zastupljeni, što ukazuje na potrebu za dodatnim razmatranjem perspektiva različitih generacija LGBTI zajednice u Bosni i Hercegovini.

Većina ispitanika_ca završila je srednju školu i/ili osnovni studij, te se shodno tome većina njih izjasnila kao učenici ili studenti. Međutim, u gotovo jednakom broju zastupljeni su i zaposleni ispitanici_e, te manje i povremeno/honorarno zaposleni i nezaposleni ispitanici_e, svaki sa svojim specifičnim karakteristikama.

Rezultati su ukazali i na etničku i vjersku raznovrsnost. Iako se većina ispitanika_ca nije izjasnila etnički, oni koji jesu uglavnom se izjašnjavaju kao Bosanci_ke i Hercegovci_ke, ili češće pripadnici_e jednog od tri konstitutivna naroda. Slično tome, mnogi su se izjasnili kao ateisti ili agnostici, te veliki broj kao vjernici_e, i to u okviru tri dominantne monoteističke religije u BiH.

Većina ispitanika_ca obuhvaćenih uzorkom živi u Federaciji Bosne i Hercegovine, a manji broj u Republici Srpskoj i Brčko distriktu.

Razumijevanje različitih demografskih karakteristika ispitanika_ca ključno je za bolje razumijevanje njihovih iskustava, percepcija i odnosa prema društvenim i institucionalnim faktorima u Bosni i Hercegovini, te doprinosi adekvatnijoj interpretaciji nalaza ovog istraživanja.

Detaljna demografska struktura uzorka predstavljena je na kraju izvještaja.

Opšti rezultati istraživanja

Ovim istraživanjem učesnici_e su istakli različite izazove s kojima se LGBTI zajednica suočava u Bosni i Hercegovini na osnovu vlastitih iskustava i percepcije o svom položaju u bh. društvu i uticaju koje okolnosti u kojima žive imaju na njihovu svakodnevicu. U nastojanju da steknemo sveobuhvatno razumijevanje potreba i položaja, ovo istraživanje daje prioritet njihovim jedinstvenim iskustvima i perspektivama kao članovima_icama ove marginalizirane zajednice.

U odnosu na ponuđene identificirane probleme, ispitanici_e su većinu problema smatrali važnim ili vrlo važnim, stoga rezultati za sve kategorije gravitiraju prema 5 – vrlo važno. Najvažniji problemi, prema ocjenama ispitanika_ca, uključuju:

- fizičko nasilje, psihičko/verbalno nasilje i seksualno nasilje
- nedostatak sigurnih prostora/skloništa za žrtve nasilja
- diskriminaciju u školi i/ili na radnom mjestu te
- ekonomsko nasilje.

ISPOD SU NAVEDENI NEKI IDENTIFICIRANI PROBLEMI LGBTI OSOBA U BIH. MOLIMO VAS DA NA SKALI OD 1 DO 5 RANGIRATE VAŽNOST OVIH PROBLEMA.

	Nevažno	Donekle važno	Svejedno mi je	Važno	Jako važno
Diskriminacija na radnom mjestu	6	6	5	81	283
Diskriminacija u školi/fakultetu	4	3	8	80	301
Socijalna izolacija	4	5	25	75	287
Predrasude (homofobija, transfobija)	5	5	22	75	289
Otežana inkluzija	4	4	33	98	253
Stigmatizacija	2	6	19	86	279
Psihičko/verbalno nasilje	3	2	8	48	333
Seksualno nasilje / uznemiravanje	3	1	14	42	335
Fizičko nasilje/napadi/uništavanje imovine	3	4	10	45	332
Ekonomsko nasilje (npr. uskraćivanje ili oduzimanje novca i/ili drugih materijalnih dobara)	5	2	18	85	286
Nedovoljna podrška porodice	2	12	35	103	243
Nedovoljna podrška prijatelja_ica	5	12	44	95	227
Otežan pristup različitim servisima i uslugama	3	16	37	102	238

	Nevažno	Donekle važno	Svejedno mi je	Važno	Jako važno
Nedostatak programa podrške državnih institucija (opština, policija, tužilaštvo, sud)	2	9	27	95	263
Nedovoljna vidljivost LGBTI osoba i LGBTI tema/pitanja u javnosti	6	16	47	112	215
Nepostojanje adekvatnih institucionalnih programa psihološke podrške za LGBTI osobe	4	10	24	94	264
Nezaposlenost	11	10	32	81	252
Nepostojanje medicinskog tima za promjenu spola	6	13	33	84	252
Zahtjevna procedura promjene spola	8	12	35	85	245
Nemogućnost zaključenja životnih zajednica	3	8	24	84	272
Prisilne operacije interspolnih osoba	7	10	22	86	267
Nedostatak sigurnih prostora/skloništa za žrtve nasilja	3	5	11	61	311
Stanovanje	4	15	45	86	241
Govor mržnje / zločin iz mržnje	3	3	15	81	289
Diskriminacija u zdravstvu	4	4	18	73	290
Diskriminacija od strane vjerskih zajednica	16	18	51	47	256
Nemogućnost posvajanja djece za istospolne parove	10	11	32	78	263
Nemogućnost biomedicinski potpomognute oplodnje za istospolne parove	7	15	31	93	246

Iako je neupitno da ispitanici_e diskriminaciju i različite forme nasilja vide kao gorući problem zajednice, njihovi odgovori ukazuju na to da je nemoguće odvojiti iskustva življenja od svih izazova koje tradicionalna okolina nameće LGBTI osobama, te da gotovo svi identifikovani problemi imaju visok stepen uticaja na njihovu svakodnevicu, što će biti i potvrđeno kroz nalaze ovog izvještaja.

A vertical decorative bar on the left side of the page, set against a dark purple background. It features various colorful geometric patterns: yellow concentric lines forming a 'U' shape at the top; purple vertical lines; orange horizontal lines; orange concentric lines forming a 'U' shape; green concentric lines forming a 'U' shape; orange vertical lines; green concentric lines forming a 'U' shape; orange vertical lines; a large green concentric 'U' shape; orange vertical lines; and purple concentric lines forming a figure-eight shape at the bottom.

ŠVAKODNEVNI ŽIVOT LGBTI OSOBA

Coming out

Proces *coming out* od najvećeg je značaja za LGBTI osobe i zajednicu u jednom društvu. Iako nevidljivost može značiti prividnu zaštitu od reakcija okoline, ona eliminiira svaku autentičnost, ostavlja značajne posljedice na dobrobit i život pojedinaca, te ni lični ni napredak zajednice u pogledu položaja i poštovanja ljudskih prava nije moguć bez tog prvog koraka. Samim tim, nalazi vezani za *coming out* predstavljeni su prvi u ovom izvještaju.

Izraz *coming out* (izg. *kaming aut*) potiče od izraza na engleskom jeziku *izaći iz ormara* (engl. *coming out of the closet*), i koristi se za opisivanje javnog i otvorenog obznajivanja vlastite seksualne orijentacije, rodnog identiteta i/ili spolnih karakteristika. *Coming out* predstavlja i ličnu samospoznaju i obznajivanje svog LGBTIQ identiteta drugima. Ovaj proces omogućava LGBTIQ osobama da žive slobodno, bez prikrivanja dijelova svog identiteta, što pozitivno utiče na njihovo mentalno zdravlje i kvalitet života.

U procesu *coming outa*, pored lične samospoznaje i prihvatanja, ključnu ulogu ima i podrška porodice i okoline koja može doprinijeti emocionalnom blagostanju LGBTIQ osoba, pružajući im osjećaj prihvatanja i sigurnosti. Podržavajuće okruženje omogućava LGBTIQ osobama život bez straha od odbacivanja, čime se smanjuje njihova socijalna izolacija i podiže samopouzdanje i dobrobit, što onda doprinosi i stvaranju inkluzivnijeg društva, gdje svi pojedinci mogu živjeti autentično.

U tom kontekstu, ovaj dio istraživanja donosi nam pregled nivoa podrške koju LGBTIQ osobe imaju u svom svakodnevnom životu, naročito u pogledu *coming outa* i autentičnog življenja svojih LGBTIQ identiteta u bh. društvu.

COMING OUT

	Zna/znaju jer sam joj/mu/im rekao...la	Zna/znaju jer je/su saznao...la/ saznali...e od drugih	Ne zna/ne znaju, ali joj/mu/im planiram reći u skorijoj budućnosti (u narednih 12 mjeseci)	Ne zna/ne znaju, ali joj/mu/im planiram reći u daljoj budućnosti	Ne zna/ne znaju i ne planiram joj/mu/im reći	Nisam siguran... na da li zna/znaju	Nije primjenjivo
Majka/starateljica	157	22	27	54	75	46	18
Otac/staratelj	88	27	26	62	99	43	53
Sestra/sestre	118	15	11	18	28	12	193
Brat/braća	84	10	17	25	37	20	201
Dijete/djeca	5	1	4	2	11	3	362
Šira familija/podrođica	42	22	18	18	183	60	50
Prijatelji/ice	377	5	3	3	3	7	1
Poznanici/ce	125	73	9	15	60	83	29
Kolege/ice sa posla	101	11	14	10	69	32	157
Kolege/ice sa fakulteta	102	18	15	16	41	51	153
Kolege/ice iz škole	78	24	9	8	56	40	179

Prema rezultatima ovog istraživanja, LGBTI osobe, tačnije 94,7% ispitanika_ca, svoj identitet obznanilo je svojim prijateljima_cama. Ovaj nalaz konzistentan je s nalazima istraživanja potreba zajednice in 2017. godine kada je 90% ispitanika_ca također potvrdilo da je svoj identitet obznanilo prijateljima_cama.¹

Kada govorimo o užoj porodici, 41,2% ispitanika_ca svoj identitet obznanilo je svojim majkama, 43,5% braći, a čak 58,4% sestrama. Očevima je svoj identitet obznanilo tek 25,5% ispitanika_ca.

Tako možemo reći da se veći broj ispitanika_ca svoj LGBTIQ identitet odlučilo obznaniti poznanicima_ama (njih 34,2%), kolegama_icama s posla (njih 42,6%) ili kolegama_icama s fakulteta (njih 41,9%), nego vlastitim očevima.

Ovi nalazi odgovaraju nalazima istraživanja iz 2017. godine kada je 56,6% ispitanika_ca potvrdilo da za njih znaju sestre, gotovo pola da za njih znaju majke, dok su očevi/staratelji među članovima uže porodice bili ti koji najrjeđe znaju za LGBTIQ identitet ispitanika_ca (kod 32,6% ispitanika_ca).²

Čini se da ovi postotci još uvijek potvrđuju percepciju očinske figure kao heteropatrijarhalnog čuvara *tradicionalnih porodičnih* vrijednosti, te utiču na odnos povjerenja između očeva i njihove LGBTIQ djece.

KOJE VAS OSOBE (OD ONIH KOJE ZNAJU DA STE LGBTI OSOBA) PODRŽAVAJU, A KOJE NE.

	Podržava/ podržavaju	Ne podržava/ ne podržavaju	Ne znam da li me podržava / podržavaju	Neki_e podržavaju, neki_e ne podržavaju	Nije primjenjivo
Majka/starateljica	110	59	79	2	146
Otac/staratelj	63	62	64	2	206
Sestra/sestre	117	20	23	4	232
Brat/braća	71	19	39	2	261
Dijete/djeca	4	4	7	2	373
Šira familija/podrođica	28	22	67	42	231
Prijatelji/ice	349	9	7	25	9
Poznanici/ce	104	14	86	89	103
Kolege/ice sa posla	83	8	32	34	238
Kolege/ice sa fakulteta	80	3	43	53	216
Kolege/ice iz škole	48	8	37	52	248

¹Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

²Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

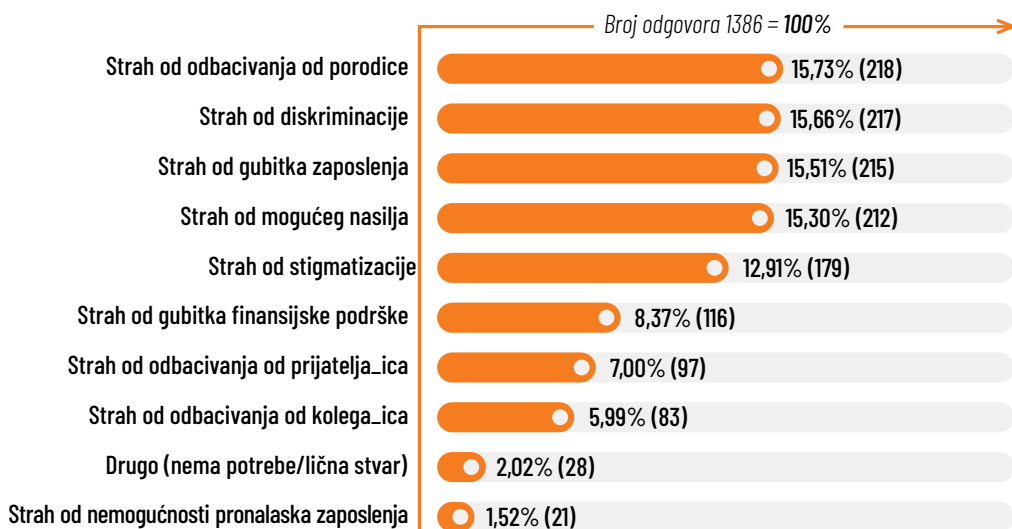
Kada govorimo o podršci osoba koje znaju za LGBTIQ identitet ispitanika_ca, situacija je također slična kao 2017. godine.

Čak 91,36% prijatelja_ica koji znaju za LGBTIQ identitet ispitanika_ca podržava ih u autentičnom i otvorenom življenju svojih identiteta, dok je 2017. ovaj postotak iznosio 87%. U okviru uže porodice koja zna za LGBTIQ identitet ispitanika_ca, 61,45% ispitanika_ca uživa takvu podršku svojih majki, 87,97% sestara, 75,5% braće, a 54,78% očeva. Godine 2017. u okviru uže porodice koja je znala za LGBTIQ identitet ispitanika_ca, njih 70% uživalo je podršku sestara, malo više od 50% majki, a tek 32,6% očeva/staratelja. Ovo povećanje podrške porodice LGBTIQ osobama može se pripisati većoj vidljivosti zajednice u proteklim godinama, naporima u edukaciji i osvješćavanju o LGBTIQ pitanjima, radu s roditeljima i članovima_cama porodica LGBTIQ osoba, te promjenama društvenih normi i stavova kontinuiranim aktivističkim djelovanjem.

U sferi obrazovanja i radnih odnosa, čak 74% ispitanika_ca potvrdilo je da uživa podršku poslovnih kolega_ica koji znaju za njihov LGBTIQ identitet, a 66,66% njih izjavilo je isto za kolege_ice s fakulteta.

Iako rezultati ovog istraživanja ukazuju na pomak u prihvatanju LGBTIQ osoba, veliki broj ispitanika_ca potvrdio je da ih strahovi od potencijalnih posljedica još uvijek ograničavaju od slobodnog i autentičnog življenja svojih identiteta.

KOJI SU RAZLOZI ZBOG KOJIH STE ODLUČILI DA NEKOM NE KAŽETE DA STE LGBTI OSOBA?

Strah od odbacivanja od porodice očigledno je značajan faktor odlučivanja LGBTIQ osoba da svoj identitet ne podijele sa svojom okolinom. U 2017. godini, čak 58,6% ispitanika_ca je navelo ovaj strah kao razlog skrivanja svog identiteta³, ali ohrabruje činjenica da je 2023. godine taj broj znatno niži, tačnije da je ovaj strah iskazalo svega 15,73% ispitanika_ca.

³Ibid.

U 2017. godini, 53,3% ispitanika_ca je navelo strah od diskriminacije kao razlog neautovanja, dok je u 2023. godini 15,66% osoba izbjegavalo otkrivanje svog identiteta zbog istog razloga. Nivo straha od nasilja slično se smanjio sa 46,7% u 2017. na 15,3% u 2023. godini.

Strah od ekonomskih posljedica ostaje značajan faktor; 33% ispitanika_ca u 2017. je izbjegavalo otkrivanje svog identiteta zbog straha od gubitka finansijske podrške, dok u 2023. godini taj strah dijeli tek 8,37%. Nivo straha od gubitka posla se također smanjio sa 26,4% u 2017. na 15,51% u 2023. godini.

Ove promjene ukazuju na to da unutar LGBTIQ zajednice postoji percepcija o većem stepenu prihvatanja, te da je porastao i stepen osnaženosti LGBTIQ osoba u periodu između dva istraživanja što dovodi do većeg broja autovanja, ali i većeg stepena podrške. Ovu osnaženost možemo interpretirati kao rezultat više različitih faktora, uključujući dostupnost većeg broja informacija o LGBTIQ temama i aktivizmu u BiH u javnom prostoru. U obzir također trebamo uzeti i generacijske specifičnosti ispitanika_ca istraživanja, koje se ogledaju u njihovoj većoj otvorenosti, smjelijem ispoljavanju stavova i identiteta, njihovom fluidnom poimanju te većoj dostupnosti sredstava informisanja i samim tim većem stepenu informisanosti o vlastitim pravima i mehanizmima njihovog ostvarivanja. Jasno je da još uvijek postoje izazovi koje treba prevazići, posebno u pogledu straha od diskriminacije i nasilja, ali je neupitan napredak i rezultat dosadašnjeg djelovanja i povećanja vidljivosti LGBTIQ zajednice na bh. društvo.

Diskriminacija prema LGBTI osobama

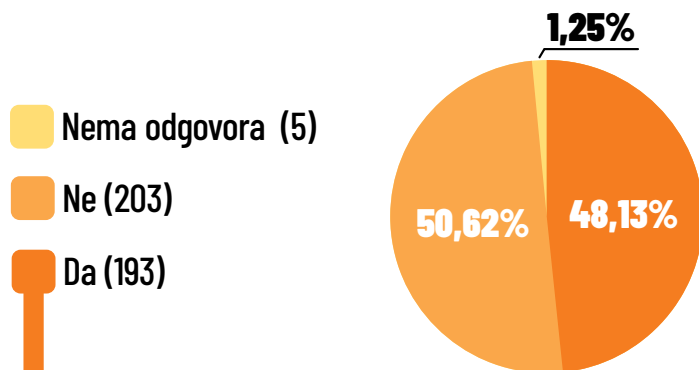
Diskriminacija ima duboke i dugoročne štetne posljedice po LGBTI zajednicu, jer se zbog diskriminacije u obrazovanju i zapošljavanju ugrožava njihova fizička i mentalna dobrobit, društvena inkluzija i pristup ekonomskim prilikama.

Pravno definisano, diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekoj osnovi, odnosno karakteristici, što su u slučaju LGBTIQ osoba seksualna orijentacija (lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih osoba), rodni identitet (transrodnih osoba) i rodno izražavanje (svih LGBTIQ osoba) i spolne karakteristike (interspolnih osoba).

Posmatrano kroz prizmu historijske neravnopravnosti i diskriminatornog odnosa prema LGBTIQ osobama, društvena izolacija zajednice te njena nevidljivost rezultat su upravo ovakvih društvenih procesa. Kontinuirana diskriminacija i neravnopravan položaj doveli su do visokog nivoa stresa, anksioznosti i depresije među LGBTIQ osobama, te uticali na razvijanje stresa manjine kod bh. LGBTIQ zajednice.

Povećana vidljivost te viši stepen autovanja LGBTIQ osoba dovelo je i do povećanja broja ispitanika_ca, njih 48,13%, koji su doživjeli diskriminaciju na osnovu svog LGBTIQ identiteta.

DA LI STE DOŽIVJELI DISKRIMINACIJU ZBOG TOGA ŠTO STE LGBTI OSOBA?

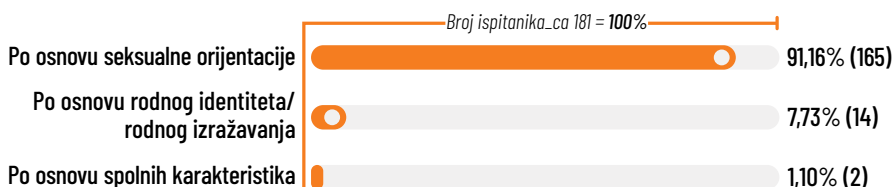

Broj ispitanika_ca 401 = 100%

U 2017. godini, gotovo 2/3 ispitanika_ca izjavilo je da nije doživjelo diskriminaciju.⁴ U tom kontekstu nalazi ovog istraživanja više odgovaraju podacima regionalnog istraživanja iz 2015. godine, koje je proveo Nacionalni demokratski institut (engl. National Democratic Institute),⁵ gdje je čak 51% LGBTI osoba u BiH doživjelo neki vid diskriminacije na temelju svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Od 48,13% ispitanika_ca koji su izjavili da su doživjeli neki vid diskriminacije, 91,16% diskriminirano je na osnovu seksualne orijentacije, a 7,73% na osnovu rodnog identiteta/izražavanja.

Ako je Vaš odgovor da, po kojem osnovu smatrate da ste diskriminirani?

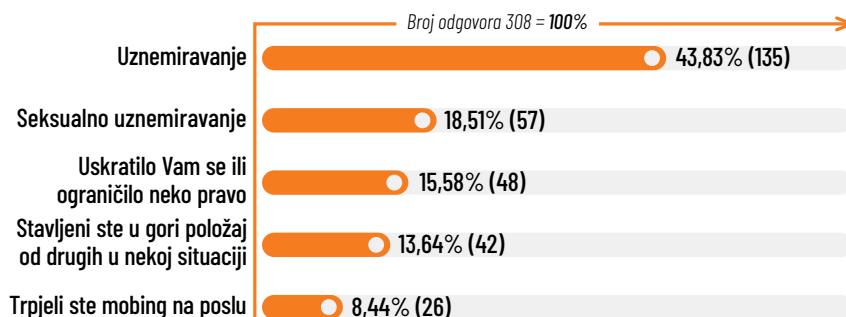
Među oblicima diskriminacije koju su ispitanici_e doživjeli, najčešće je uznemiravanje na osnovu LGBTIQ identiteta, što je doživjelo 43,88% ispitanika_ca. Sličan nalaz imalo je i istraživanje iz 2017. godine kada je čak 81,7% ispitanika_ca koji su doživjeli diskriminaciju navelo da se susrelo s ovim njenim vidom.⁶

⁴Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

⁵NDI Public Opinion Poll in the Balkans on LGBTI Communities." Ndi.Org. 28. oktobar 2015. <https://www.slideshare.net/NDI/democracy/ndi-public-opinion-poll-in-the-balkans-on-lgbti-communities>.

⁶Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

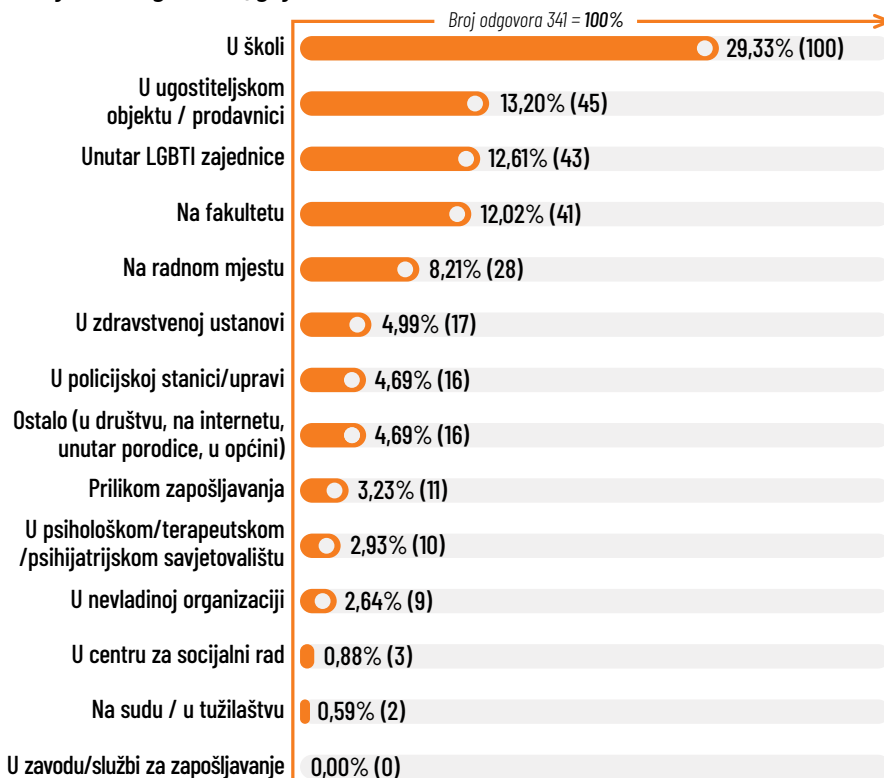
Ako je Vaš odgovor da, koji vid diskriminacije ste doživjeli?

Prema nalazima ovog istraživanja, najveći broj ispitanika_ca susreo se s diskriminacijom u školi (29,33%), a mnogi su se suočili sa diskriminacijom na radnom mjestu (8,21%), u policijskim stanicama (4,69%), zdravstvenim ustanovama (4,99%), na fakultetima (12,02%) i u ugostiteljskim objektima (13,20%).

Čak 12,61% ispitanika_ca izvijestilo je i o diskriminaciji unutar LGBTI zajednice. Osim toga, neki su iskusili diskriminaciju prilikom zapošljavanja. Neki su naveli i druge situacije, uključujući diskriminaciju u društvu, na internetu, unutar porodice i u lokalnoj zajednici.

Ako je Vaš odgovor da, gdje se to desilo?

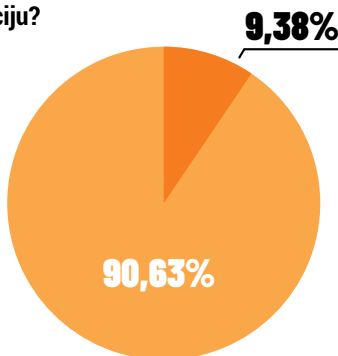
Istraživanje iz 2017. godine također je imalo slične nalaze, te su tako ispitanici_e izvijestili da su diskriminaciju najčešće doživljavali u obrazovnim institucijama – u školi čak 41,2%, a na fakultetu 19,1% ispitanika_ca; te u ugostiteljskim i prodajnim objektima (34,6% ispitanika_ca). 15,4% ispitanika_ca tom prilikom je navelo da je doživjelo diskriminaciju unutar same LGBTI zajednice.

U 2017. godini 83,8% ispitanika_ca izvijestilo je da nije prijavilo doživljenu diskriminaciju;⁷ ovim istraživanjem utvrđeno je da se čak 90,63% ispitanika_ca odlučilo ne prijaviti diskriminaciju.

Da li ste prijavili diskriminaciju?

Ne (174)

Da (18)

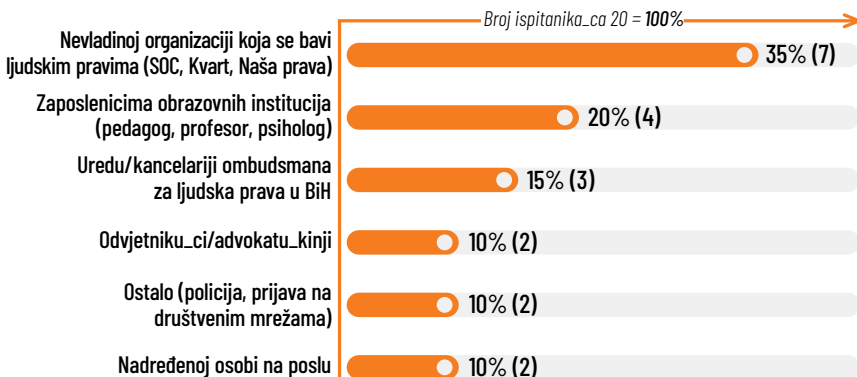

Broj ispitanika_ca 192 = 100%

Jednako kao i 2017. godine, jasno je da nedostaje povjerenja u institucije nadležne za zaštitu od diskriminacije, te da nespремnost osoba da ove slučajeve prijave čini diskriminaciju manje vidljivom te otežava napore za njeno suzbijanje.

U 9,38% slučajeva kada su se ispitanici_e odlučili prijaviti diskriminaciju uglavnom su se odlučivali podršku potražiti u organizacijama civilnog društva (35% njih), te u Instituciji ombudsmena za ljudska prava (15%), što upućuje na nizak nivo povjerenja u pravosudne institucije, te zaobilaženje parničnog postupka kao mehanizma dokazivanja i suzbijanja diskriminacije.

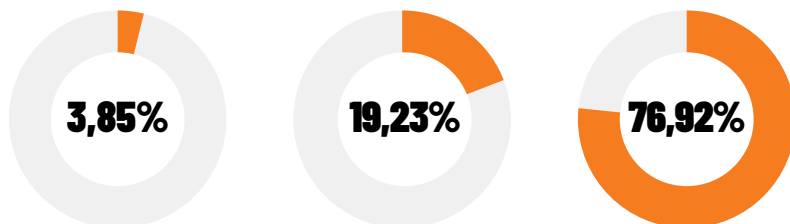
Ako je Vaš odgovor da, koji vid diskriminacije ste doživjeli?

⁷Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Od 20 prijavljenih slučajeva diskriminacije, samo šest je razmatrano pred sudom. Od toga je jedan proces okončan, a pet još uvijek traje, što upućuje na neefikasnost i tromost pravosudnog sistema u BiH pri implementaciji antidiskriminacijskog zakonodavstva i osiguravanju zaštite LGBTI osobama.

Da li je Vaš slučaj diskriminacije bio razmatran pred sudom?

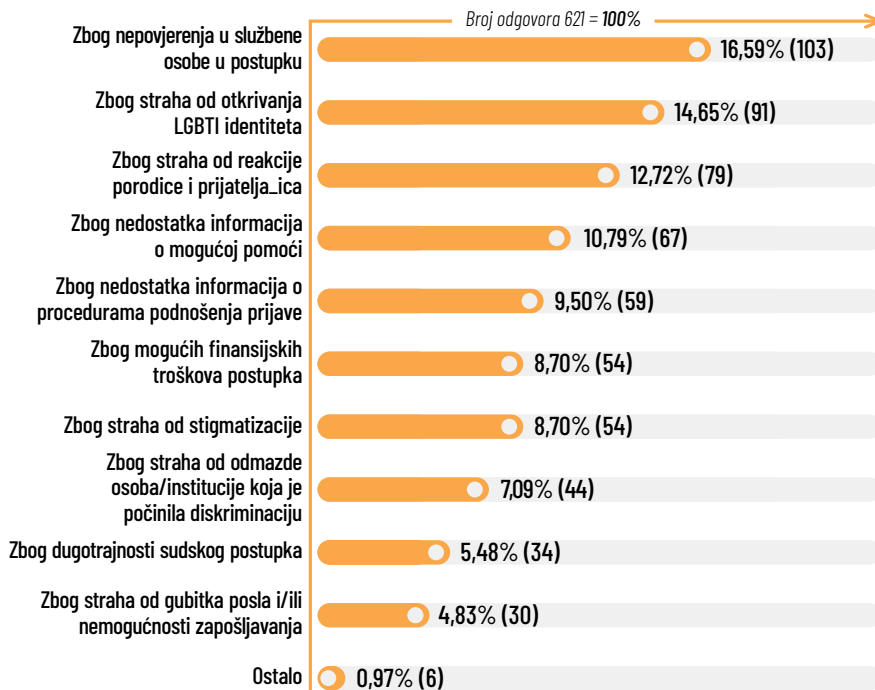

Da, proces je okončan (1) Da, ali proces još uvijek traje (5) Ne (20)

Broj ispitanika_cca 26 = 100%

Jednako kao i u prethodnom istraživanju, odgovori na pitanje zašto ispitanici_e nisu prijavili diskriminaciju otkrivaju duboke strahove i prepreke s kojima se suočava LGBTIQ zajednica. Nepovjerenje u službene osobe u postupku, strah od otkrivanja identiteta i nedostatak informacija o mogućoj pomoći i procedurama podnošenja prijave neki su od ključnih faktora. Dugotrajnost sudskih procesa, mogući finansijski troškovi, strah od odmazde te briga o reakciji porodice i prijatelja također su izraženi motivi za neprijavlivanje slučajeva diskriminacije.

Ako je Vaš odgovor ne, zbog čega se niste odlučili prijaviti diskriminaciju?

Ovi podaci ne samo da naglašavaju kompleksnost problema s kojima se LGBTI osobe suočavaju, već ukazuju i na važnost jačanja podrške, informisanja i povjerenja kako bi se ohrabrilo prijavljivanje slučajeva diskriminacije i omogućio ovoj zajednici osjećaj sigurnosti i ostvarivanje pravde.

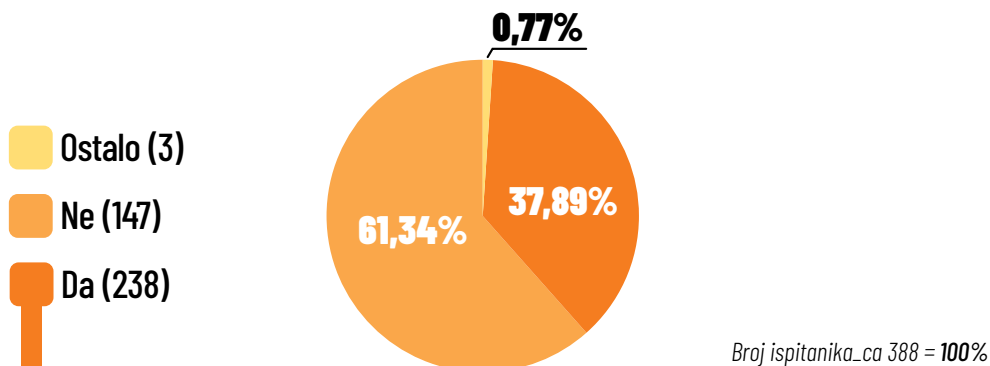
Nasilje nad LGBTI osobama

Nasilje motivisano seksualnom orijentacijom, rodnim identitetom i/ili spolnim karakteristikama ima ozbiljan i štetan uticaj na LGBTIQ zajednicu, jer stvara osjećaj straha i nesigurnosti i ograničava mogućnost da članovi_ice zajednice žive slobodno i otvoreno, te ostavlja posljedice po njihovu mentalnu i fizičku dobrobit.

Slučajevi nasilja kao što su napad na Sarajevo Queer Festival iz 2008., Festival queer filma i umjetnosti Merlinka iz 2014., te napad na aktiviste_kinje Organizacionog odbora bh. povorke ponosa iz 2023. značajno su naštetili bh. LGBTIQ zajednici, unoseći strah u pojedince_ke te narušavajući ionako krhko povjerenje u državne institucije jer su ukazali na njihovu inertnost i neefikasnost pri sankcionisanju počinitelja i pružanju zaštite LGBTIQ građanima_kama.

Ne čudi podatak da je ovo istraživanje zabilježilo da čak 61,34% ispitanika_ca strahuje za vlastitu sigurnost zato što su LGBTIQ osobe. Zabrinjava činjenica da je i istraživanje iz 2017. godine imalo sličan nalaz; tada je 60,9% ispitanika_ca izrazilo isti strah,⁸ što upućuje na negativan trend percipiranja vlastite sigurnosti LGBTIQ osoba u BiH. Unatoč rastu podrške u neposrednoj okolini, jasno je da LGBTIQ osobe bh. društvo i dalje percipiraju kao generalno netrpeljivo i ksenofobno.

DA LI STRAHUJETE ZA VLASTITU BEZBJEDNOST ZBOG TOGA ŠTO STE LGBTI OSOBA?

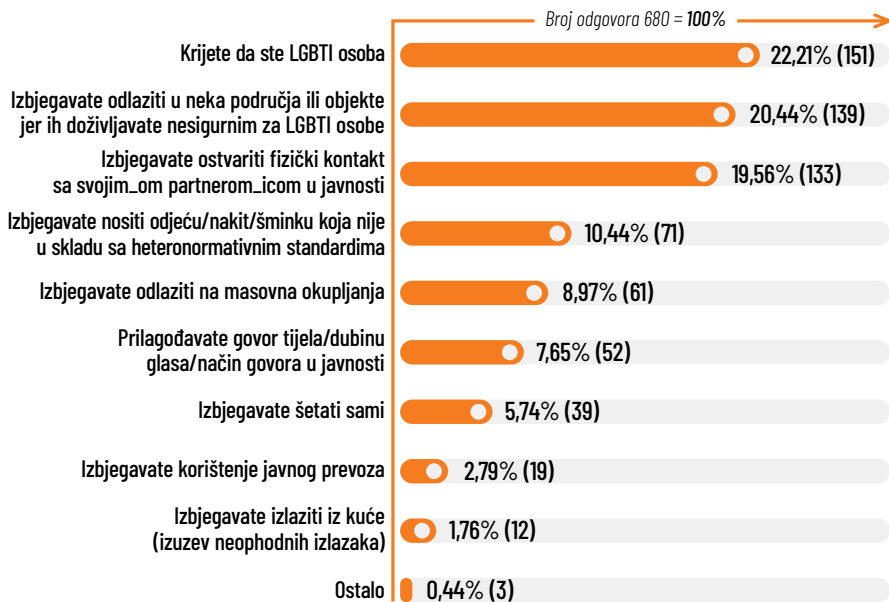

Nalazi ovog istraživanja pružaju dubok uvid u ponašanje LGBTI ispitanika_ca izazvano strahom od diskriminacije i nasilja u Bosni i Hercegovini. Rezultati pokazuju da mnogi od njih žive u konstantnom strahu i prilagođavaju svoje ponašanje kako bi se zaštitili. Čak 22,21% ispitanika_ca skriva svoj LGBTI identitet, dok 1,76% izbjegava izlaziti iz kuće osim u vanrednim slučajevima. 20,44% ispitanika_ca izbjegava određena područja i objekte zbog straha, a značajan broj ispitanika_ca (19,56%) izbjegava fizički kontakt sa svojim partnerom_icom u javnosti, dok čak 10,44%

⁸Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

prilagođava svoj izgled prema heteronormativnim standardima. Ovi podaci ukazuju na ozbiljne izazove s kojima se LGBTI osobe suočavaju u svakodnevnom životu, kao i na potrebu za sigurnim okruženjem koje će omogućiti slobodu izražavanja identiteta bez straha od nasilja ili diskriminacije.

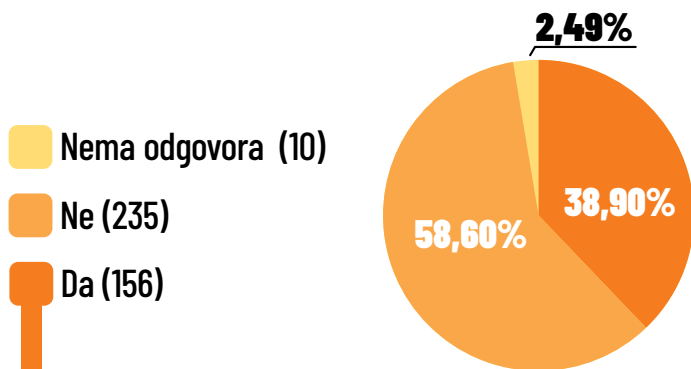
Ako je Vaš odgovor da, radite li iz straha nešto od sljedećeg?

Iako ovi nalazi slikaju tmurnu sliku svakodnevnog života LGBTIQ osoba u BiH, ipak se i u ovom aspektu može uočiti napredak u odnosu na 2017. godinu, kada je čak 69,4% ispitanika_ca potvrdilo da iz straha krije svoj LGBTI identitet,⁹ a oko 55% da izbjegava neka mjesta koja smatra nesigurnim za LGBTIQ zajednicu.

Čak 38,9% ispitanika_ca potvrdilo je da je doživjelo nasilje zbog svog LGBTI identiteta, što je svojevrsan porast u odnosu na 2017. godinu kada je to prijavilo svega 25,4% ispitanika_ca.

DA LI STE DOŽIVJELI NASILJE ZBOG TOGA ŠTO STE LGBTI OSOBA?

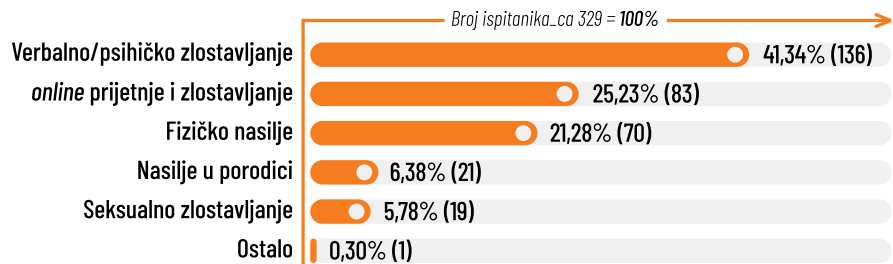
Broj ispitanika_ca 401 = 100%

⁹Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Evidentno je da povećana vidljivost i otvorenost zajednice nosi sa sobom i neke negativne posljedice, te da strategije izbjegavanja rizika od nasilja koje članovi_ice zajednice primjenjuju nisu dovoljne da ih zaštite od nasilnih reakcija društva.

Kada govorimo o vrstama nasilja koje doživljavaju LGBTI osobe u BiH, rezultati ovog istraživanja pokazuju da je 21,28% ispitanika_ca doživjelo fizičko nasilje, dok je 41,34% bilo izloženo verbalnom i psihičkom zlostavljanju. *Online* prijetnje i zlostavljanje su zabilježene kod 25,23% ispitanika_ca. Osim toga, 6,38% ispitanika_ca je iskusilo nasilje u porodici, dok je 5,78% bilo žrtva seksualnog zlostavljanja.

Ukoliko je Vaš odgovor da, koju vrstu nasilja ste doživjeli?

Ove brojke naglašavaju ozbiljnu potrebu za jačim i efikasnijim mehanizmima za zaštitu LGBTI osoba u BiH od nasilja.

Posebno je bitno istaći podatke koji ukazuju na ozbiljan problem *online* nasilja. Na osnovu prikupljenih podataka da 25,23% ispitanika_ca doživljava *online* prijetnje i zlostavljanje, važno je fokusirati se na preventivne strategije koje bi mogle značajno smanjiti rizik od ovog oblika nasilja.

Prvo, edukacija igra ključnu ulogu. Potrebno je raditi na podizanju svijesti javnosti, posebno mladih ljudi o štetnosti *online* nasilja i njegovim posljedicama. Neophodno je zajedničko djelovanje civilnog društva, obrazovnih institucija, medija i drugih aktera da bi se promovisalo i osiguralo sigurno korištenje interneta, te upozorilo na rizike *online* nasilja i na posljedice ovakvog djelovanja.

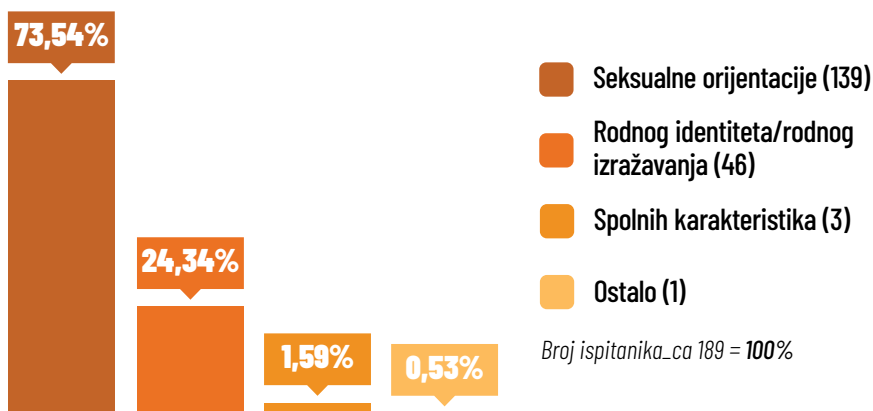
Drugo, neophodan korak u suzbijanju ovih vrsta nasilja svakako je adekvatno zakonsko regulisanje *cyberbullyinga* i *online* prijetnji. Prepoznavanje štetnih posljedica ovih formi nasilja, te adekvatno istraživanje i sankcionisanje počinitelja može služiti kao snažan odvraćajući faktor.

Ključna je i podrška žrtvama nasilja, te kreiranje sigurnih *online* prostora gdje se mogu javiti za pomoć i podršku, što ih može osnažiti da prijave incidente.

U svrhu preventivnog djelovanja i sveobuhvatnog suzbijanja *online* nasilja, potrebna je kontinuirana saradnja između nadležnih institucija, organizacija civilnog društva, internet provajdera i medija, koja može omogućiti razmjenu informacija, resursa i najboljih praksi kako bi se razvile efikasne strategije prevencije i sankcionisanja *online* nasilja.

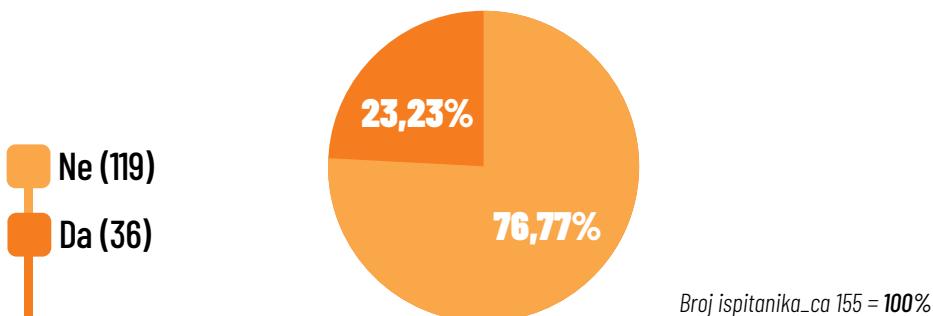
Slično kao i u slučajevima diskriminacije, najveći broj ispitanika_ca, njih 73,54%, izvijestio je da je pretrpio nasilje na osnovu seksualne orijentacije.

Zbog kojeg osnova smatrate da ste pretrpjeli nasilje?

Ispitanici_e su izvijestili da su nasilje ipak prijavljivali češće nego slučajeve diskriminacije, te je tako čak 23,23% njih nasilje prijavilo. U ovom aspektu bilježimo pad broja prijava u odnosu na 2017. godinu, kada je gotovo 1/3 ispitanika_ca izvijestila da je prijavila slučajeve nasilja.¹⁰

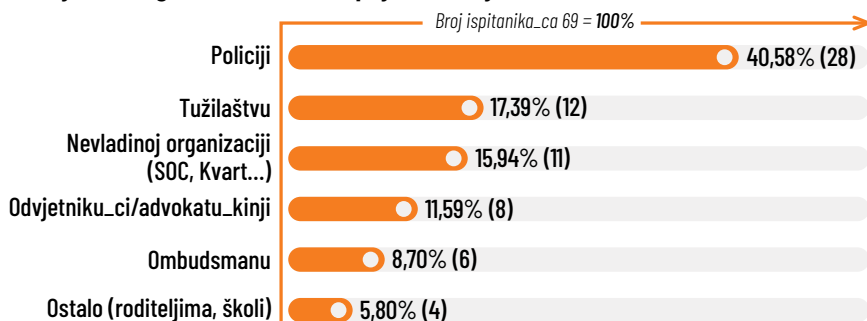
Da li ste prijavili nasilje koje ste doživjeli?

U većini slučajeva ispitanici_e koji su pretrpjeli nasilje, njih 40,58%, nasilje su prijavili policiji, 17,39% tužilaštvu, dok se 15,94% odlučilo potražiti podršku nevladinih organizacija. Čak 11,59% potražilo je advokatsku podršku u slučajevima nasilja.

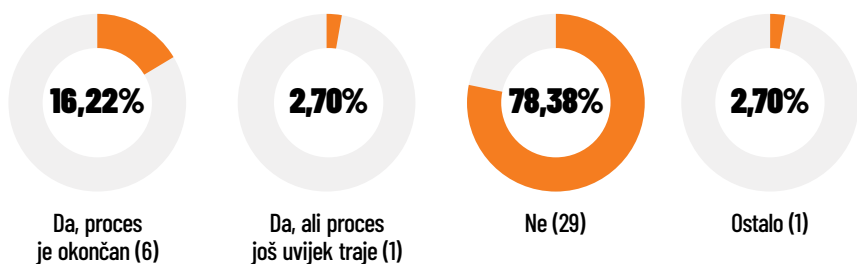
¹⁰Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Ako je Vaš odgovor da, kome ste prijavili nasilje?

Od 37 slučajeva nasilja, njih sedam je doživjelo sudski epilog, u šest slučajeva proces je okončan, dok se u jednom još uvijek vodi. Od 37 slučajeva nasilja, 29 nije razmatrano pred sudom. Poređenja radi, u 2017. godini, od 33 ispitanika_ca, koliko ih je prijavilo doživljeno nasilje, u osam slučajeva nasilje je razmatrano pred sudom.

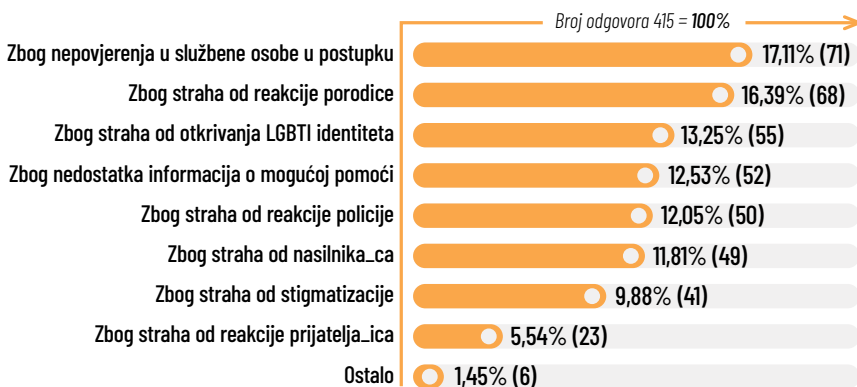
Da li je Vaš slučaj nasilja bio razmatran pred sudom?

Broj ispitanika_ca 37 = 100%

Prilikom obrazlaganja razloga zašto nisu prijavili nasilje, čak 17,11% ispitanika_ca izrazilo je nepovjerenje u službene osobe u postupku, dok se 13,25% odlučilo ne prijaviti nasilje zbog straha od otkrivanja svog LGBTI identiteta. Strah od reakcije policije bio je prisutan kod 12,05% ispitanika_ca, dok je 16,39% odlučilo ne prijaviti nasilje zbog straha od reakcije porodice. Također, 11,81% ispitanika_ca izrazilo je strah od nasilnika kao razlog za neizjašnjavanje o nasilju.

Ako je Vaš odgovor ne, zbog čega se niste odlučili prijaviti nasilje?

U istraživanju iz 2017. godine strah od reakcije policije kao jedan od razloga neprijavljivanja nasilja naveden je u čak 41,4% slučajeva,¹¹ što može ukazivati na potencijalnu promjenu odnosa zajednice prema policijskim službenicima_ama, u periodu između dva istraživanja, te na postojanje osnova za jačanje odnosa saradnje i povjerenja.

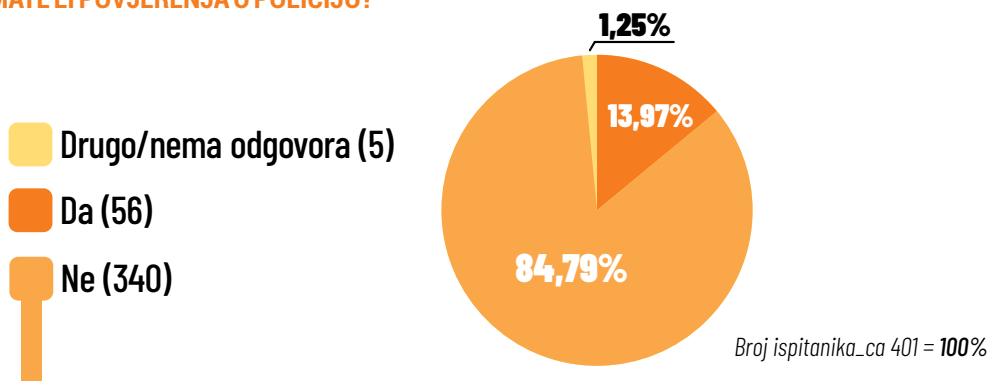
Međutim, nalazi u ovoj oblasti dodatno naglašavaju ozbiljne prepreke s kojima se LGBTI osobe suočavaju prilikom prijavljivanja nasilja, uključujući strah od reakcija okoline i nedostatak povjerenja u pravosudni sistem. Stvaranje sigurnijeg okruženja, jačanje povjerenja u pravosudne institucije i pružanje adekvatne podrške ključni su koraci ka suzbijanju nasilja i osiguravanju pravde za LGBTI osobe u Bosni i Hercegovini.

Povjerenje u institucije

Povjerenje u institucije naročito je značajno prilikom rješavanja slučajeva diskriminacije i nasilja nad LGBTI osobama u Bosni i Hercegovini. Sama priroda ovih slučajeva često uključuje duboko lična i osjetljiva iskustva. LGBTI osobe koje su se susrele s diskriminacijom ili nasiljem moraju imati povjerenje da će institucije odgovorne za njihovu zaštitu postupiti fer i bez pristranosti. Kada se povjerenje u te institucije naruši, to može odvratiti žrtve od traženja pomoći, prijavljivanja incidenata ili poduzimanja pravnih mjera, što održava kulturu šutnje i nekažnjavanja, i omogućava diskriminaciji i nasilju da se nekontrolirano nastave. Suprotno tome, kada se institucije percipiraju kao pouzdane i odgovorne, to ne samo što osnažuje LGBTI osobe da istupe sa svojim pritužbama već šalje jasnu poruku da se takva diskriminacija i nasilje neće tolerisati. Izgradnja i održavanje povjerenja u institucije nije samo pitanje ljudskih prava, već i ključan korak prema stvaranju inkluzivnog i pravednijeg društva u kojem svi građani, bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, mogu živjeti bez straha od diskriminacije ili nasilja.

Stoga je alarmantan podatak da 84,79% ispitanika_ca nema povjerenja u policiju, te da je to tek mali odmak od nalaza istraživanja iz 2017. godine, kada je 87,4% ispitanika_ca potvrdilo da nemaju povjerenja u policiju u BiH.¹²

IMATE LI POVJERENJA U POLICIJU?

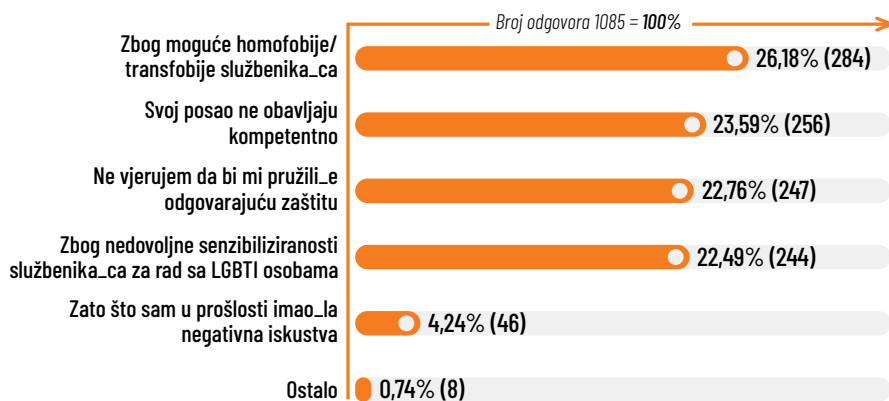
¹¹Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

¹²Ibid.

Ovako nizak postotak nije iznenađujući, kada se uzme u obzir da ispitanici_e navode da su se u procesu prijavljivanja nasilja susreli s nizom duboko uznemirujućih iskustava.

Mnogi su se suočavali s diskriminacijom i dobijali vrlo malo ili nimalo podrške pri prijavljivanju slučajeva zlostavljanja, posebno verbalnog ili onih vidova nasilja povezanih s uznemiravanjem, što je često rezultiralo osjećajem izolacije i frustracije. Ispitanici_e tvrde da su negativni kontakti s policijskim službenicima bili uobičajena pojava, te da su varirali od odbacivanja, nesenzitivnog ponašanja do otvorenog neprijateljstva. U nekim slučajevima, pojedinci su bili izloženi dodatnom maltretiranju od strane policijskih službenika, što je pogoršalo njihovu traumu i nepovjerenje prema institucijama.

Ukoliko ste odgovorili ne, zbog čega nemate povjerenja u policiju?

Ispitanici_e su ukazali na opšti nedostatak ozbiljnosti u odgovoru na hitne situacije, što je dovodilo do odgođene ili neadekvatne pomoći. Takvi slučajevi uključivali su prijave nasilja u porodici, gdje su žrtve nailazile na osudu umjesto podrške.

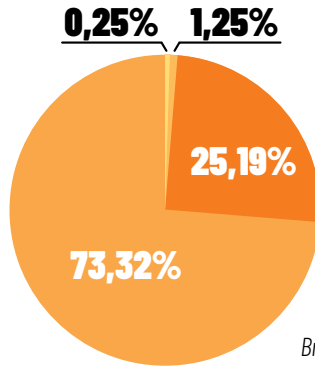
Ovakav institucionalni nemar i neuspjeh u pružanju odgovarajuće podrške i zaštite doveo je do oklijevanja LGBTIQ osoba da u budućnosti komuniciraju s organima reda. Ova negativna iskustva naglašavaju hitnu potrebu za sveobuhvatnim reformama u postupanju po prijavama nasilja, s naglaskom na empatiji, profesionalnosti i predanosti osiguravanja pravde i sigurnosti za sve.

U kontekstu rada sudova i tužilaštava, veliki broj ispitanika_ca, njih 73,32%, potvrdio je da nema povjerenja u ove pravosudne institucije. Slično kao i kod nepovjerenja u policiju, u 2017. ovaj odgovor dalo je 85,5% ispitanika_ca,¹³ te potencijalni porast povjerenja možemo gledati kao rezultat rada i napora u periodu između dva istraživanja, ali i kao osnov za dalje unapređenje i građenje odnosa povjerenja između LGBTIQ zajednice i pravosudnih institucija.

¹³Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

IMATE LI POVJERENJA U TUŽILAŠTVA I SUDOVE?

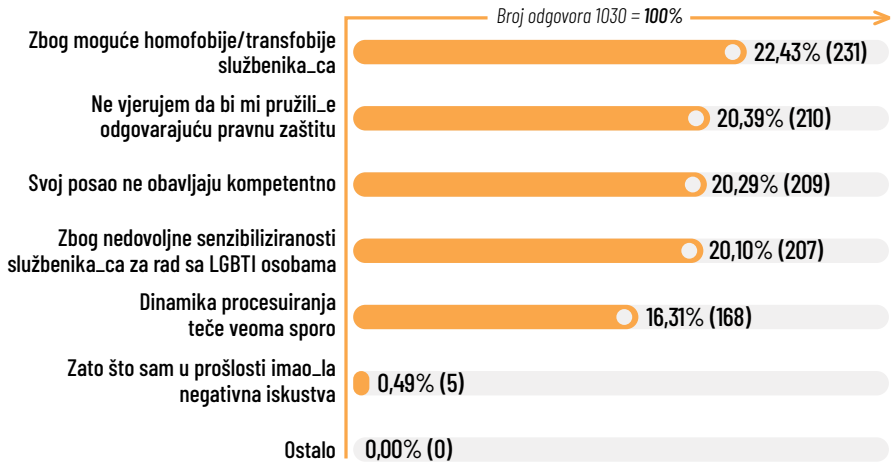
- Ostalo/nema odgovora (5)
- Nisam siguran/na (1)
- Da (101)
- Ne (294)

Broj ispitanika_ca 401 = 100%

Čak 22,43% ispitanika_ca istaklo je moguću homofobiju/transfobiju službenika_ca kao razlog nedostatka povjerenja. Osim toga, 20,10% smatralo je da su službenici_e nedovoljno senzibilizirani za rad s LGBTI osobama, a 20,29% da službenici_e svoj posao ne obavljaju kompetentno. Također, 20,39% izrazilo je nepovjerenje u pružanje odgovarajuće pravne zaštite, dok je 16,31% navelo kao razlog za nedostatak povjerenja činjenicu da procesuiranje slučajeva traje vrlo dugo.

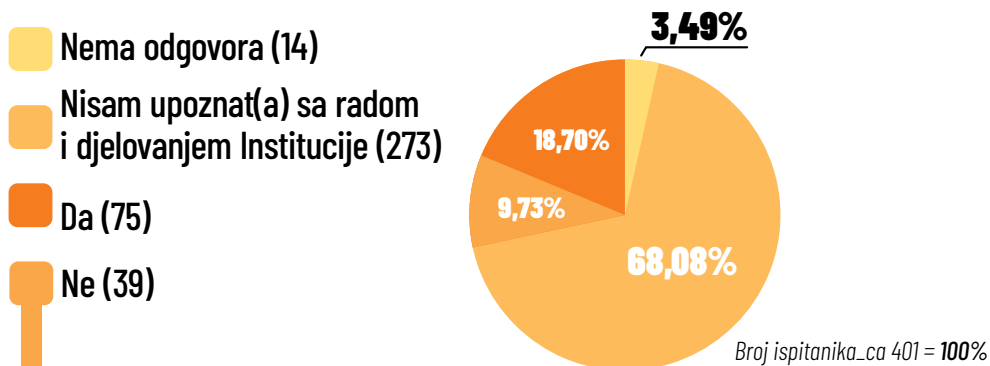
Ukoliko ste odgovorili ne, zbog čega nemate povjerenja u tužilaštva i sudove? Moguće je odabrati više odgovora.

Ovakvi nalazi upućuju na neophodnost iznalaženja novih dugoročnijih pristupa edukaciji, senzibilizaciji i profesionalizaciji pravosudnih službenika_ca u radu s LGBTI osobama u BiH.

Pri izjašnjavanju o povjerenju u Instituciju ombudsmena za ljudska prava BiH čak 68,08% ispitanika_ca istaklo je da nisu upoznati s njenim radom i djelovanjem. Ovako visok postotak nepoznavanja rada Institucije ombudsmena ukazuje na nevidljivost njihove uloge u zaštiti ljudskih prava, te potrebu za jasnijim pozicioniranjem kao branitelja ljudskih prava LGBTIQ osoba u BiH, i proaktivnim radom na uspostavljanju kontakta i razvijanju odnosa povjerenja s organizacijama, aktivistima_kinjama i LGBTIQ osobama u BiH.

IMATE LI POVJERENJA U INSTITUCIJU OMBUDSMANA ZA LJUDSKA PRAVA BIH?

Nivo nepoznavanja rada Institucije ombudsmena posebno zabrinjava jer je ova institucija jedna od prvih stala u zaštitu ljudskih prava LGBTI osoba, te 2016. godine izradila Specijalni izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini,¹⁴ kojim je identifikovala pojave kršenja ljudskih prava LGBT osoba u BiH i dala konkretne preporuke kako unaprijediti njihovu zaštitu i poštovanje. Preporuke koje su se doticale i prava na samoodređenje te prava na porodični život sveobuhvatno su ponudile korake kojima bi se omogućio visok stepen ravnopravnosti LGBTI osoba u bh. društvu.

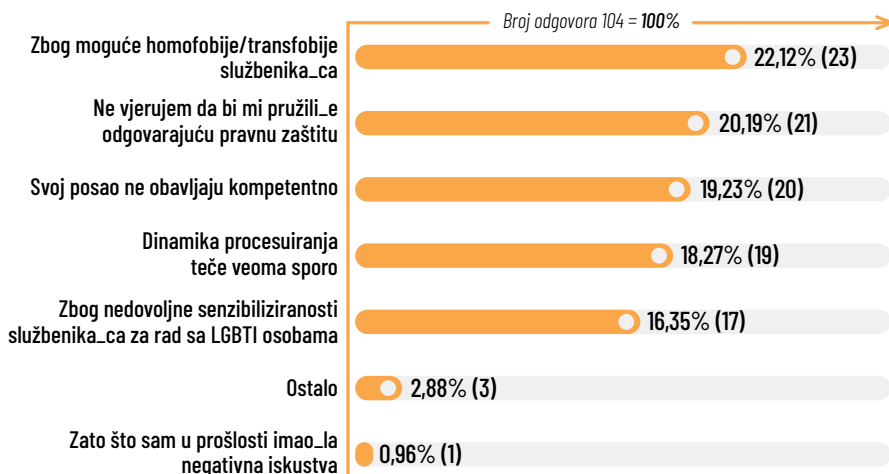
Činjenica da većina ispitanika_ca nije upoznata s ulogom ombudsmena ukazuje na to da je njihova uloga s vremenom marginalizirana, te da postoji potreba da se pojača vidljivost njihovog rada, prisutnost i proaktivnost u zaštiti i promicanju ljudskih prava LGBTI osoba. Potrebno je da se radi na redovnom monitoringu i podsjećanju na institucionalni nemar i neispunjavanje preporuka datih na osnovu međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine. U kontekstu nalaza ovog istraživanja, posebno je značajno raditi na prepoznavanju Institucije ombudsmena kao centralne institucije za zaštitu od diskriminacije, koja u svom mandatu ima na raspolaganju mehanizam ispitivanja slučajeva diskriminacije, te nudi preporuke koje sud mora uzeti u razmatranje prilikom odlučivanja u slučajevima diskriminacije; kao i opciju organiziranja situacionog testiranja koje može ojačati tužbeni zahtjev i osigurati da konačni ishod suđenja bude u korist diskriminirane osobe.

Razlozi LGBTI ispitanika_ca u Bosni i Hercegovini što imaju nepovjerenje prema Instituciji ombudsmena slični su onima izraženim prema policijskim i pravosudnim institucijama. Čak 22,12% ispitanika_ca izrazilo je zabrinutost zbog moguće

¹⁴Jasminka Džumhur, Nives Jukić, Ljubinko Mitrović. 2016. Specijalni izvještaja o pravima LGBT osoba u Bosni i Hercegovini . Banja Luka: Institucija ombudsmena/ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

homofobije/transfobije službenika_ca, dok je dodatnih 16,35% smatralo da službenici_e ove institucije nisu dovoljno senzibilizirani za rad s LGBTIQ osobama. 19,23% ispitanika_ca smatralo je da ova institucija ne obavlja svoj posao kompetentno, a 20,19% nije vjerovalo da bi im pružili odgovarajuću pravnu zaštitu. Također, čak 18,27% izrazilo je nezadovoljstvo zbog sporog procesuiranja njihovih slučajeva.

Ukoliko ste odgovorili ne, zbog čega nemate povjerenja u Instituciju ombudsmena ?

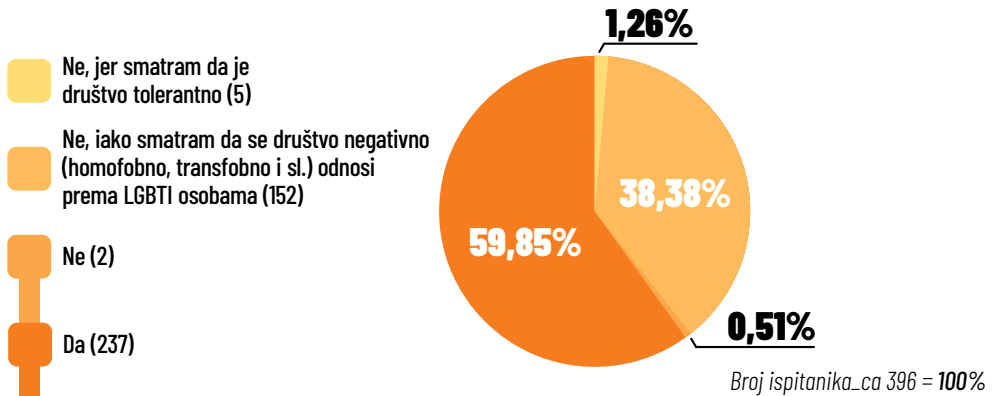
Visok stepen nepoznavanja rada Institucije ombudsmena ukazuje na potrebu neophodnog jačanja mandata institucije u sferi zaštite ljudskih prava LGBTI osoba, te jačanja aspekta promocije i senzibilizacije njihovog rada na ovim pitanjima, kako kroz tematske kampanje, tako i kroz javne reakcije, saradnju s medijima i relevantnim organizacijama civilnog društva na dizanju svijesti javnosti i prenošenju poruke LGBTI zajednici da Institucija ombudsmena za ljudska prava prati i osuđuje kršenja ljudskih prava LGBTI osoba, te prati i potiče, u okviru svog mandata, rad institucija na ovim pitanjima.

Psihološka dobrobit LGBTI osoba

Stres manjine (engl. *minority stress*) psihološki je koncept koji se odnosi na dodatni stres i pritisak koji doživljavaju ljudi koji pripadaju manjinskim grupama zbog svoje društvene pozicije ili identiteta. Ovaj stres proizlazi iz sistemskih nejednakosti, diskriminacije, predrasuda i socijalne izolacije, čemu su manjinske grupe često izložene.

Nalazi ovog istraživanja ukazuju na značajnu povezanost između društvenog stava prema LGBTI osobama i psihičkih teškoća ili kriza koje LGBTI osobe doživljavaju. Čak 59,85% ispitanika_ca izjavilo je da su tokom svog života imali psihičke teškoće ili krize zbog društvenog odnosa prema LGBTI osobama. Osim toga, 38,38% ispitanika_ca izjavilo je da nisu direktno doživjeli psihičke teškoće, ali su svjesni negativnog stava društva (homofobije, transfobije itd.) prema LGBTI osobama, što ukazuje na implicitni uticaj društva na njihovu psihičku dobrobit.

SMATRATE LI DA STE NEKADA IMALI PSIHIČKE TEŠKOĆE / KRIZE ZBOG DRUŠTVENOG ODNOSA PREMA LGBTI OSOBAMA?

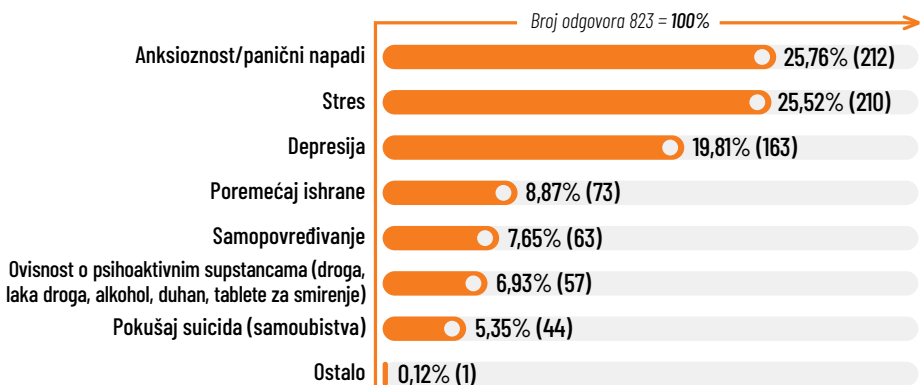

Ovakvi nalazi konzistentni su s onima iz istraživanja potreba zajednice iz 2017. godine kada je više od polovine ispitanika_ca izvijestilo da su imali poteškoće zbog svog LGBTI identiteta.¹⁵

Samo 1,26% ispitanika_ca smatra da društvo ima tolerantan stav prema LGBTI osobama, dok tek 0,51% ispitanika_ca ne osjeća da su imali psihičke teškoće iako prepoznaju negativan društveni odnos prema LGBTI osobama.

Psihičke teškoće među LGBTI osobama uključuju širok spektar problema. Tako je 25,76% ispitanika_ca kao najčešće doživljene teškoće navelo anksioznost/panične napade, a 25,52% stres. Depresija je također čest problem, koji je doživjelo 19,81% ispitanika_ca. Zabrinjavajuće je to što je 5,35% ispitanika_ca prijavilo pokušaj samoubistva, a 7,65% samopovređivanje. Poremećaji ishrane također se javljaju u LGBTI zajednici, a navelo ih je 8,87% ispitanika_ca, dok je 6,93% navelo probleme s ovisnostima, uključujući drogu, alkohol, duhan i druge psihoaktivne supstance.

Ako je Vaš odgovor da, o kojim psihičkim teškoćama je riječ?

¹⁵Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

U istraživanju iz 2017. godine čak 87,7% ispitanika_ca koji su izvijestili o psihičkim teškoćama prijavili su visok nivo doživljenog stresa, a sa depresijom ili depresivnim epizodama smatra da se susrelo čak 70,9% ispitanika_ca, dok je anksioznost i panične napade doživjelo 64% ispitanika_ca. Suicidalne misli i/ili pokušaj izvršenja samoubistva u 2017. izvijestilo je 38,4% ispitanika_ca.¹⁶

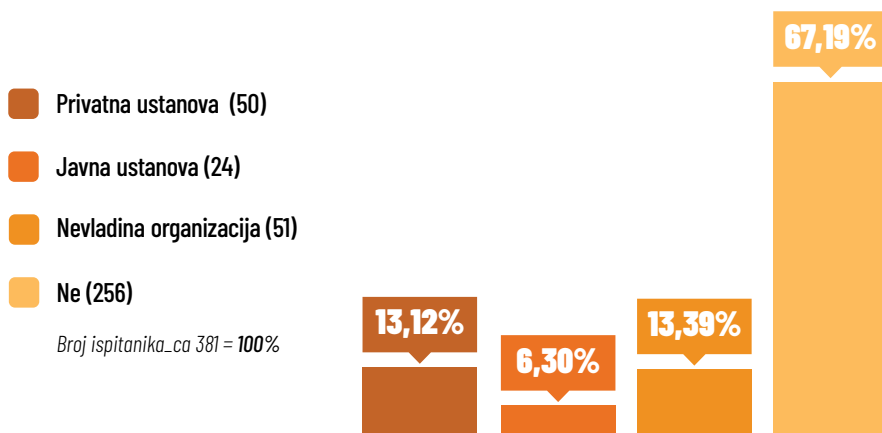
Očigledno je da socijalna distanca i netrpeljivost okoline značajno utiču na pojavu i ozbiljnost psihičkih izazova s kojima se LGBTI osobe suočavaju, što ukazuje na potrebu za pružanjem adekvatne psihološke podrške i razvijanjem resursa unutar zajednice kako bi se njeni članovi_ice osjećali podržanim i lakše suočili s ovim teškoćama.

Vidljivo je da su na polju mentalnog zdravlja LGBTI osoba napravljeni značajni koraci, te da dostupna podrška i otvaranje diskusije o ovim pitanjima dovodi do unapređenja mentalnog zdravlja i manjeg nivoa mentalnih poteškoća LGBTIQ zajednice.

Neophodno je dodatno raditi na kampanjama podizanja svijesti javnosti o štetnim posljedicama homo/transfobije po dobrobit i sigurnost LGBTI osoba i njihovih porodica koje također neminovno osjećaju negativne posljedice ovakvih društvenih pojava.

Kada je u pitanju traženje stručne psihološke/psihijatrijske/terapeutske pomoći zbog poteškoća izazvanih negativnim reakcijama okoline prema LGBTI osobama zbog njihovog identiteta, rezultati pokazuju da većina ispitanika_ca (njih 67,19%) nije do sada potražila ovakvu pomoć. Međutim, značajan broj ispitanika_ca, 32,81%, ipak se obratio za podršku. Privatne ustanove bile su izbor za 13,12% ispitanika_ca, dok je 6,30% potražilo pomoć u javnim ustanovama. Nadalje, 13,39% ispitanika_ca se obratilo nevladinim organizacijama, koje su često važan izvor podrške i informacija za LGBTI osobe.

Da li ste se nekome od navedenog obratili za stručnu psihološku/psihijatrijsku/terapeutsku pomoć, zbog svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta?

¹⁶Ibid.

I u 2017. godini 1/3 ispitanika_ca izvijestila je da je potražila stručnu psihološku/psihijatrijsku/terapeutsku pomoć, dok 59,1% njih nisu imali potrebu za ovim vidom podrške.¹⁷

Dosadašnjim aktivističkim djelovanjem osigurano je da postoje resursi i usluge podrške dostupne zajednici, ali ovi nalazi ukazuju na važnost dodatnog povećanja svijesti LGBTIQ zajednice o dostupnosti tih resursa kako bi se osiguralo da svi oni koji trebaju podršku mogu joj lako pristupiti.

U svojim odgovorima ispitanici_e koji su potražili psihološku pomoć i podršku podijelili su niz iskustava doživljenih prilikom obraćanja profesionalcima_kama. Za većinu njih susreti su bili iznimno pozitivni i terapeutske prirode, te su osjećali podršku i razumijevanje terapeuta. Neki su čak ocijenili svoja iskustva kao savršena i izrazili spremnost da nastave tražiti pomoć u budućnosti. Nadalje, mogućnost interakcije s drugim LGBTI osobama unutar terapijskog konteksta stvarala je osjećaj pripadnosti i zajedništva.

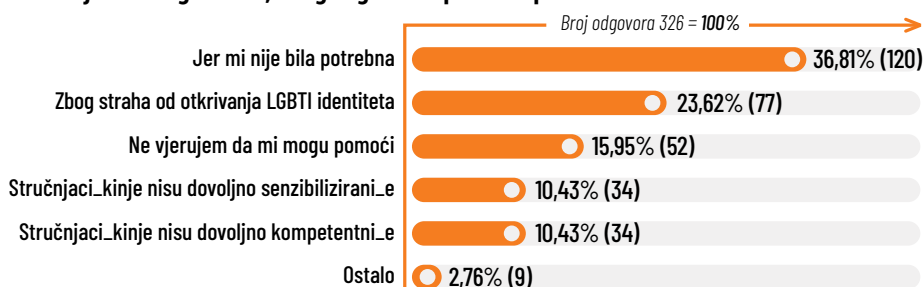
Ipak, postoje situacije u kojima su finansijske poteškoće bile prepreka pristupu terapiji, te onemogućile ispitanike_ce da dobiju pomoć koja im je bila potrebna. Prema ispitanicima_ama, privatni terapeuti_kinje često su pokazivali osjetljivost prema LGBTIQIA+ pitanjima, no javne institucije nisu uvijek iskazivale istu razinu svijesti.

Dio ispitanika_ca susreo se s homofobijom u okviru javnih zdravstvenih ustanova, što ukazuje na potrebu za boljim obukama i senzibilizacijom osoblja. Međutim, kod većine ispitanika_ca prevladavao je osjećaj da su stručnjaci_kinje u javnim ustanovama otvoreni za dijalog i da ih prihvataju i razumiju.

Iskustva ispitanika_ca ističu važnost odabira kompetentnih i senzibiliziranih stručnjaka_inja, dodatnih obuka i senzibilizacije, kao i potrebu za osiguravanjem dostupnih i pristupačnih resursa za mentalno zdravlje unutar LGBTIQ zajednice. Iz iskustava se posebno naglašava važnost stvaranja sigurnih i inkluzivnih prostora gdje pojedinci mogu iskazati svoje potrebe za podrškom i brigom o svom mentalnom zdravlju bez straha od osude ili diskriminacije.

Od 67,19% ispitanika_ca koji nisu potražili stručnu psihološku/psihijatrijsku/terapeutsku pomoć, njih 36,81% istaklo je da im pomoć nije bila potrebna, te je nisu ni tražili.

Ako je Vaš odgovor ne, zbog čega niste potražili pomoć?

¹⁷Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Međutim, značajan broj ispitanika_ca je izrazio zabrinutost ili strah kao razlog što nisu tražili pomoć. Tako 23,62% njih nije potražilo pomoć jer su se plašili da se ne otkrije njihov LGBTI identitet. 15,95% ispitanika_ca nije vjerovalo da bi im stručnjaci_kinje mogli pomoći, dok je isti postotak ispitanika_ca, njih po 10,43%, sumnjalo u kompetentnost ili senzibiliziranost stručnjaka_kinja.

Ovi nalazi ne odstupaju previše od istraživanja iz 2017. godine gdje je 25,7% ispitanika_ca izvijestilo da ima strah od otkrivanja svog LGBTI identiteta, a sumnju u kompetentnost stručnjaka 14,4% i senzibilisanost 11,4%.¹⁸

Dakle, i ovi nalazi kao i prethodni pokazuju kako je neophodna kampanja informisanja LGBTI zajednice o tome gdje potražiti profesionalnu i adekvatnu stručnu pomoć, kao i dodatno educiranje i senzibilisanje stručnjaka_inja u oblasti mentalnog zdravlja, naročito onih zaposlenih u javnim ustanovama.

Kada je riječ o iskustvima LGBTI osoba koje su se autovale stručnjacima_kinjama kojima su se obratile, iskustva i reakcije variraju, najviše prema vrsti stručnjaka_inja kojima su se obratile: 71,6% ispitanika_ca doživjelo je pozitivnu reakciju psihologa_inje prilikom autovanja, 51,89% psihijatra_ice, a 82,3% njih istu takvu reakciju doživjelo je i od terapeuta_kinje. Najveći broj ispitanika_ca, njih 84,6%, odlučio se ne podijeliti svoj LGBTIQ identitet s liječnikom_icom opšte prakse; 86,9% njih sličnu odluku je donijelo kada su u pitanju urolozi_ginje, a 71,17% kada su u pitanju ginekolozi_ginje.

KAKVA SU VAM ISKUSTVA KOD STRUČNJAKA_INJA KOJIMA STE SE OUTOVALI?

	Rekao_la sam, reagovao_la je profesionalno	Rekao_la sam, reagovao_la je negativno/neprofesionalno	Nisam rekao_la	Nije primjenjivo
Psiholog_inja	111	14	30	201
Psihijatar_ica	41	14	24	271
Terapeut_kinja	102	8	14	229
Ljekar_ka/liječnik_ica porodične/obiteljske medicine	15	7	121	208
Ginekolog_inja	29	3	79	239
Urolog_inja	5	1	40	303

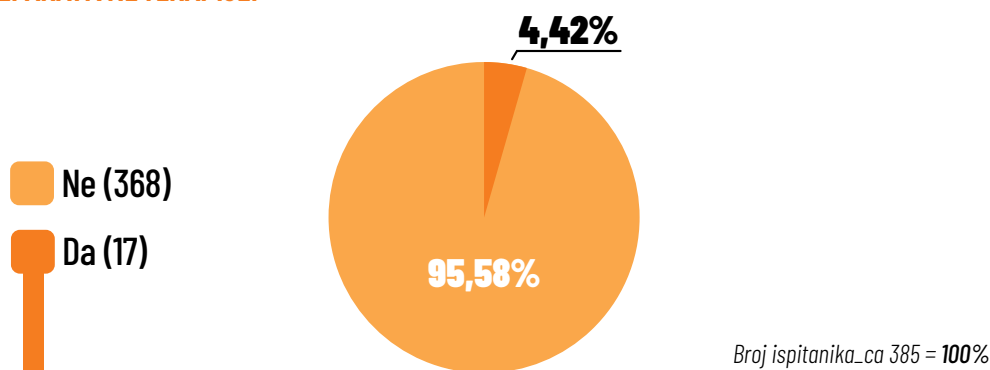
Ovakvi nalazi ukazuju na to da se LGBTI osobe ne osjećaju slobodnim svoj identitet podijeliti izvan polja pružanja psihosocijalne podrške, te da, iako osjećaju visok stepen povjerenja u stručnjake_inje u oblasti mentalnog zdravlja, ne dijele takav sentiment prema stručnjacima_kinjama u ostalim

¹⁸Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

stručnjacima_kinjama u ostalim poljima medicine. Jasno je da postoji neophodnost da se pristup educiranja i senzibilisanja stručnjaka_inja u oblasti mentalnog zdravlja replicira na druge oblasti, te da se informiše LGBTI zajednica o ovim naporima i dostupnosti LGBTIQ inkluzivne zdravstvene zaštite.

Kada je u pitanju konverzivna terapija, o kojoj se u posljednje vrijeme mnogo govori u bh. LGBTIQ zajednici, većina ispitanika_ca, njih 95,58%, izvijestila je da nisu bili podvrgnuti nikakvim postupcima niti tretmanima promjene njihove seksualne orijentacije/rodnog identiteta/spolnih karakteristika protiv svoje volje. Međutim, njih 17, što čini 4,42%, izvijestilo je da jesu bili podvrgnuti ovakvim tretmanima.

DA LI STE NEKADA, PROTIV SVOJE VOLJE ILI UZ NAGOVOR, BILI PODVRGNUTI USLUGAMA KOJE UKLJUČUJU BILO KOJE POSTUPKE I TRETMA NE SA CILJEM PROMJENE ILI MODIFIKACIJE SEKSUALNE ORIJENTACIJE ILI RODNOG IDENTITETA? TZV. KONVERZIVNE ILI REPARATIVNE TERAPIJE.

Od osoba podvrgnutih konverzivnim tretmanima, 77,78% nije pristalo na tretman, te su njime podvrgnuti protiv svoje volje. Iako je 22,22% ispitanika_ca pristalo na tretman, polovina njih je to učinila pod prisilom.

Da li ste dali pristanak na izvođenje tretmana?

Broj odgovora 17 = 100%

Primjenjivani su različiti tretmani i postupci konverzivne terapije:

1. Religijski tretmani i postupci, uključujući posjete vjerskim dužnosnicima koje su uključivale pokušaje prevaspitavanja i vjerske razgovore, ili pseudoreligijske obrede kao što je "skidanje sihira" ili "salijevanje strave", te su ponekad rezultirale i nasiljem.

2. Prisilni slučajevi nesavjesnog medicinskog ili pseudomedicinskog liječenja, kroz primjenu bioenergije, propisivanje antidepresiva, antianksiolitika i antipsihotika, te ekstenzivne endokrinološke, hormonalne i ginekološke pretrage u svrhu liječenja LGBTI identiteta.
3. Izlaganje pornografskom sadržaju i nasilju te seksualnom uznemiravanju ili nasilju u cilju "izlječenja" seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta.

Sve ove različite traumatične intervencije često su bile rezultat pritiska ili prisile članova_ica obitelji ili profesionalaca_ki što ukazuje na alarmantno nepoštovanje autonomije LGBTI osoba i prava na donošenje odluka o svom tijelu i zdravlju, te potrebu da se o postojanju i štetnosti konverzivnih terapija govori više u javnosti, kao i da se nađu mehanizmi suzbijanja ovakvih pristupa LGBTI osobama.

Pojedini ispitanici_e su opisali svoja iskustva, među kojima izdvajamo sljedeća:

„Išao sam na saljevanje strave nekoliko puta i kod hodže koji me je tukao zbog toga što sam gej.“

„Predloženo mi je od strane renomiranog psihijatra liječenje svetom knjigom, međutim odbio sam.“

„Prisilno su mi se davali lijekovi kao – antidepresivi, anksiolitici i antipsihotici (a koji mi nisu bili potrebni). Podložena sam medicinskim pretragama – vađenje krvi, snimanje štitne žlijezde, vađenje hormona i invazivne ginekološke pretrage. Na seansama su mi se puštali brutalni pornografski sadržaji i sve vrijeme mi se govorilo da sam bolesna i da treba intenzivna i invazivna terapija kako bih se izliječila. Podložena sam bila i seksualnom uznemiravanju i nasilju.“

Povorka ponosa

Bosanskohercegovačka povorka ponosa je protest koji se organizuje u cilju suprotstavljanja nejednakosti i kršenju ljudskih prava lezbejki, gej, biseksualnih, trans, interspolnih i kvir osoba; koji predstavlja borbu protiv nejednakosti i zahtijeva jednak tretman LGBTIQ osoba u skladu s tretmanom drugih građana i građanki BiH.

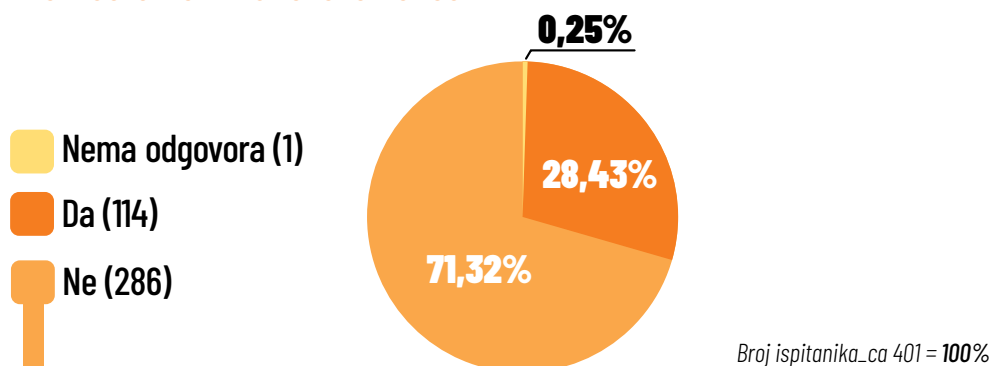
Povorka ponosa kao vid protesta ima veliki značaj za LGBTIQ zajednicu i društvo u Bosni i Hercegovini iz sljedećih razloga:

1. Borba protiv diskriminacije: Povorka ponosa pruža priliku za javno suprotstavljanje diskriminaciji, nasilju i nerazumijevanju koje LGBTIQ osobe često doživljavaju u društvu.
2. Podizanje svijesti: Organizovanje povorke podiže svijest javnosti o problemima s kojima se LGBTIQ osobe suočavaju, uključujući nevidljivost, izolaciju i nasilje.

3. Promocija jednakosti: Povorka ponosa šalje snažnu poruku o potrebi za jednakim pravima, slobodom i ravnopravnošću za sve građane i građanke, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet.
4. Stvaranje sigurnog prostora: Povorka pruža siguran prostor za LGBTIQ osobe da izraze svoj identitet bez straha od nasilja ili diskriminacije.
5. Transformativni potencijal: Iako može naići na negativne stavove, povorka ponosa ima potencijal da transformiše društvo, poveća vidljivost LGBTIQ osoba i smanji strahove i predrasude.

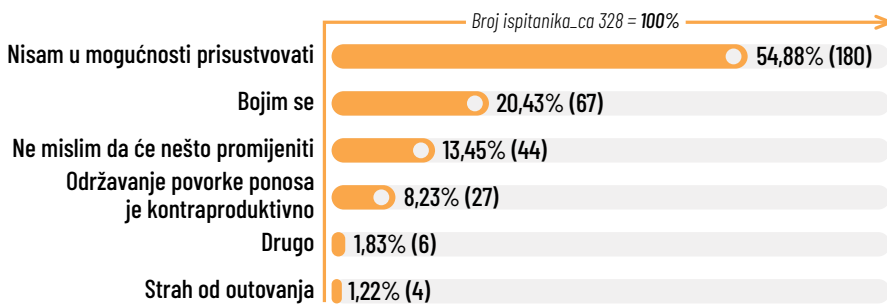
Od ukupnog broja ispitanika_ca, njih 28,43% izvijestilo je da jesu sudjelovali u bh. povorci ponosa.

DA LI STE UČESTVOVALI U POVORCI PONOSA?

Od 71,32%, koliko su izvijestili da nisu sudjelovali u povorci ponosa, najveći broj njih, 54,88%, kao razlog je naveo da nisu bili u mogućnosti. 20,43% ispitanika_ca kao razlog je naveo strah, a 13,45% sumnju da povorka može nešto promijeniti.

Ukoliko je Vaš odgovor ne, molimo Vas da ukratko obrazložite svoj odgovor

Ispitanici_e su ovim istraživanjem potaknuti da promisle i izraze svoj stepen slaganja s određenim izjavama i tvrdnjama o povorci ponosa. Pokazalo se da većina ispitanika_ca ipak vidi pozitivni i transformativni potencijal povorke ponosa, unatoč oklijevanju da prisustvuju.

Većina ispitanika_ca smatra da održavanje povorke ponosa ima pozitivan uticaj na položaj LGBTI

osoba u Bosni i Hercegovini. Konkretno, 73,28% njih se složilo s tvrdnjom da povorka ponosa može doprinijeti poboljšanju položaja LGBTI osoba.

Također, 77,9% ispitanika_ca se složilo s tvrdnjom da povorka ponosa može povećati vidljivost problema s kojima se LGBTI osobe suočavaju. Što se tiče društvenog uticaja, 68,2% ispitanika_ca je izrazilo mišljenje da održavanje povorke ponosa može pozitivno uticati na društvo i doprinijeti prihvaćenosti LGBTI osoba u zajednici.

ISPOD SU NAVEDENE NEKE TVRDNJE KOJE SE TIČU ODRŽAVANJA POVORKE PONOSA. MOLIMO VAS DA NA SKALI OD 1 DO 5 IZRAZITE NIVO SLAGANJA S OVIM TVRDNJAMA.

Osim toga, većina ispitanika_ca (82,7%) smatra da povorka ponosa doprinosi većoj vidljivosti LGBTI zajednice u društvu, dok 69,5% njih vjeruje da to doprinosi unutrašnjoj koheziji LGBTI zajednice. Također, 68,96% ispitanika_ca je uvjeren da održavanje povorke ponosa može motivirati LGBTI osobe da se otvoreno izraze o svojoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

Ovakvi stavovi naročito ukazuju na pomak koji je povorka ponosa u četiri godine svog održavanja učinila u stavovima i percepciji LGBTIQ zajednice u BiH, jer ovaj nivo pozitivne percepcije efekata povorke na zajednicu i društvo znatno odstupa od nalaza istraživanja iz 2017. godine kada je samo 44% ispitanika_ca bilo za to da se održi povorka ponosa, dok je 21% bilo izričito protiv, a ostali nisu bili sigurni_e.¹⁹

Čak se i nivo slaganja sa spomenutim izjavama povećao za otprilike 10% u svakoj kategoriji u

¹⁹Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

periodu između ova dva istraživanja.²⁰ Poređenja radi, u prvom istraživanju ovog tipa provedenom 2013. godine čak 52% ispitanika_ca smatralo je da ne treba održati povorku ponosa.

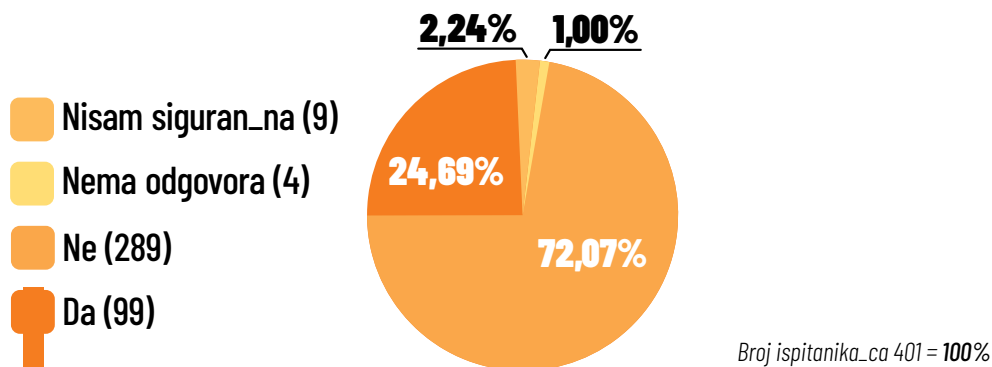
Sve u svemu, rezultati istraživanja jasno pokazuju da se većina ispitanika slaže da održavanje povorke ponosa ima pozitivan uticaj na položaj LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini. Ovaj napredak u stavovima i percepciji LGBTI zajednice u BiH ohrabruje i sugerira da se društvo postepeno otvara i prihvata različitosti.

Životne zajednice osoba istog spola

U Bosni i Hercegovini, u društvenom kontekstu u kojem su LGBTI osobe prisiljene skrivati svoje istospolne veze kako bi izbjegle osudu i nasilje, pitanje zakonskog uređenja istospolnih partnerstava ključno je za borbu protiv stigme i poticanje ravnopravnosti i inkluzivnosti. Postojeće zakonodavstvo ne priznaje niti na bilo koji način štiti istospolne zajednice, što znači da osobe koje su u dugotrajnim i stabilnim emotivnim vezama s partnerima_cama istog spola nemaju jednaka prava kao heteroseksualni parovi. Na primjer, istospolni parovi ne mogu naslijediti penziju u slučaju smrti partnera_ice, nemaju pravne mehanizme za podjelu imovine u slučaju prekida odnosa ili nasljeđivanje imovine u slučaju smrti partnera_ice, te ne mogu koristiti poreske olakšice koje su dostupne vjenčanim heteroseksualnim parovima. Ovakav pravni vakuum stvara ozbiljnu nesigurnost i predstavlja pravnu i socijalnu nepravdu za istospolne parove.

Od ukupnog broja ispitanika_ca, njih 24,69% izvijestilo je da je u trajnoj stabilnoj emotivnoj vezi s partnerom_icom istog spola, dok je većina ispitanika izjavila da trenutno nije u takvom odnosu.

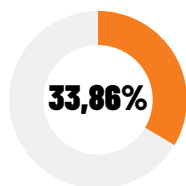
DA LI STE U TRAJNOJ STABILNOJ EMOTIVNOJ VEZI SA PARTNEROM_ICOM ISTOG SPOLA?

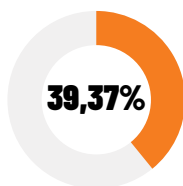
Od ukupnog broja ispitanika_ca koji su u trajnoj i stabilnoj emotivnoj vezi, 33,86% njih već živi sa svojim partnerom_icom, a 39,37% planira započeti zajednički život u narednom periodu.

²⁰Ibid

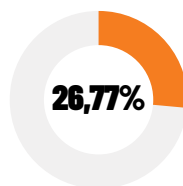
Da li živite zajedno sa svojim_om partnerom_icom?

Da (43)

Ne, ali planiramo u narednom periodu početi živjeti zajedno (50)

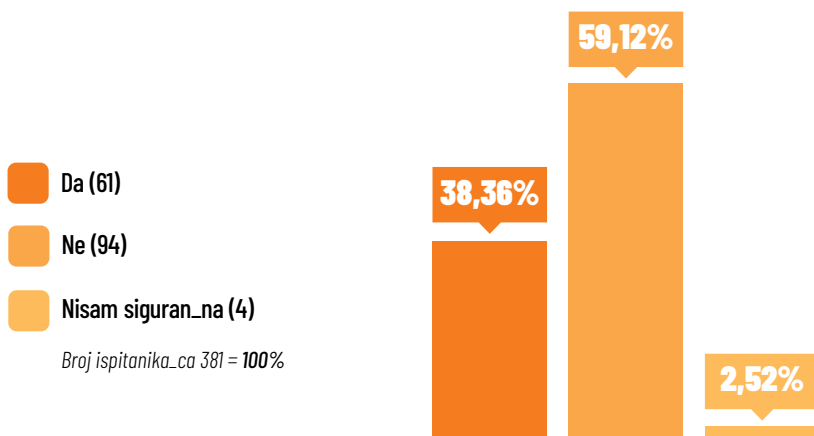
Ne, i ne planiramo zajednički život (34)

Broj ispitanika_ca 127 = 100%

Ovaj nalaz istraživanja ukazuje da su istospolni parovi društvena stvarnost u BiH, te da bez obzira na pravno i institucionalno zanemarivanje njihovog postojanja, oni svoje zajednice kreiraju, oblikuju i žive, jednako kao i heteroseksualni parovi. Nepostojanje regulacije ne dovodi do smanjenja istospolnih partnerstava, samo postojeće parove dovodi u pravnu nesigurnost i neravnopravan položaj.

Više od polovine ispitanika_ca, njih 59,12%, izjasnilo se kako ne bi željeli imati djecu, ali znatan postotak, 38,36%, izjasnio se da bi ipak željeli imati djecu u svojoj istospolnoj zajednici.

DA LI PLANIRATE IMATI DJECU U SVOJOJ ZAJEDNICI?

Odluka o roditeljstvu, pogotovo LGBTI osobama, može biti lična i kompleksna, te je oblikovana različitim faktorima. Neki od razloga mogu uključivati njihove individualne životne ciljeve, profesionalne ambicije ili jednostavno lični izbor.

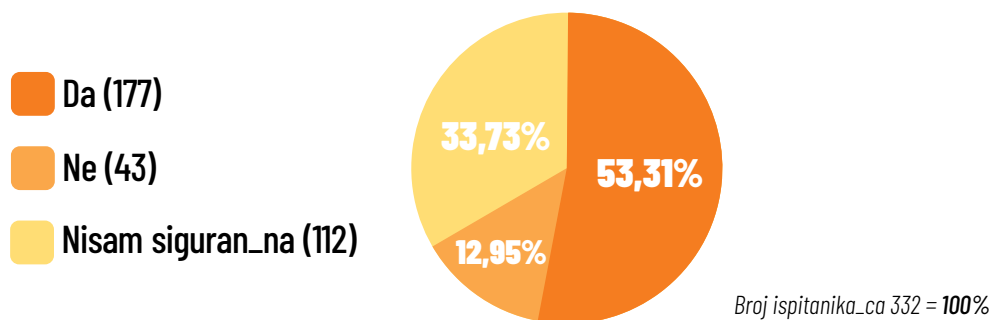
Međutim, ponekad istospolni parovi odluku da nemaju djecu mogu donijeti zbog zabrinutosti u vezi sa stigmatizacijom i diskriminacijom koju bi njihova djeca mogla doživjeti jer imaju istospolne roditelje. Osim toga, proces usvajanja ili postupak vantjelesne oplodnje može biti izuzetno izazovan i skup, ili jednostavno nedostupan istospolnim partnerima_cama.

Iako stavovi ispitanika_ca po ovom pitanju mogu djelovati jasno i izričito, bitno je uzeti u obzir da

oni ne mogu biti prihvaćeni kao apsolutna istina, upravo zato što mogu biti uvjetovani pravnom i socijalnom nesigurnošću u kojoj žive istospolni parovi u BiH.

Kada su upitani da li bi, da su u mogućnosti, ipak zaključili životno partnerstvo ili zajednicu u BiH, više od polovine ispitanika_ca (53,31%) izjasnilo se da bi.

DA LI BISTE ZAKLJUČILI ŽIVOTNO PARTNERSTVO ILI ŽIVOTNU ZAJEDNICU UKOLIKO BI TO BILO MOGUĆE URADITI U BIH?

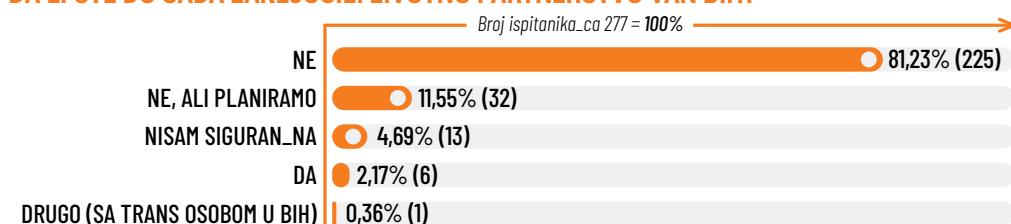

I u istraživanju iz 2017. godine, većina ispitanika_ca se izjasnila da bi zaključili istospolno partnerstvo ili životnu zajednicu ukoliko bi takvo što bilo omogućeno u Bosni i Hercegovini, a od ispitanika_ca koji su u stabilnoj emotivnoj vezi, njih 62% izjavilo je da bi zaključilo životno partnerstvo; što znači da je i tada većina ispitanika_ca željela – u bližoj ili daljoj budućnosti – sklopiti životno partnerstvo, ali ih je izostanak regulative u ovoj oblasti u tome sprječavao.²¹

Zanimljivo je da 33,73% ispitanika_ca nije bilo sigurno da li bi u tom slučaju zaključili životno partnerstvo, što potiče na razmišljanje o nivou informisanosti i poznavanja prava koja sa sobom nosi regulacija životnih partnerstava unutar same zajednice. S obzirom na pravnu i društvenu nevidljivost istospolnih partnerstava, i u društvu, ali i samoj LGBTIQ zajednici postoji prostor za dodatnim informisanjem o ovoj temi, te potreba da LGBT osobe u svojoj okolini i u sigurnim prostorima budu u društvu parova istog spola koji mogu govoriti o svojim iskustvima, te konkretnim posljedicama koje nedostatak pravne regulacije ima na njihov svakodnevni život.

Očekivano, s obzirom na nepostojanje pravne regulacije, niti mogućnosti da se vani sklopljena istospolna partnerstva prepoznaju u BiH, 81,23% ispitanika_ca nije do sada zaključilo ovaj vid zajednice izvan BiH. Međutim, šest ispitanika_ca navelo je da jesu zaključili životno

DA LI STE DO SADA ZAKLJUČILI ŽIVOTNO PARTNERSTVO VAN BIH?

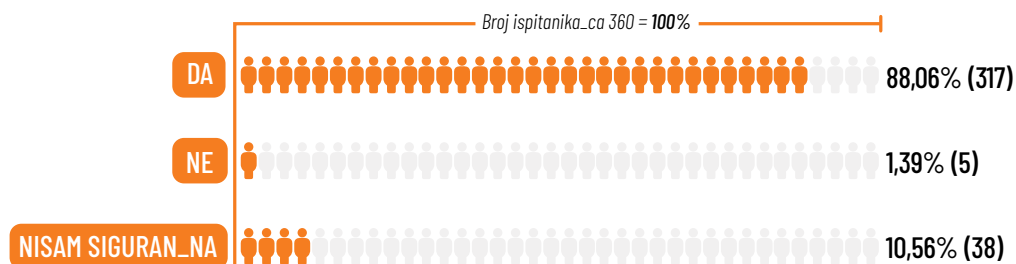
²¹Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTIQ osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Kao što je već spomenuto, i ovi nalazi potvrđuju da istospolni parovi jesu društvena stvarnost BiH, te da u nedostatku domaćih pravnih mehanizama pronalaze načine kako svoje zajednice zaštititi i "ozakoniti".

Neke od država koje istospolni parovi iz BiH biraju kao destinaciju za zaključenje istospolnih partnerstava su prije svega zemlje regiona, Hrvatska i Crna Gora, te Slovenija, Njemačka, SAD i Kanada.

Velika većina ispitanika_ca, njih 88,06%, bez obzira na lične stavove o pojedinim aspektima životnih zajednica, smatra da u BiH treba pravno regulisati istospolna partnerstva.

DA LI SMATRATE DA U BIH TREBA REGULISATI ISTOSPOLNA PARTNERSTVA?

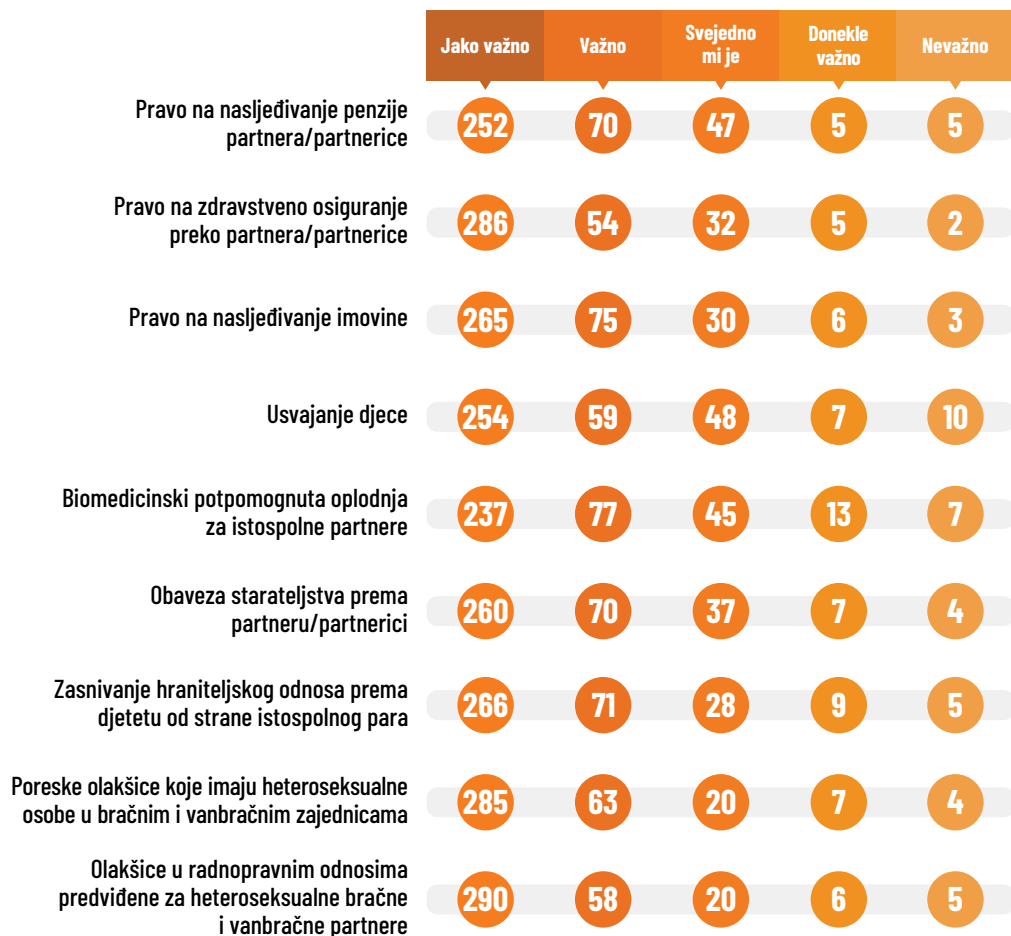
I u istraživanju iz 2017. godine najveći broj ispitanika_ca, njih 82,2%, izjasnio se da bi zakonska regulacija istospolnih partnerstava bila korisna, a kao glavne razloge za to vidjeli su regulisanje birokratskih i formalno-pravnih aspekata zajedničkog života, odnosno mogućnost uživanja prava koja zbog neuređenosti te oblasti u neformalnim partnerstvima nisu mogli ostvariti.²²

Samo pet ispitanika_ca misli da u BiH ne treba pravno prepoznati istospolna partnerstva, a razlozi za ovakav stav variraju od straha od okoline i neprihvatanja, do sumnje da bi se time išta promijenilo u položaju LGBTI osoba u BiH, i do vjerovanja da je partnerstva "lakše" sklopiti u zemljama EU.

U sklopu istraživanja, ispitanici_e su ocijenili važnost regulisanja različitih aspekata istospolnih partnerstava na skali od 1 do 5. Unatoč prethodnim pitanjima iz kojih se mogla iščitati nesigurnost ispitanika_ca u pogledu poznavanja prava i obaveza koje sa sobom nose istospolna partnerstva, kada su im predstavljeni najčešće navođeni razlozi zašto ove životne zajednice treba regulisati, ispitanici_e su sve i jedan okarakterisali najčešće kao jako važan (u procentima od 60 do gotovo 80% slaganja ispitanika_ca s izjavom). Ponuđeni razlozi predstavljeni su u tabeli ispod:

²²Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

OCIJENITE OCJENOM OD 1 DO 5 ZBOG ČEGA JE BITNO REGULISATI ISTOSPOLNA PARTNERSTAVA ZA POJEDINA ŽIVOTNA PITANJA

Kada im je ponuđena opcija da dopišu neke, po njihovom mišljenju, izostavljene razloge potrebe regulisanja istospolnih partnerstava, ispitanici_e su dodatno istakli posjete partneru_ici u bolnici, te poteškoće u regulisanju boravišnog statusa za partnera_icu koji nema državljanstvo zemlje u kojoj planiraju živjeti, te uskraćivanje pripadajućih prava zbog različitih državljanstava partnera kao značajno pitanje koje treba riješiti.

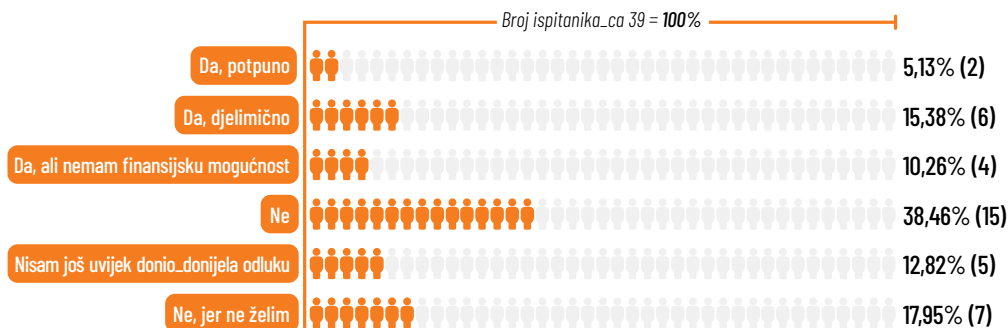
Ovakvi nalazi upućuju da, iako možda nisu najupoznatije s pravnim aspektima regulacije istospolnih partnerstava, LGBTIQ osobe u BiH ne samo da žive i sklapaju ova partnerstva, već i vrlo jasno prepoznaju šta je to što im je neophodno da bi njihova istospolna partnerstva imala jednak tretman kao i ona heteroseksualnih parova, te da bi bili u mogućnosti svoje partnerske moralne dužnosti obavljati neometano i bez diskriminacije.

Pravno prepoznavanje roda i rodnih identiteta

Transrodne osobe u Bosni i Hercegovini suočavaju se s ozbiljnim izazovima zbog pravne i društvene nevidljivosti. Nedostatak odgovarajuće zakonske zaštite često dovodi do problema u svakodnevnom životu trans osoba. Ova nevidljivost može stvoriti prepreke u pristupu zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, zapošljavanju i drugim osnovnim pravima. Osim toga, trans osobe često doživljavaju stigmatizaciju i diskriminaciju zbog svog rodnog identiteta i izražavanja, što može rezultirati izolacijom i ograničenim mogućnostima sudjelovanja u društvenoj zajednici. U tom kontekstu, ovo istraživanje nastoji ponuditi uvid u izazove s kojima se transrodne osobe suočavaju i definisati kako raditi na stvaranju inkluzivnog društva koje poštuje i podržava različite rodne identitete.

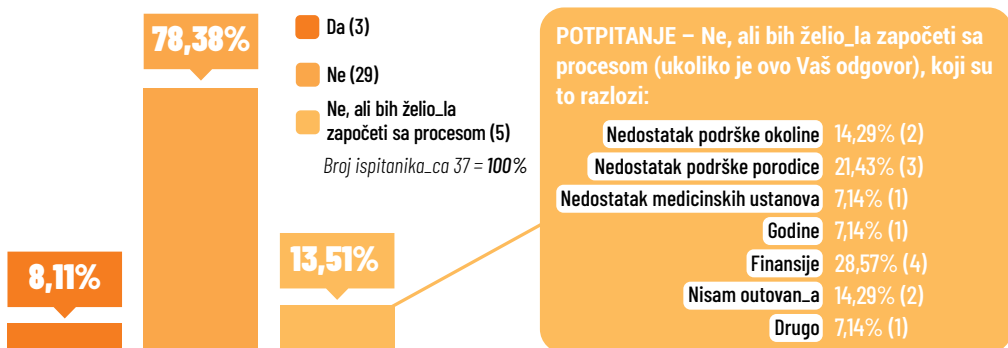
Od ukupnog broja ispitanika_ca ovog istraživanja koji sebe u nekom aspektu svog identiteta doživljavaju transrodnim osobama, njih 5,13% planira u potpunosti medicinski prilagoditi spol, dok njih 15,38% planira djelimično prilagoditi svoj spol. 10,26% ispitanika_ca izjasnilo se da bi željelo prilagoditi spol, ali nema finansijske uvjete za to.

DA LI PLANIRATE MEDICINSKI PRILAGODITI SPOL?

Od ukupno 37 ispitanika_ca koji su dali odgovor na pitanje da li se nalaze u procesu tranzicije, 8,11% je potvrdilo da jesu, dok je 78,38% izjavilo da nisu. Dodatnih 13,51% izrazilo je želju da započnu proces tranzicije, a kao razloge zašto to nisu još uvijek učinili naveli su, između ostalog, nedostatak podrške porodice (21,43%) i okoline (14,29%), neautovanost (14,29%), kao i nedostatak finansijskih sredstava (28,57%).

DA LI STE TRENUTNO U PROCESU TRANZICIJE?

Transrodne osobe zbog svog rodnog identiteta i izražavanja nerijetko doživljavaju neugodnosti, te je tako 5,15% ispitanika_ca izjavilo da su imali problema zbog razlike između svog rodnog izražavanja i oznake spola na dokumentima.

DA LI STE DOSADA IMALI PROBLEMA ZBOG RAZLIKE IZMEĐU VAŠEG RODNOG IZRAŽAVANJA I OZNAKE SPOLA NA VAŠIM DOKUMENTIMA?

Kao najčešće doživljena neugodnost navedeno je neslaganje fizičkog izgleda s oznakom spola u dokumentima. Međutim, pojedine situacije su varirale od prozivanja i komentara granične policije ili policijskih službenika_ca, do prijetnji i nasilja.

U 2017. godini, u istraživanju potreba i problema LGBTI zajednice u BiH, na isto pitanje skoro 2/3 ispitanika_ca potvrdilo je da bi zamijenilo oznaku spola u ličnim dokumentima i prije završetka tranzicije.²³ S obzirom na navedena iskustva, te konstantno življenje u strahu od negativnih reakcija, ne čudi odgovor da bi i u 2023. godini 28,13% ispitanika_ca promijenilo oznaku spola prije završenog procesa tranzicije. Ipak, gotovo 56,25% ne bi to učinilo, a 15,63% ispitanika_ca nije bilo sigurno u svoju odluku.

DA LI BISTE PROMIJENILI OZNAKU SPOLA U DOKUMENTIMA PRIJE ZAVRŠETKA PROCESA TRANZICIJE UKOLIKO BISTE TO BILI U MOGUĆNOSTI?

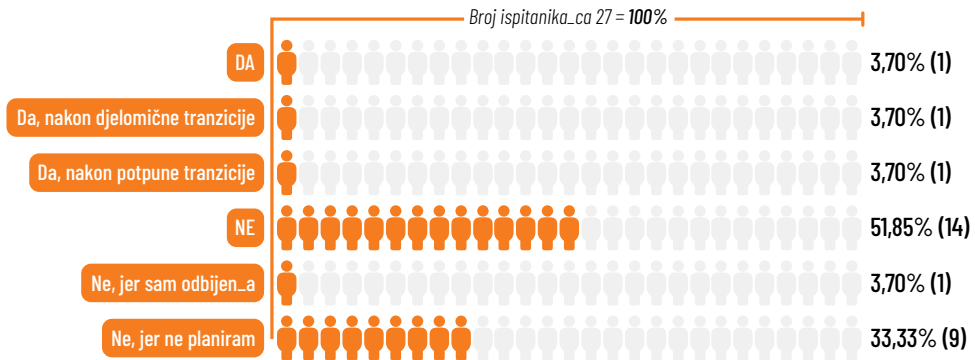
Ova diskrepancija u odgovorima također upućuje na potencijalno nerazumijevanje šta bi za transrodne osobe značila takva opcija promjene spola, te može biti posljedica i straha od dodatnog nasilja u situacijama gdje bi promjena oznake značila veće neslaganje između spola istaknutog na dokumentima i rodnog izražavanja same osobe.

S obzirom na rastuću transfobiju u društvu, i diseminaciju štetnih i lažnih narativa o transrodnosti koji postaju dominantni čak i unutar LGBTI zajednice i aktivizma, posebna pažnja u narednom periodu trebala bi se uložiti u aktivnosti informisanja i senzibilisanja, kako zajednice, tako i samih trans osoba, ali i šire javnosti o različitim trans identitetima, potrebama i izazovima s kojima se ove osobe susreću u BiH.

Govorimo li o promjeni oznake spola, od 27 ispitanika_ca samo tri osobe su to uspješno obavile, za razliku od 51,85% koji nisu uspjeli.

²³Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

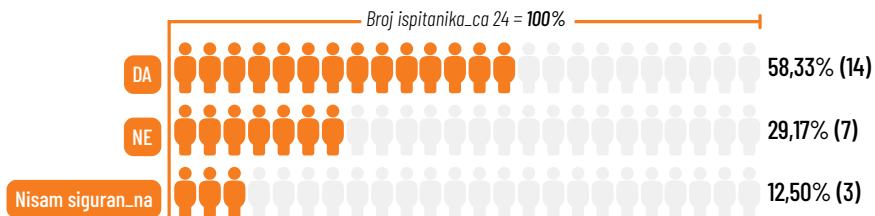
DA LI STE USPJEŠNO PROMIJENILI OZNAKU SPOLA NA BH. DOKUMENTIMA (RODNI LIST, DRŽAVLJANSTVO, LIČNA KARTA, PASOŠ, INDEKS, DIPLOMA, ZDRAVSTVENA KARTICA, BANKOVNI RAČUN) KAKO BI ODRAŽAVALA VAŠ RODNI IDENTITET?

Od tri osobe koje su uspjele promijeniti oznaku spola, jedna je to učinila nakon potpune tranzicije, što podrazumijeva potpunu prilagodbu spola, a druga nakon djelomične tranzicije. Ovi rezultati ukazuju da u BiH, i pored rigidnog tumačenja domaćeg zakonodavstva u ovoj oblasti, postoje različite prakse unutar nadležnih institucija, čijim identificiranjem i razmjenom bi se moglo doći do harmoniziranja pristupa ovom pitanju i potencijalno boljem poštovanju i zaštiti ljudskih prava trans osoba u BiH.

Na pitanje da li bi se zakonski trebala uvesti treća kategorija spola, 58,33% ispitanika_ca koji su se o ovom pitanju izjasnili podržava uvođenje ove kategorije, 29,17% je protiv, a 12,50% nije bilo sigurno u svoj stav.

DA LI SMATRATE DA BI SE ZAKONSKI TREBALA UVESTI TREĆA KATEGORIJA SPOLA, PORED MUŠKOG I ŽENSKOG?

Neki od ispitanika_ca koji podržavaju ovu inicijativu naglašavaju da bi uvođenje ove oznake moglo uticati na društvene probleme u vezi s prihvatanjem i razumijevanjem trans osoba, te potrebu za prihvatanjem različitih varijanti biološkog spola. Jasno je da se ova mogućnost najviše posmatra u kontekstu trans identiteta, dok je uglavnom izostao interspolni ugao gledanja, što se može pripisati činjenici da u samom istraživanju nisu učestvovalе interspolne osobe, na što bi se trebalo obratiti dodatni fokus prilikom izrade metodologija i provođenja sličnih istraživanja u budućnosti.

Nalazi ovog istraživanja jasno ukazuju na potrebu za širom edukacijom i društvenim informisanjem kako bi se osigurala podrška i prava osobama koje se identificiraju kao trans, rodno varijantne ili nebinarne. Ovakva edukacija neophodna je i unutar same LGBTI zajednice, na

što ukazuju nalazi vezani za razumijevanje i izražavanje vlastitih rodnih identiteta opisani u poglavlju o strukturi uzorka.

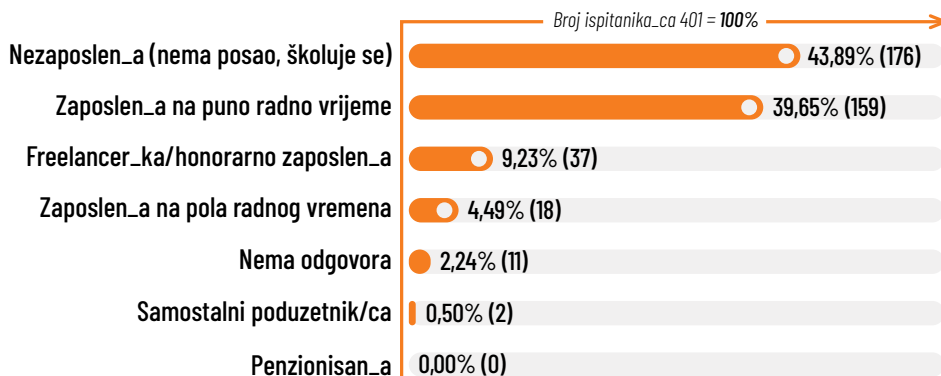
Također, prilikom tumačenja nalaza ovog poglavlja, neophodno je uzeti u obzir da nedostatak precizne pravne regulacije i trans inkluzivne zdravstvene zaštite te nepokrivenost medicinskih troškova dodatno otežava situaciju za transrodne osobe u Bosni i Hercegovini. Zbog toga su često prisiljeni da se nose s finansijskim izazovima u pristupu važnim medicinskim uslugama, te da svoje rodno izražavanje i proces tranzicije ograničavaju u skladu sa svojim realnim mogućnostima ili radi izbjegavanja negativnih reakcija okoline.

Ekonomski položaj LGBTI osoba

Unatoč zakonima koji štite prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini, oko 8% ispitanika_ca ovog istraživanja prijavilo je da je doživljavalo mobing ili druge vidove diskriminacije na radnom mjestu zbog svog LGBTI identiteta. Bilo kakva neravnopravnost ili kršenje ljudskih prava LGBTI osoba na radu ili u vezi s njihovim prihodima dodatno ih čini ranjivim jer zbog sveprisutne ksenofobije i socijalne distance najčešće ne uživaju porodične i društvene mreže podrške kakve imaju cisrodne heteroseksualne osobe, te ih bilo kakva nesigurnost u polju finansija može dovesti u nepovoljniji položaj. Ovim istraživanjem dat je uvid u ekonomski položaj LGBTI osoba u BiH u svjetlu neravnopravnosti u kojoj žive, školuju se i rade.

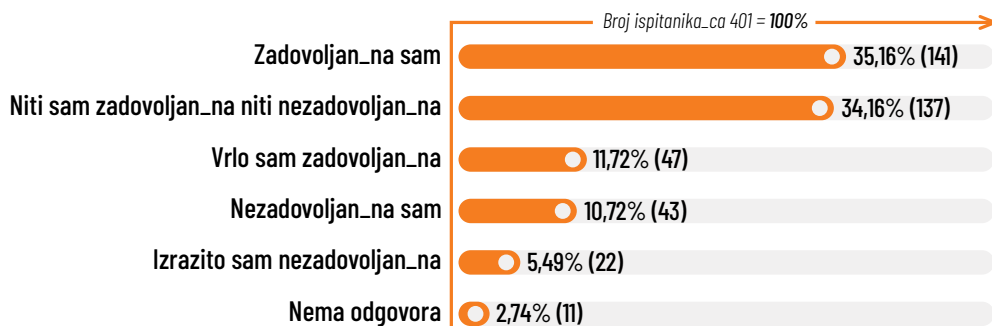
Ukupno 39,65% ispitanika_ca zaposleno je na puno radno vrijeme, dok 43,89% nema posao ili se još uvijek školuje. Dodatnih 9,23% ispitanika_ca obavlja freelance ili honorarni posao, dok je 4,49% zaposleno na pola radnog vremena.

KOJI JE VAŠ TRENUTNI RADNI STATUS?

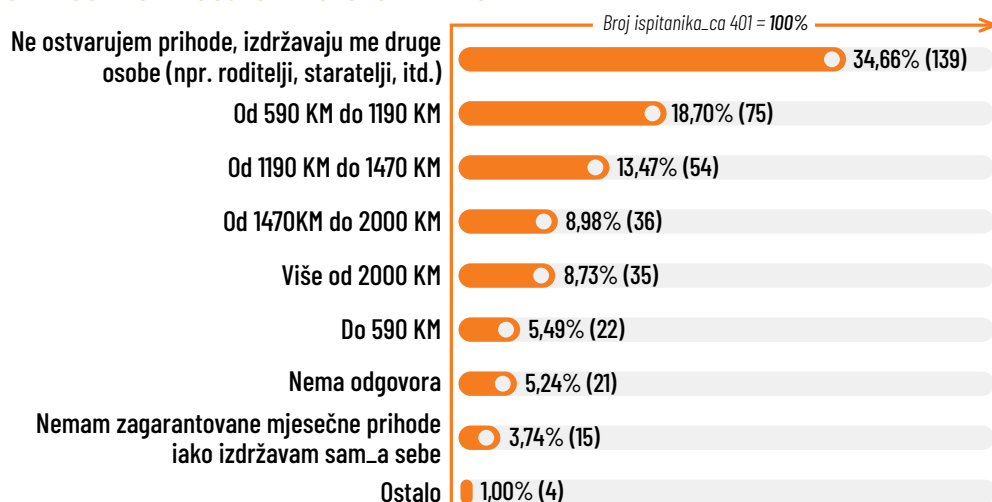
Ipak, njih 35,16% je iskazalo zadovoljstvo svojom finansijskom situacijom, a dodatnih 11,72% izjavilo je da su vrlo zadovoljni. Suprotno tome, 10,72% je izjavilo da je nezadovoljno, dok je 5,49% potvrdilo da su izrazito nezadovoljni.

KAKO BISTE OCIJENILI SVOJU FINANSIJSKU SITUACIJU?

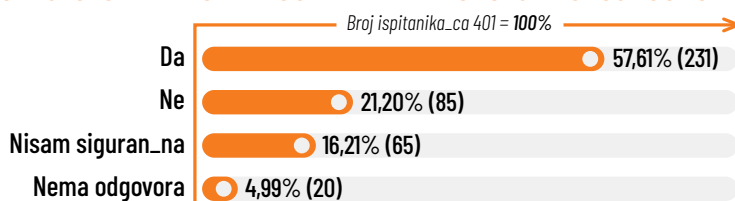
Od ukupnog broja ispitanih, njih 34,66% ne ostvaruje prihode i izdržavaju ih druge osobe, što ne čudi s obzirom na starosnu strukturu uzorka i veliki broj studenata/učenika među ispitanicima_ama.

KOLIKI SU VAŠI PROSJEČNI MJESEČNI PRIHODI?

Iako najveći postotak ispitanika_ca zarađuje do 1470 BAM mjesečno, čak 57,61% njih smatra da su njihovi prihodi dovoljni za zadovoljenje osnovnih potreba. Odgovori ispitanika_ca na pitanje o dostatnosti mjesečnih prihoda za zadovoljavanje osnovnih potreba značajno variraju; dok se neki osjećaju finansijski sigurno, drugi ističu izazove s kojima se suočavaju. Generalno navode da imaju za osnovne troškove, poneki i za godišnji odmor, no prevladava mišljenje da je životni standard poskupio i da im je finansijska situacija otežana, posebno u kontekstu poskupljenja hrane i stanarine.

DA LI SU VAŠI MJESEČNI PRIHODNI DOSTATNI DA ZADOVOLJITE SVOJE OSNOVNE POTREBE?

Dok veći broj ispitanika_ca izražava zadovoljstvo svojim mjesečnim prihodima, važno je razmotriti ove nalaze u kontekstu ukupne ekonomske situacije u BiH, uključujući veličinu potrošačke korpe i troškove života. Također, bez informacija o njihovim radnim navikama, s kim žive i da li imaju dodatne troškove života teže je razumjeti njihovu ekonomsku situaciju. Prema ovim nalazima, jasno je da unutar LGBTIQ zajednice u BiH postoji svijest o ekonomskim promjenama i težim životnim uvjetima, te se prepoznaje potreba za boljom finansijskom podrškom i potrebom za dostupnim mogućnostima da se osigura osnovno preživljavanje i istovremeno štedi za budućnost.

U budućim istraživanjima može biti korisno detaljnije istražiti te faktore kako bi se bolje razumjela kompleksnost ekonomske slike LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini i donosili informisani zaključci o njihovim potrebama i izazovima

Percepcija rada Sarajevskog otvorenog centra na pitanjima koja se tiču prava LGBTI osoba

Nalazi ovog istraživanja potvrđuju da ispitanici_e SOC uglavnom vide kao organizaciju s dugogodišnjim iskustvom, koja je imala ključnu ulogu u značajnoj promjeni percepcije LGBTI osoba u BiH, posebno u Sarajevu, gdje su postignuti značajni pomaci u poštovanju prava LGBTI zajednice.

S druge strane, ispitanici_e su istaknuli da uprkos naporima SOC-a, BiH i dalje ostaje konzervativno društvo te ističu potrebu za većim naporima na podizanju svijesti i prihvaćanju LGBTI pitanja u društvu te ističu da postoji potreba za aktivnijim angažmanom izvan Sarajeva, posebno u drugim dijelovima BiH.

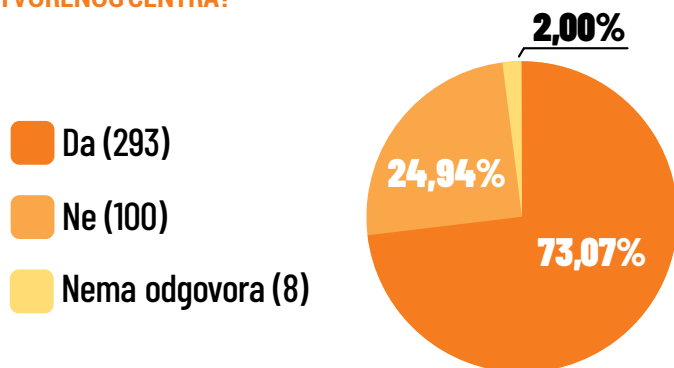
Rezultati istraživanja se u tom aspektu poklapaju s nalazima prethodno urađenog istraživanja javnog mnijenja gdje prevladava potreba za dodatnim informisanjem, provođenjem kampanja podizanja svijesti o pojedinim pitanjima, te su nalazi oba u ovom pogledu primjenjivi i na LGBTI zajednicu i na opštu javnost.²⁴

Prevladava mišljenje da je rad SOC-a ključan za LGBTI zajednicu u BiH, naročito u aspektu pružanja pravne i psiho-socijalne podrške, edukacija o pravima i problemima LGBTI osoba, te saradnje s institucijama kako bi se unaprijedio položaj LGBTI osoba u BiH.

Većina ispitanika_ca (73,07%) već je bila upoznata sa radom Sarajevskog otvorenog centra, dok je 24,94% ispitanika_ca izjavilo da nisu bili upoznati s njegovim radom prije istraživanja.

²⁴*Emina Bošnjak (ur.). 2023. Prihvatanje s distance – stavovi prema homoseksualnosti, biseksualnosti, transrodnosti i interspolnosti u BiH. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.*

DA LI STE VEĆ PRIJE OVOG ISTRAŽIVANJA BILI UPOZNATI SA RADOM SARAJEVSKOG OTVORENOG CENTRA?

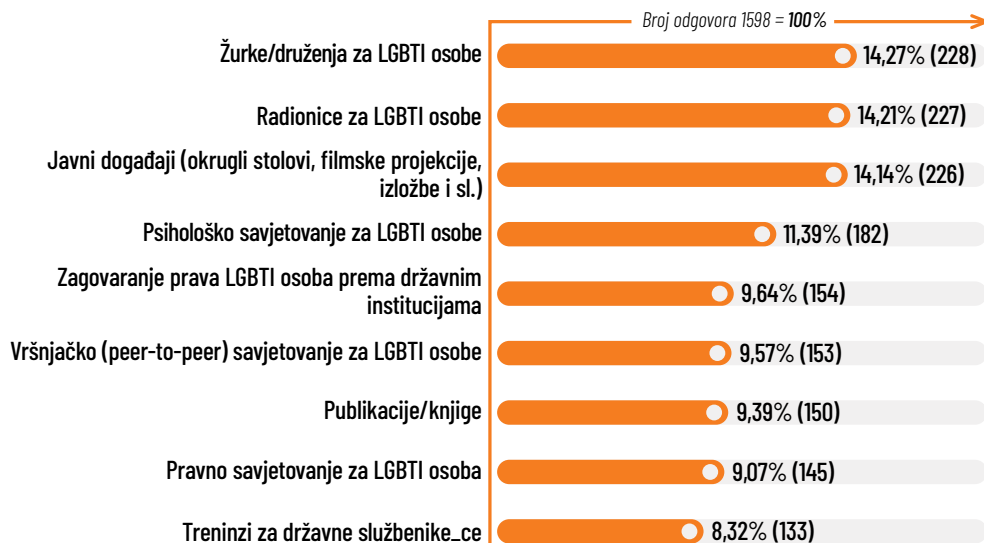

Broj ispitanika_ca 401 = 100%

Rezultati odgovaraju nalazima iz 2017. godine kada je takođe nešto više od ¾ ispitanika_ca bilo upoznato s radom SOC-a,²⁵ što potencijalno može govoriti o kontinuiranom doseganju do jednog dijela zajednice/publike koja prati rad organizacije, ali i o potrebi da se na neki novi način proba doći do drugih grupa unutar LGBTI zajednice.

Ispitanici_e su imali različite razine poznavanja usluga i aktivnosti Sarajevskog otvorenog centra, uglavnom prema njihovom karakteru. Tako su najpoznatije usluge i aktivnosti uključivale radionice za LGBTI osobe (14,21%), žurke/druženja za LGBTI osobe (14,27%) i javne događaje poput okruglih stolova, filmskih projekcija i izložbi (14,14%), što i jesu događaji kojima je sama LGBTI zajednica najčešće prisustvovala.

ZA KOJE USLUGE I AKTIVNOSTI SARAJEVSKOG OTVORENOG CENTRA ZNATE?

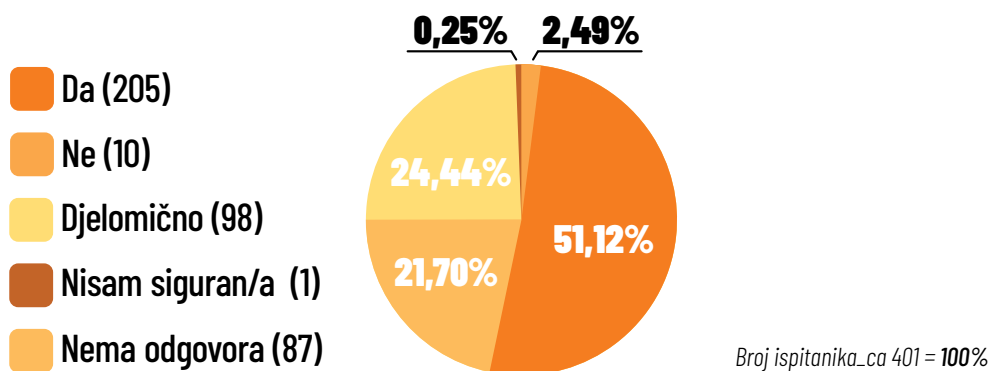
²⁵Amar Numanović. 2017. Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Kada je riječ o istraživanju iz 2017., i tada su po prepoznatosti prednjačili javni događaji (kao što su okrugli stolovi, filmske projekcije, izložbe), sa čime je bilo upoznato 87,1% ispitanika_ca,²⁶ što se, u nekoj mjeri, moglo i tada, a i sada objasniti činjenicom da su ovakve aktivnosti uglavnom šire promovirane i da ciljaju najširi krug LGBTI zajednice.

No, jasna je potreba da se iznađe inovativan način komuniciranja zajednici svih aktivnosti i uloge SOC-a u drugim poljima rada na ljudskim pravima LGBTI osoba, te prenošenja značaja i važnosti tih aktivnosti uz kontinuiran rad na mobiliziranju i osnaživanju zajednice.

Većina ispitanika_ca (51,12%) smatra da rad Sarajevskog otvorenog centra pozitivno utiče na percepciju LGBTI osoba u javnosti, dok je 24,44% izrazilo djelomično slaganje. Samo 2,49% ispitanika_ca ne slaže se da SOC ima pozitivan uticaj na percepciju LGBTI osoba.

DA LI MISLITE DA RAD SARAJEVSKOG OTVORENOG CENTRA UTJEČE POZITIVNO NA PERCEPCIJU LGBTI OSOBA U JAVNOSTI?

Kada je riječ o budućem fokusu Sarajevskog otvorenog centra, ispitanici_e su opet gotovo sve ponuđene opcije rangirali kao važne ili jako važne, no kao najznačajnije najvećem broju ispitanika_ca mogu se izdvojiti:

1. Siguran prostor za žrtve nasilja – nasilje je kroz cijelo istraživanje prepoznato kao jedan od najvećih strahova LGBTI osoba u BiH, a potreba za sigurnim prostorom i/ili skloništem naglašena je nekoliko puta kao potencijalna mjera minimiziranja rizika od nasilja;
2. Psihološko savjetovanje za LGBTI osobe / grupe samopomoći – ispitanici_e su više puta istakli bitnost pružanja adekvatne psihološke podrške i dostupnosti resursa za suočavanje sa specifičnim izazovima LGBTI osoba.
3. Edukacija državnih službenika_ca – kroz više različitih segmenata istraživanja navedeno je da LGBTI zajednica smatra državne službenike_ce nedovoljno educiranim i senzibilisanim, te da ovakve aktivnosti imaju potencijal transformirati percepciju unutar državnih institucija, ali i nivo povjerenja zajednice u njih, što bi moglo dovesti do bolje podrške i zaštite LGBTI ljudskih prava.

²⁶ibid.

Ostale aktivnosti i stavovi ispitanika_ca o njima predstavljeni su u tabeli ispod:

NA KOJE OD NABROJANIH AKTIVNOSTI, SUKLADNO VAŠIM POTREBAMA, MISLITE DA BI SE SARAJEVSKI OTVORENI CENTAR TREBAO FOKUSIRATI U BUDUĆNOSTI?

	Jako važno	Važno	Svejedno mi je	Donekle važno	Nevažno
Akcije u javnom prostoru/ulične akcije	121	106	80	31	8
Podrška povorci ponosa	157	102	55	25	9
Edukacija državnih službenika_ca (npr. policija, medicinsko osoblje, školsko osoblje i sl.) u svrhu senzibiliziranja i profesionalnih pristupa LGBTI osobama	252	74	18	5	1
Javni kulturni događaji (filmske projekcije, izložbe, diskusije i sl.)	188	109	39	12	1
Medijske kampanje u svrhu informisanja i senzibiliziranja opšte javnosti o pravima LGBTI osoba	198	98	41	10	3
Online aktivnosti (web-portal o pravima LGBTI osoba, rad na društvenim mrežama i sl.)	157	102	65	21	3
Psihološko savjetovanje za LGBTI osobe/grupe samopomoći	266	60	19	4	1
Pravno savjetovanje za LGBTI osobe	250	64	26	5	3
Rad sa novinarima i/ili medijskim kućama, radi profesionalnogizvještavanja o LGBTI temama	204	76	55	12	3
Zagovaranje prema državnim institucijama / promjena zakonodavstva / analiza javnih politika i utjecaj na njih	250	65	25	6	2
Društvene aktivnosti za LGBTI osobe (druženja, žurke, izleti, umjetničke aktivnosti / kreativne radionice i sl.)	209	94	32	7	5
Jačanja LGBTI pokreta u BiH (podrška individualnim aktivnostima/organizacijama)	219	78	34	14	2
Ekonomsko osnaživanje LGBTI osoba (podizanje kapaciteta, znanja i vještina)	209	89	38	8	3
Siguran prostor za žrtve nasilja	287	46	10	2	3
Podrška za seksualno i reproduktivno zdravlje LGBTI osoba	267	52	17	6	4

Ibid.

Većina ispitanika_ca kao dodatne aktivnosti odnosno polja djelovanja ističe potrebu za uključivanjem područja u kojima trenutno nema ili ima vrlo malo aktivnosti za LGBTI zajednicu i važnost proširenja resursa i fokusiranja aktivnosti na ove neobuhvaćene regije kako bi se osiguralo da svi članovi zajednice imaju pristup podršci i programima osnaživanja.

Značajan set odgovora ispitanika_ca odnosio se na važnost rješavanja zdravstvenih problema unutar LGBTI zajednice, kao što su dostupnost lijekova i podrška osobama sa seksualno prenosivim bolestima, uključujući HIV. Također je naglašena važnost zagovaranja za pristup profilaktičkom liječenju (PREP) unutar zdravstvenog sistema kako bi se spriječilo širenje HIV-a.

Dodatno je naglašena potreba za uspostavljanjem sigurnih i inkluzivnih prostora za LGBT+ zajednicu zabavnog karaktera kao što je gej klub koji bi mogao biti okosnica za različite događaje i zabave, uključujući nastupe drag queen osoba, te poticanje osjećaja pripadnosti i zajedništva.

Ispitanici_e su istakli važnost iniciranja otvorenih rasprava i diskusija sa širom javnošću kako bi se povećala svijest o radu LGBTI organizacija, smanjila stigma i premostio jaz između različitih društvenih grupa.

Svi prikupljeni odgovori ukazuju na to da postoji potreba za uspostavljanjem sigurnih prostora te za poboljšanjem pristupa zdravstvenoj njezi i psiho-socijalnim servisima podrške.

Zaključak

Ovo ponovljeno istraživanje potreba i problema LGBTI zajednice u Bosni i Hercegovini otkriva složen mozaik izazova s kojima se ova zajednica suočava. Nedostatak razumijevanja, vidljivosti i podrške od strane društva i institucija često dovodi do diskriminacije i nasilja. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu za sveobuhvatnim pristupom, uključujući obrazovanje, zagovaranje i psihološku podršku, kako bi se poboljšala kvaliteta života LGBTI osoba u BiH.

Posebna pažnja treba se posvetiti edukaciji same zajednice o identitetima i iskustvima LGBTI osoba. Mnogi pojedinci_ke unutar LGBTI zajednice suočavaju se s teškoćama u razumijevanju svojih rodni identiteta i seksualnih orijentacija. Stoga su aktivnosti ponovnog informisanja ključne u pružanju tačnih informacija, jačanju empatije, rušenju stereotipa i uklanjanju predrasuda između članova_ica LGBTI zajednice.

Pored toga, izvještaj jasno pokazuje potrebu za stvaranjem sigurnih prostora i osiguravanjem široko rasprostranjene i pristupačne mreže psihološke podrške, posebno za one koji su pretrpjeli nasilje ili diskriminaciju.

Ovo istraživanje nudi temelj za dalje korake, pozivajući na zajedničke napore institucija, organizacija civilnog društva i društva općenito kako bi se stvorila inkluzivnija, podržavajuća i sigurnija sredina za LGBTI osobe u Bosni i Hercegovini.

Okvirne preporuke

Ove preporuke odražavaju ključne nalaze ovog istraživanja u okviru obuhvaćenih područja, a za cilj imaju kreiranje osnova za djelovanje radi stvaranja inkluzivnog okruženja koje pruža jednake prilike, podršku i zaštitu LGBTI osobama u BiH:

COMING OUT

Kreirati i promovirati sigurne i podržavajuće prostore unutar LGBTI zajednice gdje pojedinci mogu otvoreno razgovarati o svojim iskustvima, sumnjama i strahovima vezanim uz coming out.

Kreirati i provoditi informativne aktivnosti podizanja svijesti unutar LGBTI zajednice o različitim aspektima coming outa te identitetima unutar zajednice, i procesima prihvatanja uključujući samoprihvatanje, porodičnu dinamiku i važnost podrške prijatelja.

NASILJE

Nastaviti s programima edukacije i senzibilizacije predstavnika_ca policije i pravosuđa, uvođenjem inovativnih formata edukacije kojima se dodatno grade kapaciteti predstavnika policije da prepoznaju motive i ostvare prvi kontakt sa žrtvama zločina iz mržnje razumijevajući psihološke posljedice i neophodnost građenja odnosa povjerenja, uz jasno uspostavljanje interdisciplinarnе metodologije rada u ovim slučajevima.

Raditi na uspostavljanju sigurnih prostora za LGBTI osobe žrtve nasilja, s posebnim fokusom na sigurne online prostore i podršku u slučajevima cyberbullinga i psihološkog nasilja.

Početi rješavati problem nasilja u slučajevima prisilnih konverzivnih terapija.

DISKRIMINACIJA

Provoditi informativne kampanje informisanja o diskriminaciji i njenim pojavnim oblicima te mehanizmima zaštite.

Jačati ulogu i proaktivnost Institucije ombudsmena za ljudska prava i njenu monitoring ulogu u ovoj oblasti, te kontakt s LGBTI zajednicom.

Nastaviti s programima edukacije i senzibilizacije predstavnika_ca pravosuđa, uvođenjem inovativnih formata edukacije kojima se dodatno povezuje LGBTIQ zajednica s predstavnicima pravosuđa, te radi na izgradnji odnosa povjerenja.

POVJERENJE U INSTITUCIJE

Njegovati kontinuirani dijalog i saradnju između institucija i LGBTI zajednice kako bi se prepoznale brige, dijelila iskustva i informirao razvoj politika/mjera.

Nastaviti programe edukacije i senzibilizacije državnih službenika_ca. Poticati proaktivnost i transparentnost institucija u radu s LGBTI osobama.

PSIHOLOŠKA DOBROBIT

Poboljšati pristup dostupnim i inkluzivnim uslugama psiho-socijalne podrške prilagođenim potrebama LGBTI zajednice, s fokusom na profesionalnim i podržavajućim pružateljima usluga.

Fokusirati napore na izgradnji mreže senzibilisanih i educiranih medicinskih stručnjaka_inja u svim oblastima medicine, koji mogu uzeti ulogu eksperata i edukatora šire mreže medicinskih radnika_ca, u cilju osiguravanja LGBTIQ inkluzivnog okruženja prilikom redovnih posjeta i pružanja specijalističke medicinske podrške kad je ona neophodna.

Ojačati mreže podrške i grupe koje pružaju sigurne prostore za dijeljenje iskustava, strategija suočavanja i emocionalne podrške.

Razviti online platforme koje nude resurse za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja, alate za samopomoć i direktorij kontakata LGBTI inkluzivnih stručnjaka_inja za mentalno zdravlje.

POVORKA PONOSA

Uključivanje što većeg broja LGBTI pojedinaca_ki u organizaciju, podršku i sudjelovanje u povorkama ponosa, potičući osjećaj zajedništva i prihvaćenosti.

Otvoriti diskusiju o značaju povorke unutar zajednice te potencijalnim mehanizmima podrške članovima_icama zajednice koji imaju strah i/ili nisu u mogućnosti sudjelovati.

Iskoristiti povorke za obrazovne svrhe, organizirajući radionice, panele i rasprave o pravima LGBTI osoba, prihvaćanju i inkluzivnosti u zajednici.

ISTOSPOLNA PARTNERSTVA

Zagovarati priznavanje istospolnih partnerstava.

Provoditi kampanje podizanja svijesti koje ističu važnost pravnog priznanja istospolnih partnerstava, otklanjajući stereotipe i predrasude.

U LGBTI zajednici otvoriti dijalog o istospolnim partnerstvima, njihovom značaju i načinima na koje parovi u BiH već žive i održavaju svoje životne zajednice.

Pojačati aspekt porodične podrške istospolnim partnerstvima, uključujući porodice LGBTI osoba u ove aktivnosti.

TRANSRODNE OSOBE

Poboljšati pristup uslugama zdravstvene skrbi koje su neophodne trans osobama, uključujući hormonalnu terapiju, podršku mentalnom zdravlju i operacije za afirmaciju roda.

Zagovarati pojednostavljivanje pravnih procesa za promjenu oznake spola na službenim dokumentima, osiguravajući priznavanje rodnog identiteta.

Provoditi kampanje radi podizanja svijesti o pitanjima transrodnosti, razbijajući mitove, stereotipe i dezinformacije kako unutar zajednice, tako i u javnosti, s naglaskom na stvaranju savezništva i podrške unatoč rastućoj transfobiji.

EKONOMSKI POLOŽAJ

Zagovarati izradu politika protiv diskriminacije na radu koje eksplicitno uključuju seksualnu orijentaciju i rodni identitet, te promovišu inkluzivnost i jednakost.

Održavati radionice i resurse o finansijskoj pismenosti i upravljanju, osnažujući LGBTI osobe da donose informirane ekonomske odluke.

Aktivno saradivati sa pravnim licima na tržištu rada kako bi radna mjesta reflektovala najbolje standarde diverziteta i inkluzije.

RAD SARAJEVSKOG OTVORENOG CENTRA

Ojačati komunikaciju između Sarajevskog otvorenog centra i LGBTI zajednice, osiguravajući da organizacija postane otvorenija i respozivnija na potrebe i brige zajednice. Razmisliti o izradi šire komunikacijske strategije Sarajevskog otvorenog centra koja bi otvorila pitanja od važnosti za LGBTI zajednicu i BiH, te se fokusirala na one teme za koje je zajednica izrazila nepoznavanje, te gdje je prema nalazima ovog istraživanja vidno da postoji potreba za dodatnim informisanjem.

Uspostaviti redovne mehanizme prikupljanja povratnih informacija, poput anketa i zajedničkih foruma, omogućujući članovima zajednice da daju prijedloge za aktivnosti SOC-a.

Održati svoj redovni rad na pitanjima od značaja za LGBTI zajednicu i zaštitu njihovih ljudskih prava, ali raditi na kreiranju sistema brzog odgovora na nagle promjene i trendove u kršenju ljudskih prava i ugrožavanju položaja LGBTI zajednice u BiH.

A vertical decorative bar on the left side of the page, set against a dark purple background. It features various geometric patterns in vibrant colors: purple vertical lines at the top, green concentric circles, teal wavy lines, orange concentric circles, and yellow concentric circles at the bottom. The patterns are stylized and layered.

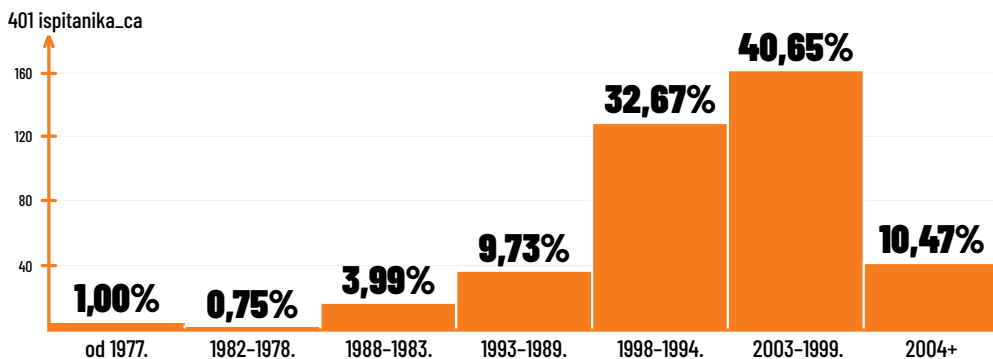
DEMOGRAFSKA STRUKTURA UZORKA

Starosna struktura ispitanika_ca

Prema prikupljenim podacima, prosječna dob ispitanika je 26,3 godine, a čak 40,6% ispitanika_ca uzrasta je od 21 do 25 godina. Pored ove dobne skupine, 32,67% ispitanika_ca pripada dobnoj skupini od 27 do 31 godine.

Godina rođenja

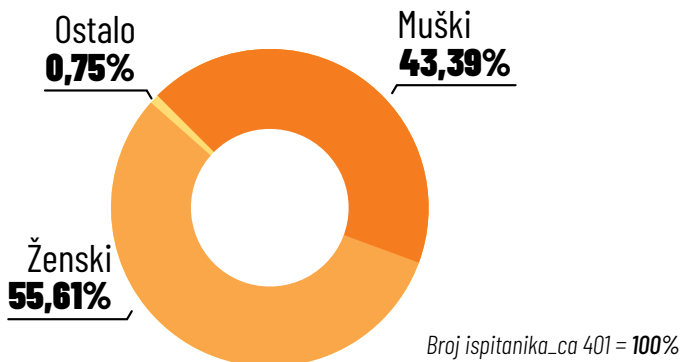

Dakle, prilikom tumačenja i razumijevanja rezultata istraživanja treba uzeti u obzir da su dobijeni odgovori prvenstveno odraz iskustava ovih dobni skupina, te da najzastupljeniji odgovori najprije oslikavaju percepciju i realnost mladih LGBTI osoba u BiH.

Spolna i rodna struktura ispitanika_ca

Više od pola, tačnije 55,61% uzorka čine žene, dok muškarci čine 43,39% ispitanika. Samo tri osobe odabrale su opciju ostalo kada je u pitanju biološki spol ispitanika_ca, dok se nijedna osoba nije izjasnila kao interspolna.

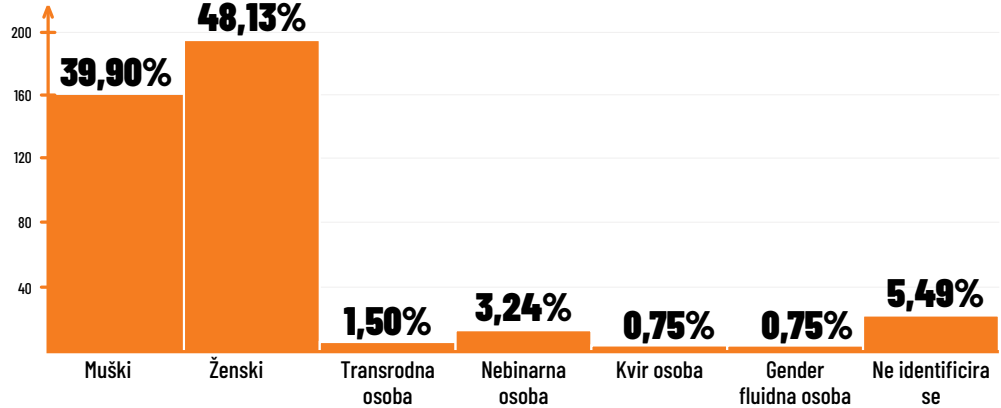
Spol

Situacija se značajno mijenja kada je u pitanju rod ispitanika_ca. Prema dobijenim odgovorima, samo 48,13% ispitanih se rodno izjašnjava kao žena, a 39,9% kao muškarac. Čak 47 osoba rodno se ne izjašnjava unutar uobičajene binarne podjele, od čega se 13 osoba izjašnjava kao rodno nebinarne, šest kao transrodne osobe, a 22 se uopće ne identificiraju prema rodu.

Rod

401 ispitanika_ca

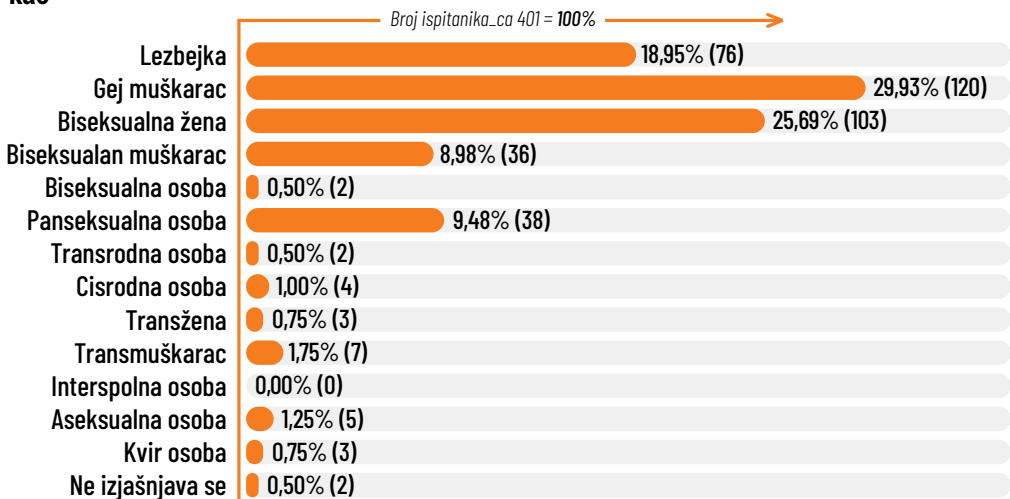

Poređenjem postotaka jasno je da se unutar LGBTI zajednice razlikuju pojmovi biološkog spola i roda, no nejasno je kako ispitanici_e pomiruju naizgled oprečne spolne i rodne identitete, što potencijalno upućuje na potrebu otvaranja diskusije unutar same zajednice o načinima definisanja, osvješćavanja i življenja ličnih identiteta, te njihovom komuniciranju i izražavanju ka zajednici i javnosti.

Tipovi LGBTI identiteta

Od ukupnog broja ispitanika_ca, prema svojoj seksualnoj orijentaciji najviše njih, 29,93%, izjašnjava se kao gej muškarci, 25,69% se izjašnjavaju kao biseksualne žene, dok se 18,95% izjašnjava kao lezbejke, 8,98% ispitanika_ca se identificiralo kao biseksualni muškarci, a samo dvije osobe kao biseksualne. Panseksualnih osoba među ispitanicima_ama bilo je 9,48%. Čak pet osoba izjasnilo se kao aseksualne osobe.

Prema seksualnoj orijentaciji / rodnom identitetu / spolnim karakteristikama identificiram se kao

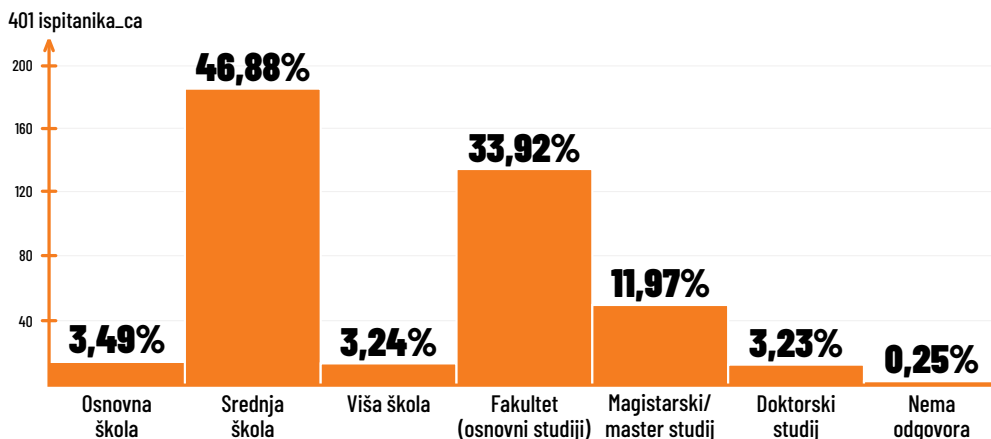
Kada su u pitanju rodni identiteti, dvije osobe identificirale su se kao transrodne osobe, tri kao transžene, a sedam kao transmuškarci. Zanimljivo je da su se tri osobe izjasnile kao kvir, a čak četiri kao cisrodne.

S obzirom da je samo pitanje pokrivalo širok aspekt LGBTIQ identiteta, ispitanici_e su pri odgovaranju nužno birali onaj koji smatraju primarnim, te tako ovim istraživanjem nismo bili u mogućnosti istražiti kompleksnost prepletanja različitih seksualnih, spolnih i rodni identiteta pojedinaca_ki.

Obrazovna struktura uzorka

Većina ispitanika_ca, njih 46,88%, završila je srednju školu, dodatnih 33,92% završilo je osnovni fakultetski studij, a preko 15% ispitanika nastavilo je svoje fakultetsko obrazovanje kroz magisterij ili doktorat. Samo 3,49% ispitanika_ca završilo je osnovnu školu.

Stečeni/završeni stupanj/stepen obrazovanja

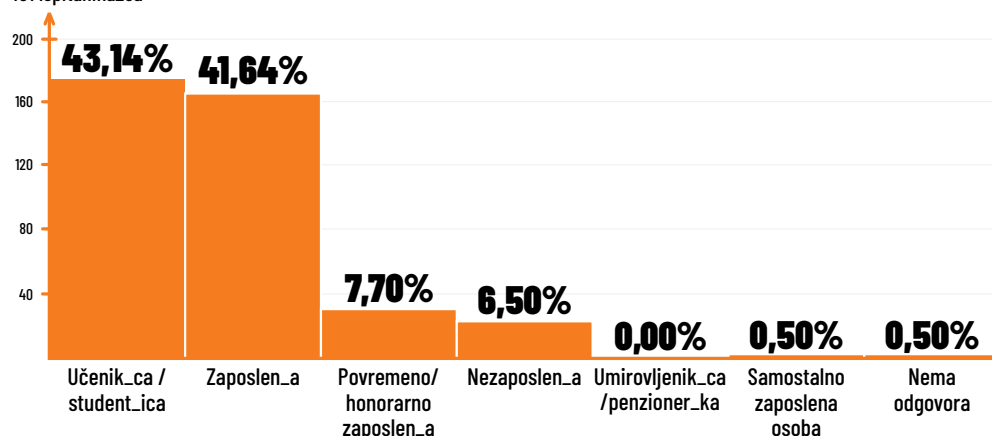
Dobijeni rezultati ukazuju na raznolik stepen obrazovanja LGBTI osoba u BiH, što treba uzeti u obzir prilikom interpretacije nalaza i trendova uočenih kroz ovo istraživanje.

Struktura uzorka prema primarnom zanimanju

Najveći broj ispitanika_ca, njih 43,14%, učenici_e su ili studenti_ce, dok ih je malo manje, 41,65%, zaposlenih. Dodatnih 7,73% zaposleno je povremeno ili honorarno, a dvije osobe su samostalno zaposlene. Samo 6,48% ispitanika_ca se izjasnilo kao nezaposleno.

Trenutno primarno zanimanje

401 ispitanika_ca

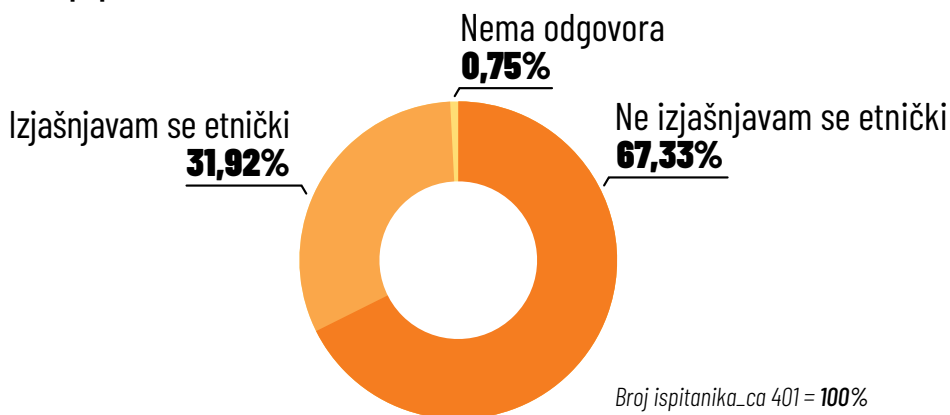
Ovakvi nalazi ukazuju da će na interpretaciju samih rezultata istraživanja uticaj najviše imati stavovi mlađih LGBTI osoba, ali da će i percepcija zaposlenih LGBTI osoba, njihova iskustva i perspektive doći do izražaja.

Važno je napomenuti da u istraživanju nema penzionera, što znači da će u rezultatima istraživanja izostati perspektiva, iskustvo i stavovi tog dijela LGBTI zajednice u BiH.

Etnička struktura ispitanika_ca

Najveći dio ispitanika_ca, tačnije 67,33%, nije se izjasnio o svojoj etničkoj pripadnosti. Ova visoka stopa neizjašnjavanja potencijalno ukazuje na izazove i distanciranje LGBTI osoba u društvenim grupama gdje postoji dominantni društveni narativ koji odbacuje LGBTI osobe i stvara okruženje u kom se one osjećaju nesigurno i neprihvaćeno.

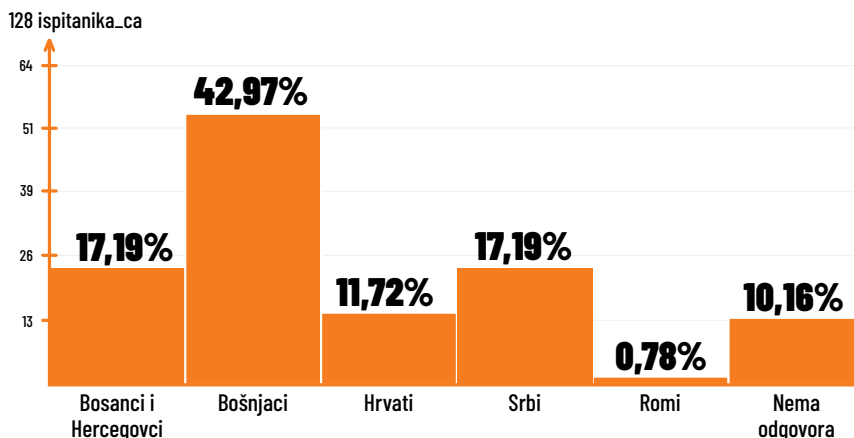
Etnička pripadnost

Od 128 ispitanika_ca koji su se izjasnili etnički, 22 osobe (17,19%) izjasnile su se kao Bosanci_ke i Hercegovci_ke; 55 osoba (42,97%) izjasnilo se kao Bošnjaci_kinje; 15 osoba (11,72%) izjasnilo se

kao Hrvati_ce; 22 osobe (17,19%) kao Srbi_Srpkinje, a jedna osoba kao Rom_kinja. Iako su na prethodnom pitanju ove osobe potvrdile da se etnički izjašnjavaju, čak 13 osoba (10,16%) nije navelo svoju etničku pripadnost.

Izjašnjavanje po etničkoj pripadnosti

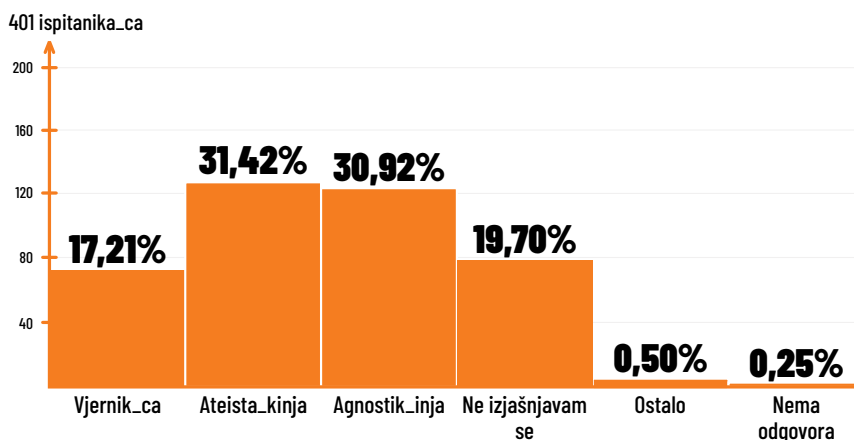

Ovi rezultati ukazuju na važnost razumijevanja pitanja identiteta i kako se LGBTI osobe percipiraju i izražavaju u etnički raznolikim društvima.

Vjerska struktura ispitanika_ca

Od ukupnog broja ispitanika_ca, 69 osoba (17,21%) se izjasnilo kao vjernici_e što ukazuje na visok stepen religioznosti unutar LGBTI zajednice i potrebu da se da više prostora diskusijama o LGBTI osobama vjernicima_ama u BiH. Čak 124 osobe (30,92%) se izjasnilo kao agnosticici. Ukupno 126 osoba (31,42%) izjasnilo se kao ateisti, a 79 osoba (19,70%) nije se izjasnilo o svojoj vjeroispovijesti.

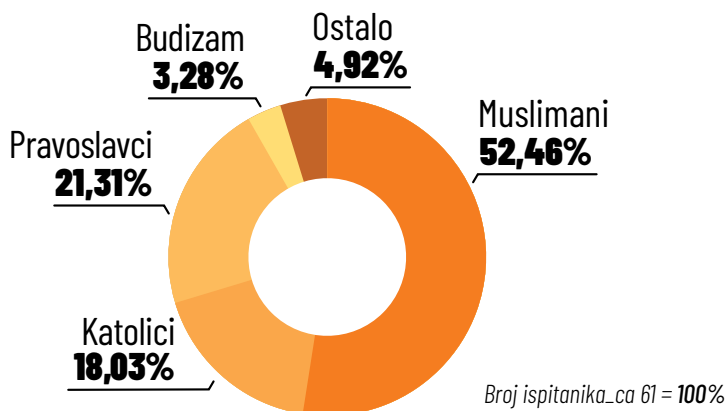
Vjeroispovijest

Ovi brojevi govore o potencijalnoj socijalnoj distanci između vjerskih zajednica u BiH i LGBTI osoba, ali i potrebi zajednice da u velikom broju ipak zadrži i izrazi svoju religioznost i/ili spiritualnost.

Od 69 osoba koje su se izjasnile kao vjernici_e, 32 osobe (52,46%) se izjasnilo kao muslimani_ke; 11 osoba (18,03%) se izjasnilo kao katolici_kinje; a 13 osoba (21,31%) se izjasnilo kao pravoslavci_ke. Dakle, većina LGBTI osoba u BiH ipak pripada i svoje religijske potrebe ispunjava u okviru tri dominantne monoteističke religije.

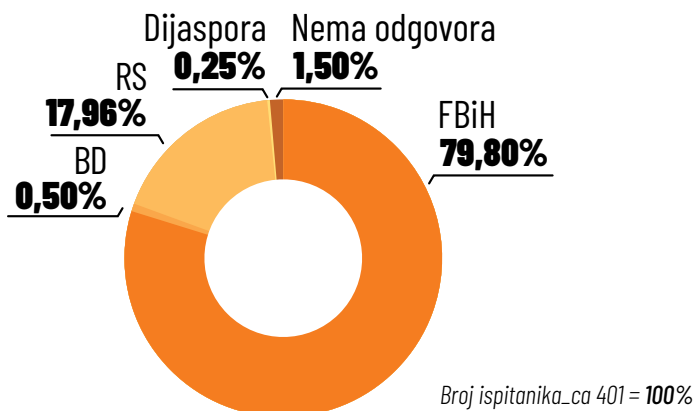
Izjašnjavanje po vjeroispovijesti

Mjesto življenja/prebivališta ispitanika_ca

Većina ispitanika_ca, čak 320 osoba (79,80%), živi u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH); 72 osobe (17,96%) žive u Republici Srpskoj (RS); a samo dvije osobe (0,50%) žive u Brčko distriktu (BD). Čak šest osoba (1,50%) nije navelo svoje mjesto življenja/prebivališta.

Mjesto življenja/prebivališta

Ovi rezultati imaju poseban značaj jer ukazuju na geografsku pozadinu ispitanika_ca, te mogu uticati na percepciju i odnos ispitanika_ca prema institucijama u entitetima i Brčko distriktu, kao i na pitanja koja se odnose na zaštitu njihovih ljudskih prava i interakciju s lokalnim vlastima.

UPITNIK

UPITNIK O POTREBAMA I PROBLEMIMA LGBTI OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

Upitnik koji je pred Vama ima za cilj da identificira stvarne potrebe LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini, kao i konkretne probleme sa kojima se ova populacija susreće. Na osnovu dobijenih rezultata, radit će se na zagovaranju konkretnih rješenja pri državnim institucijama (policija, zdravstvo, obrazovanje, itd.) u korist potreba LGBTI osoba. Molimo Vas da izdvojite 15 minuta svoga vremena za ispunjavanje upitnika. Ispunjavanje upitnika je anonimno i dobrovoljno, a Vaše sudjelovanje nam je iznimno značajno. Podaci prikupljeni upitnikom neće biti stavljeni na uvid niti dijeljeni sa trećim licima.

MOLIMO VAS DA POSTAVLJENA PITANJA PAŽLJIVO PROČITATE PRIJE ODABIRA ODGOVORA.

**Na pitanja označena zvjezdicom odgovor je obavezan*

Molimo Vas da popunite generalne podatke u nastavku.

GENERALNI PODACI

Grad ili općina/opština trenutnog boravišta: _____

Grad ili općina/opština rođenja: _____

Godina rođenja (GGGG): * _____

Spol (odaberite jedan od ponuđenih odgovora ili sami dopišite): *

- Ženski
- Muški
- Interspolni
- Ostalo: _____

Rod (odaberite jedan od ponuđenih odgovora ili sami dopišite): *

- Ženski
- Muški
- Transrodni
- Ne identificiram se
- Ostalo: _____

Prema seksualnoj orijentaciji / rodnom identitetu / spolnim karakteristikama identificiram se kao: * (Moguće je odabrati više ponuđenih odgovora ili sami dopišite.)

- Lezbejka
- Gej muškarac
- Biseksualna žena
- Biseksualan muškarac
- Panseksualna osoba
- Transrodna osoba
- Cisrodna osoba
- Transžena
- Transmuškarac
- Interspolna osoba
- Ostalo: _____

Stečeni/završeni stupanj/stepen obrazovanja: * (Odaberite jedan od ponuđenih odgovora.)

- Osnovna škola
- Srednja škola
- Viša škola
- Fakultet (osnovni studiji)
- Magistarski/master studij
- Doktorski studij

Trenutno primarno zanimanje: * (Odaberite jedan od ponuđenih odgovora.)

- Učenik_ca / student_ica
- Zaposlen_a
- Povremeno/honorarno zaposlen_a
- Nezaposlen_a
- Umirovljenik_ca/penzioner_ka
- Ostalo: _____

Etnička pripadnost: * (Odaberite jedan od ponuđenih odgovora.)

- Ne izjašnjavam se etnički
 - Izjašnjavam se etnički
- Ukoliko se izjašnjavate etnički, dopišite etničku pripadnost:
-

Vjeroispovijest: * (Odaberite jedan od ponuđenih odgovora.)

- Vjernik_ca
 - Ateista_kinja
 - Agnostik_inja
 - Ne izjašnjavam se
 - Ostalo:
- Ukoliko ste vjernik_ca, molimo Vas da dopišete koje vjeroispovijesti:
-

Coming out

1. Označite osobe iz Vašeg okruženja koje znaju/ne znaju da ste LGBTI osoba. *

Ukoliko neke od navedenih kategorija nemate ili nisu više prisutne u Vašem životu, molimo Vas da izaberete odgovor Nije primjenjivo (npr. ukoliko niste zaposleni, za kategoriju Kolege_ice sa posla izaberite odgovor Nije primjenjivo).

	Zna/znaju jer sam joj/mu/im rekao_la	Zna/znaju jer je/su saznao_la/saznali_e od drugih	Ne zna/ne znaju, ali joj/mu/im planiram reći u skorijoj budućnosti (u narednih 12 mjeseci)	Ne zna/ne znaju, ali joj/mu/im planiram reći u daljoj budućnosti	Ne zna/ne znaju i ne planiram joj/mu/im reći	Nisam siguran_na da li zna/ znaju	Nije primjenjivo
Majka/ starateljica							
Otac/ staratelj							
Sestra/ sestre							
Brat/braća							
Dijete/djeca							
Šira familija/ porodica							
Prijatelji_ce							
Poznanici_e							
Kolege_ice sa posla							
Kolege_ice sa fakulteta							
Kolege_ice iz škole							

2. Označite koje Vas osobe (od onih koje znaju da ste LGBTI osoba) podržavaju, a koje ne. *

Ukoliko neke od navedenih kategorija nemate ili nisu više prisutne u Vašem životu, molimo Vas da to pribilježite u kolonu Nije primjenjivo. Također, za kategorije koje ne znaju da ste LGBTI osoba također izaberite odgovor Nije primjenjivo (npr. u slučaju da niko ne zna, za sve kategorije izaberite Nije primjenjivo).

	Podržava/ podržavaju	Ne podržava/ ne podržavaju	Ne znam da li me podržava/ podržavaju	Neki_e podržavaju, neki_e ne podržavaju	Nije primjenjivo
Majka/ starateljica					
Otac/ staratelj					
Sestra/ sestre					
Brat/braća					
Dijete/djeca					
Šira familija/ porodica					
Prijatelji_ce					
Poznanici_e					
Kolege_ice sa posla					
Kolege_ice sa fakulteta					
Kolege_ice iz škole					

3. Koji su razlozi zbog kojih ste odlučili da nekom ne kažete da ste LGBTI osoba?

Moguće je odabrati više odgovora.

- o Strah od stigmatizacije
- o Strah od mogućeg nasilja
- o Strah od diskriminacije
- o Strah od odbacivanja od porodice
- o Strah od odbacivanja od prijatelja_ica
- o Strah od odbacivanja od kolega_ica
- o Strah od gubitka zaposlenja
- o Strah od nemogućnosti pronalaska zaposlenja
- o Strah od gubitka finansijske podrške
- o Drugo _____

Diskriminacija

4. Da li ste doživjeli diskriminaciju zbog toga što ste LGBTI osoba? *

- Da
- Ne (Ako je Vaš odgovor ne, pređite na 12. pitanje.)

5. Ako je Vaš odgovor da, po kojem osnovu smatrate da ste diskriminirani?

- Po osnovu seksualne orijentacije
- Po osnovu rodnog identiteta/rodnog izražavanja
- Po osnovu spolnih karakteristika

6. Ako je Vaš odgovor da, koji vid diskriminacije ste doživjeli?

Moguće je odabrati više odgovora.

- Uskratilo Vam se ili ograničilo neko pravo (npr. pristup nekoj usluzi, ugostiteljskom objektu, instituciji, otpušteni ste ili niste zaposleni isključivo zbog svoje seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika i sl.)
- Stavljani ste u gori položaj od drugih u nekoj situaciji (npr. uskraćeno Vam je napredovanje na poslu, odvojeni ste od drugih kolega_ica nakon outovanja u zasebne prostorije ili isključeni iz drugih zajedničkih aktivnosti i sl.)
- Trpjeli ste mobing na poslu (nefizičko uznemiravanje na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu čija je svrha ili posljedica degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlenog)
- Uznemiravanje (svako neželjeno ponašanje koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja isključivo na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika)
- Seksualno uznemiravanje (svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje)

7. Ako je Vaš odgovor da, gdje se to desilo?

Moguće je odabrati više odgovora.

- Na radnom mjestu
- Prilikom zapošljavanja
- Na sudu/u tužilaštvu
- U policijskoj stanici/upravi
- U zavodu/sluzbi za zapošljavanje
- U centru za socijalni rad
- U zdravstvenoj ustanovi
- U školi
- Na fakultetu
- U nevladinoj organizaciji
- U psihološkom/terapeutskom/psihijatrijskom savjetovalištu
- U ugostiteljskom objektu/prodavnici
- Unutar LGBTI zajednice
- Ostalo: _____

8. Da li ste prijavili diskriminaciju?

- Da
- Ne (Pređite na 11. pitanje.)

9. Ako je Vaš odgovor da, kome ste prijavili diskriminaciju?

Moguće je odabrati više odgovora.

- Nevladinoj organizaciji koja se bavi ljudskim pravima.
- Uredu/kancelariji ombudsmana za ljudska prava u BiH
- Odvjetniku_ci/advokatu_kinji
- Ostalo: _____

9.a. Ukoliko ste prijavili nevladinoj organizaciji koja se bavi ljudskim pravima, molimo Vas da navedete kojoj:

10. Da li je Vaš slučaj diskriminacije bio razmatran pred sudom?

- Da, proces je okončan
- Da, ali proces još uvijek traje
- Ne

11. Ako je Vaš odgovor ne, zbog čega se niste odlučili prijaviti diskriminaciju?

Moguće je odabrati više odgovora. (Preskočite ovo pitanje ukoliko je Vaš odgovor na 8. pitanje bio da.)

- Zbog nepovjerenja u službene osobe u postupku
- Zbog straha od otkrivanja LGBTI identiteta
- Zbog nedostatka informacija o mogućoj pomoći
- Zbog nedostatka informacija o procedurama podnošenja prijave
- Zbog dugotrajnosti sudskog postupka
- Zbog mogućih finansijskih troškova postupka
- Zbog straha od odmazde osoba/institucije koja je počinila diskriminaciju
- Zbog straha od gubitka posla i/ili nemogućnosti zapošljavanja
- Zbog straha od stigmatizacije
- Zbog straha od reakcije porodice i prijatelja_ica
- Ostalo: _____

Nasilje

12. Da li strahujete za vlastitu bezbjednost zbog toga što ste LGBTI osoba? *

- Da
- Ne

Molimo Vas da ukratko obrazložite Vaš odgovor:

13. Ako je Vaš odgovor da, radite li iz straha nešto od sljedećeg?

Moguće je odabrati više odgovora.

- Krijete da ste LGBTI osoba
- Izbjegavate izlaziti iz kuće (izuzev neophodnih izlazaka)
- Izbjegavate odlaziti na masovna okupljanja
- Izbjegavate šetati sami
- Izbjegavate odlaziti u neka područja ili objekte jer ih doživljavate nesigurnim za LGBTI osobe
- Izbjegavate korištenje javnog prevoza
- Izbjegavate nositi odjeću/nakit/šminku koja nije u skladu sa heteronormativnim standardima
- Izbjegavate ostvariti fizički kontakt sa svojim_om partnerom_icom u javnosti
- Prilagođavate govor tijela / dubinu glasa / način govora u javnosti
- Ostalo: _____

14. Da li ste doživjeli nasilje zbog toga što ste LGBTI osoba? *

- Da
- Ne (Pređite na 20. pitanje.)

14.a. Ukoliko je Vaš odgovor DA, koju vrstu nasilja ste doživjeli?

- Fizičko nasilje
- Verbalno/psihičko zlostavljanje
- Online prijetnje i zlostavljanje
- Nasilje u porodici
- Seksualno zlostavljanje
- OSTALO (dopuni): _____

15. Zbog kojeg osnova smatrate da ste pretrpjeli nasilje?

- Seksualne orijentacije
- Rodnog identiteta/rodnog izražavanja
- Spolnih karakteristika
- Ostalo: _____

16. Da li ste prijavili nasilje koje ste doživjeli?

- Da
- Ne (Pređite na 19. pitanje.)

17. Ako je Vaš odgovor da, kome ste prijavili nasilje? Moguće je odabrati više odgovora.

- Nevladinoj organizaciji
- Policiji
- Tužilaštvu
- Odvjetniku_ci/advokatu_kinji
- Ombudsmanu
- Ostalo: _____

17.a. Ukoliko ste nasilje prijavili nevladinoj organizaciji, molimo Vas da navedete kojoj:

18. Da li je Vaš slučaj nasilja bio razmatran pred sudom?

- Da, proces je okončan
- Da, ali proces još uvijek traje
- Ne

19. Ako je Vaš odgovor ne, zbog čega se niste odlučili prijaviti nasilje?

Moguće je odabrati više odgovora. (Preskočite ovo pitanje ukoliko je Vaš odgovor na 16. pitanje bio da.)

- Zbog nepovjerenja u službene osobe u postupku
- Zbog straha od reakcije policije
- Zbog straha od otkrivanja LGBTI identiteta
- Zbog nedostatka informacija o mogućoj pomoći
- Zbog straha od stigmatizacije
- Zbog straha od reakcije porodice
- Zbog straha od reakcije prijatelja_ica
- Zbog straha od nasilnika_ca
- Ostalo: _____

Povjerenje u institucije

20. Imate li povjerenja u policiju? *

- Da (Pređite na 22. pitanje.)
- Ne

21. Ukoliko ste odgovorili ne, zbog čega nemate povjerenja u policiju? Moguće je odabrati više odgovora.

- Zbog moguće homofobije/transfobije službenika_ca
- Zbog nedovoljne senzibiliziranosti službenika_ca za rad sa LGBTI osobama
- Svoj posao ne obavljaju kompetentno
- Ne vjerujem da bi mi pružili_e odgovarajuću zaštitu
- Zato što sam u prošlosti imao_la negativna iskustva
- Ostalo: _____

21.a. Ukoliko je Vaš odgovor bio zato što ste u prošlosti imali negativna iskustva, možete li navesti tačno koja su to iskustva?

22. Imate li povjerenja u tužilaštva i sudove? *

- Da (Pređite na 24. pitanje.)
- Ne

23. Ukoliko ste odgovorili ne, zbog čega nemate povjerenja u tužilaštva i sudove?

Moguće je odabrati više odgovora.

- Zbog moguće homofobije/transfobije službenika_ca
- Zbog nedovoljne senzibiliziranosti službenika_ca za rad sa LGBTI osobama
- Svoj posao ne obavljaju kompetentno
- Ne vjerujem da bi mi pružili_e odgovarajuću pravnu zaštitu
- Dinamika procesuiranja teče veoma sporo
- Zato što sam u prošlosti imao_la negativna iskustva
- Ostalo: _____

23.a. Ukoliko je Vaš odgovor bio zato što ste u prošlosti imali negativna iskustva, možete li navesti tačno koja su to iskustva?

24. Imate li povjerenja u Instituciju ombudsmana za ljudska prava BiH?

- Da
- Ne
- Nisam upoznat(a) sa radom i djelovanjem Institucije

24.a Ukoliko ste odgovorili ne, zbog čega nemate povjerenja u Instituciju ombudsmana?

Moguće je odabrati više odgovora.

- Zbog moguće homofobije/transfobije službenika_ca
- Zbog nedovoljne senzibiliziranosti službenika_ca za rad sa LGBTI osobama
- Svoj posao ne obavljaju kompetentno
- Ne vjerujem da bi mi pružili_e odgovarajuću pravnu zaštitu
- Dinamika rada na predmetu teče veoma sporo
- Zato što sam u prošlosti imao_la negativna iskustva
- Ostalo: _____

24.b. Ukoliko je Vaš odgovor bio zato što ste u prošlosti imali negativna iskustva, možete li navesti tačno koja su to iskustva?

Psihološka dobrobit LGBTI osoba

25. Smatrate li da ste nekada imali psihičke teškoće/krise zbog društvenog odnosa prema LGBTI osobama? *

- Da
- Ne, iako smatram da se društvo negativno (homofobno, transfobno i sl.) odnosi prema LGBTI osobama (Pređite na 27. pitanje.)
- Ne, jer smatram da je društvo tolerantno (Pređite na 27. pitanje.)

26. Ako je Vaš odgovor da, o kojim psihičkim teškoćama je riječ?

Moguće je odabrati više odgovora.

- Depresija
- Anksioznost/panični napadi
- Pokušaj suicida (samoubistva)
- Samopovređivanje
- Stres
- Poremećaj ishrane
- Ovisnost o psihoaktivnim supstancama (droga, laka droga, alkohol, duhan, tablete za smirenje)
- Ostalo: _____

27. Da li ste se nekome od navedenog obratili za stručnu psihološku/psihijatrijsku/terapeutsku pomoć, zbog svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta? *

- Privatna ustanova
- Javna ustanova
- Nevladina organizacija
- Ne

27.a Ukoliko ste se obratili za pomoć, kakvo Vam je bilo iskustvo?

28. Ako je Vaš odgovor ne, zbog čega niste potražili pomoć? Moguće je odabrati više odgovora.

- Zbog straha od otkrivanja LGBTI identiteta
- Stručnjaci_kinje nisu dovoljno kompetentni_e
- Stručnjaci_kinje nisu dovoljno senzibilizirani_e
- Ne vjerujem da mi mogu pomoći
- Jer mi nije bila potrebna
- Ostalo: _____

29. Kakva su Vam iskustva kod stručnjaka_inja kojima ste se outovali?*

Ukoliko ne posjećujete neko od navedenog medicinskog osoblja, označite Nije primjenjivo.

	Rekao_la sam, reagovao_la je profesionalno	Rekao_la sam, reagovao_la je negativno/neprofesionalno	Nisam rekao_la	Nije primjenjivo
Psiholog_inja				
Psihijatar_ica				
Terapeut_kinja				
Ljekar_ka/liječnik_ca porodične/ obiteljske medicine				
Ginekolog_inja				
Urolog_inja				

30. Da li ste nekada, protiv svoje volje ili uz nagovor, bili podvrgnuti uslugama koje uključuju bilo koje postupke i tretmane sa ciljem promjene ili modifikacije seksualne orijentacije ili rodnog identiteta? Tzv. konverzivne ili reparativne terapije. *

Ovakvi postupci mogu biti provođeni od strane medicinskih radnika, profesionalaca iz oblasti mentalnog zdravlja, vjerskih zajednica, osoba koje privatno nude usluge.

Da

Ne

Ukoliko je Vaš odgovor DA, možete li navesti točno kojim uslugama (postupcima i tretmanima) ste bili izloženi?

Da li ste dali pristanak na izvođenje tretmana?

31. Ispod su navedeni neki identificirani problemi LGBTI osoba u BiH. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 rangirate važnost ovih problema. *

Više odgovora možete staviti u isti rang važnosti, a odgovore rangirajte tako što ćete ih razvrstati u 5 grupa: 5 – Jako važno; 4 – Važno; 3 – Svejedno mi je; 2 – Donekle važno; 1 – Nevažno.

	Nevažno	Donekle važno	Svejedno mi je	Važno	Jako važno
Diskriminacija na radnom mjestu	1	2	3	4	5
Diskriminacija u školi /fakultetu	1	2	3	4	5
Socijalna izolacija	1	2	3	4	5
Predrasude (homofobija, transfobija)	1	2	3	4	5
Otežana inkluzija	1	2	3	4	5
Stigmatizacija	1	2	3	4	5
Psihičko/verbalno nasilje	1	2	3	4	5
Seksualno nasilje/ uznemiravanje	1	2	3	4	5
Fizičko nasilje/napadi/ uništavanje imovine	1	2	3	4	5
Ekonomsko nasilje (npr. uskraćivanje ili oduzimanje novca i/ili drugih materijalnih dobara)	1	2	3	4	5
Nedovoljna podrška porodice	1	2	3	4	5
Nedovoljna podrška prijatelja_ica	1	2	3	4	5
Otežan pristup različitim servisima i uslugama	1	2	3	4	5
Nedostatak programa podrške državnih institucija (opština, policija, tužilaštvo, sud)	1	2	3	4	5
Nedovoljna vidljivost LGBTI osoba i LGBTI tema/pitanja u javnosti	1	2	3	4	5

Nepostojanje adekvatnih institucionalnih programa psihološke podrške za LGBTI osobe	1	2	3	4	5
Nezaposlenost	1	2	3	4	5
Nepostojanje medicinskog tima za promjenu spola	1	2	3	4	5
Zahtjevna procedura promjene spola	1	2	3	4	5
Nemogućnost zaključenja životnih zajednica	1	2	3	4	5
Prisilne operacije interpolnih osoba	1	2	3	4	5
Nedostatak sigurnih prostora/skloništa za žrtve nasilja	1	2	3	4	5
Stanovanje	1	2	3	4	5
Govor mržnje/zločin iz mržnje	1	2	3	4	5
Diskriminacija u zdravstvu	1	2	3	4	5
Diskriminacija od strane vjerskih zajednica	1	2	3	4	5
Nemogućnost posvajanja djece za istospolne parove	1	2	3	4	5
Nemogućnost biomedicinski potpomognute oplodnje za istospolne parove	1	2	3	4	5

31.a. Molimo Vas da dopišete ukoliko neki problem nismo naveli, a smatrate da treba biti na listi:

Održavanje povorke ponosa

32. Da li ste učestvovali u povorci ponosa? *

- Da
- Ne

32.a. Ukoliko je Vaš odgovor NE, molimo Vas da ukratko obrazložite svoj odgovor:

- a) Bojim se
- b) Ne mislim da će nešto promijeniti
- c) Održavanje povorke ponosa je kontraproduktivno
- d) Nisam u mogućnosti prisustvovati
- e) Dopuni: _____

33. Ispod su navedene neke tvrdnje koje se tiču održavanja povorke ponosa. *

Molimo Vas da na skali od 1 do 5 izrazite nivo svog slaganja s ovim tvrdnjama, pri čemu je: 5 – U potpunosti se slažem; 4 – Donekle se slažem; 3 – Niti se slažem niti se ne slažem; 2 – Donekle se ne slažem; 1 – Uopšte se ne slažem. *

	Uopšte se ne slažem	Donekle se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Donekle se slažem	U potpunosti se slažem
Održavanje povorke ponosa može doprinijeti poboljšanju položaja LGBTI osoba u zemlji.	1	2	3	4	5
Održavanje povorke ponosa može doprinijeti povećanju vidljivosti problema sa kojima se LGBTI osobe susreću.	1	2	3	4	5
Održavanje povorke ponosa može utjecati na društvo i poboljšati prihvaćenost LGBTI osoba u zajednici.	1	2	3	4	5
Održavanje povorke ponosa može doprinijeti povećanju vidljivosti LGBTI zajednice u društvu.	1	2	3	4	5
Održavanje povorke ponosa doprinosi unutrašnjoj koheziji LGBTI zajednice.	1	2	3	4	5
Održavanje povorke ponosa može podstaći LGBTI osobe da se outuju.	1	2	3	4	5

Istospolne zajednice

34. Da li ste u trajnoj stabilnoj emotivnoj vezi sa partnerom_icom istog spola? *

- Da
- Ne (Pređite na 35. pitanje.)
- Nisam siguran_na

35. Da li živite zajedno sa svojim_om partnerom_icom?

- Da
- Ne, ali planiramo u narednom periodu početi živjeti zajedno
- Ne, i ne planiramo zajednički život

35.a Da li planirate imati djecu u zajednici?

- Da
- Ne

35.b Na koje ste konkretno probleme naišli budući da Vaše partnerstvo nije regulisano zakonom (dopuni)?

36. Da li biste zaključili životno partnerstvo ili životnu zajednicu ukoliko bi to bilo moguće uraditi u BiH? *

- Da
- Ne
- Nisam siguran_na

36.a Da li ste do sada zaključili životno partnerstvo van BiH?

- Da
- Ne
- Ne, ali planiramo
- Nisam siguran_na
- Ukoliko je Vaš odgovor da, možete li nam reći u kojoj je državi zaključeno životno partnerstvo?

37. Da li smatrate da u BiH treba regulisati istospolna partnerstva? *

- Da
- Ne
- Nisam siguran_na

37.a. Ukoliko je Vaš odgovor bio NE, molimo Vas da ukratko obrazložite svoj odgovor:

37.b. Ocijenite ocjenom od 1 do 5 zbog čega je bitno regulisati istospolna partnerstva za pojedina životna pitanja, pri čemu je 5 – Jako važno; 4 – Važno; 3 – Svejedno mi je; 2 – Donekle važno; 1 – Nevažno.

Pravo na nasljeđivanje penzije partnera/partnerice	
Pravo na zdravstveno osiguranje preko partnera/partnerice	
Pravo na nasljeđivanje imovine partnera/partnerice	
Usvajanje djece	
Biomedicinski potpomognuta oplodnja za istospolne partnere	
Obveza starateljstva prema partneru/partnerici	
Zasnivanja hraniteljskog odnosa prema djetetu od strane istospolnog para	
Poreske olakšice koje imaju heteroseksualne osobe u bračnim i vanbračnim zajednicama	
Olakšice u radnopravnim odnosima predviđene za heteroseksualne bračne i vanbračne partnere	

37.c. Molimo Vas da dopišete ukoliko neki problem nismo naveli, a smatrate da treba biti na listi:

Transrodne osobe

Ovu sekciju popunjavaju samo transrodne osobe.

38. Da li planirate medicinski prilagoditi spol?

- Da, potpuno
- Da, djelimično
- Da, ali nemam finansijsku mogućnost
- Ne
- Nisam još uvijek donio_donijela odluku
- Ne, jer ne želim

39. Da li ste trenutno u procesu tranzicije?

- Da
- Ne
- Ne, ali bih želio_la započeti sa procesom (ukoliko je ovo Vaš odgovor) koji su to razlozi:
 - Nedostatak podrške okoline
 - Nedostatak podrške porodice
 - Nedostatak medicinskih ustanova
 - Godine
 - Finansije
 - Nisam outovan_a
 - Drugo

40. Da li ste dosada imali problema zbog razlike između Vašeg rodnog izražavanja i oznake spola na Vašim dokumentima?

- Da
- Ne

40.a Ukoliko ja Vaš odgovor da, molimo Vas da ga obrazložite:

41. Da li biste promijenili oznaku spola u dokumentima prije završetka procesa tranzicije ukoliko biste to bili u mogućnosti?

- Da
- Ne
- Nisam siguran_na

41.a Da li ste uspješno promijenili oznaku spola na bh. dokumentima (rodni list, državljanstvo, lična karta, pasoš, indeks, diploma, zdravstvena kartica, bankovni račun) kako bi odražavala Vaš rodni identitet?

- Da
- Da, nakon djelomične tranzicije
- Da, nakon potpune tranzicije
- Ne
- Ne, jer sam odbijen_a
- Ne, jer ne planiram

Na iduća dva pitanja odgovaraju samo rodno varijantne/nebinarne osobe!

42. Da li smatrate da bi se zakonski trebala uvesti treća kategorija spola, pored muškog i ženskog?

- Da
- Ne
- Nisam siguran_na

Molimo Vas da obrazložite svoj odgovor:

42.a Ukoliko ste rodno varijantna/nebinarna osoba, koje teme smatrate Vama bitnim, te sa kojim se problemima susrećete zbog toga što ste rodno varijantna/nebinarna osoba?

Interspolne osobe*

Ovu sekciju popunjavaju samo interspolne osobe.

*Interspolne osobe su osobe koje su rođene sa hromozomskim, hormonskim ili genitalnim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima muške ili ženske kategorije.

43. Da li smatrate da bi se trebala zakonski uvesti treća kategorija spola, pored muškog i ženskog?

- Da
- Ne
- Nisam siguran_na

43.a. Molimo Vas da obrazložite svoj odgovor:

44. Da li je ljekar_ka nekada skrenuo_la pažnju Vama ili Vašim roditeljima/starateljima da Vaši spolni organi/hromozomi ili hormoni odstupaju od tipičnih muških ili ženskih?

- Da
- Ne

45. Da li ste nekada kao interspolna osoba, do svoje 18. godine, podvrgnuti medicinskim tretmanima da bi se Vaši spolni organi/hromosomi ili hormoni uskladili sa tipičnim muškim ili ženskim?

- Da
- Ne
- Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas pojasnite

- Kojim medicinskim postupcima ste bili podvrgnuti?

- Koliko ste godina imali u trenutku izvođenja medicinskog tretmana?

- Da li Vam je stručna osoba pojasnila proceduru i posljedice medicinskog tretmana?

- Da li ste se protivili izvođenju medicinskog postupka?

- Tko je dao informirani pristanak (roditelji/staratelji/Vi osobno) za izvođenje medicinskog tretmana? – zaokruži u zagradi.

46. Da li ste kao interspolna osoba, nakon 18. godine, bili podvrgnuti medicinskim tretmanima?

Da

Ne

Ukoliko je Vaš odgovor da, molimo Vas pojasnite

- Kojim medicinskim postupcima ste bili podvrgnuti?

- Koliko ste godina imali u trenutku izvođenja medicinskog tretmana?

- Da li Vam je stručna osoba pojasnila proceduru i posljedice medicinskog tretmana?

- Da li ste se protivili izvođenju medicinskog postupka?

- Tko je dao informirani pristanak (roditelji/staratelji/Vi osobno) za izvođenje medicinskog tretmana? – zaokruži u zagradi.

47. Ispod su navedene neke tvrdnje koje se odnose na interpolne osobe. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 izrazite nivo svog slaganja s ovim tvrdnjama, pri čemu je: 5 – U potpunosti se slažem; 4 – Donekle se slažem; 3 – Niti se slažem niti se ne slažem; 2 – Donekle se ne slažem; 1 – Uopšte se ne slažem.

	Uopšte se ne slažem	Donekle se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Donekle se slažem	U potpunosti se slažem
Interpolne osobe su nedovoljno vidljive u našem društvu.	1	2	3	4	5
Generalno, postoji opšti nedostatak znanja o problemima interpolnih osoba.	1	2	3	4	5
Ne postoji adekvatan medicinski tim koji bi uradio medicinske intervencije.	1	2	3	4	5
Procedura promjene spola je pretjerano invazivna.	1	2	3	4	5
Procedura promjene spola je nepotrebna u slučaju interpolnih osoba.	1	2	3	4	5

47.a. Molimo Vas da dopišete ukoliko neki problem nismo naveli, a smatrate da treba biti na listi:

Ekonomska situacija lgbti osoba

48. Koji je Vaš trenutni radni status? *

- Zaposlen_a na puno radno vrijeme
- Zaposlen_a na pola radnog vremena
- Freelancer_ka/honorarno zaposlen_a
- Nezaposlen_a
- Srednjoškolic_ka
- Student_ica
- Penzionisan_a
- Ostalo: _____

49. Kako biste ocijenili svoju finansijsku situaciju? *

- Vrlo sam zadovoljan_na
- Zadovoljan_na sam
- Niti sam zadovoljan_na niti nezadovoljan_na
- Nezadovoljan_na sam
- Izrazito sam nezadovoljan_na

50. Koliki su Vaši prosječni mjesečni prihodi? *

- Do 590 KM
- Od 590 KM do 1190 KM
- Od 1190 KM do 1470 KM
- Od 1470 KM do 2000 KM
- Više od 2000 KM
- Nemam zagarantovane mjesečne prihode iako izdržavam sam_a sebe
- Ne ostvarujem prihode, izdržavaju me druge osobe (npr. roditelji, staratelji, itd.)
- Ostalo: _____

51. Da li su Vaši mjesečni prihodni dostatni da zadovoljite svoje osnovne potrebe? *

- Da
- Ne
- Nisam siguran_na

51.a. Molimo Vas da obrazložite svoj odgovor:

LGBTI aktivizam sarajevskog otvorenog centra

52. Da li ste već prije ovog istraživanja bili upoznati sa radom Sarajevskog otvorenog centra? *

- Da
- Ne

53. Za koje usluge i aktivnosti Sarajevskog otvorenog centra znate? Moguće je odabrati više odgovora.

- Javni događaji (okrugli stolovi, filmske projekcije, izložbe i sl.)
- Pravno savjetovanje za LGBTI osoba
- Psihološko savjetovanje za LGBTI osobe
- Vršnjačko (peer-to-peer) savjetovanje za LGBTI osobe
- Radionice za LGBTI osobe
- Publikacije/knjige
- Zagovaranje prava LGBTI osoba prema državnim institucijama
- Treninzi za državne službenike_ce
- Žurke/druženja za LGBTI osobe

54. Da li mislite da rad Sarajevskog otvorenog centra utječe pozitivno na percepciju LGBTI osoba u javnosti?

- Da
- Ne
- Djelomično

54.a. Molimo Vas da obrazložite svoj odgovor:

55. Na koje od nabrojanih aktivnosti, sukladno Vašim potrebama, mislite da bi se Sarajevski otvoreni centar trebao fokusirati u budućnosti?

Više odgovora možete staviti u isti rang važnosti, a odgovore rangirajte tako što će te ih razvrstati u 5 grupa: 5 – Jako važno; 4 – Važno; 3 – Svejedno mi je; 2 – Donekle važno; 1 – Nevažno.

	Nevažno	Donekle važno	Svejedno mi je	Važno	Jako važno
Akcije u javnom prostoru / ulične akcije	1	2	3	4	5
Podrška povorci ponosa	1	2	3	4	5
Edukacija državnih službenika_ca (npr. policija, medicinsko osoblje, školsko osoblje i sl.) u svrhu senzibiliziranja i profesionalnih pristupa LGBTI osobama	1	2	3	4	5
Javni kulturni događaji (filmske projekcije, izložbe, diskusije i sl.)	1	2	3	4	5
Medijske kampanje u svrhu informisanja i senzibiliziranja opšte javnosti o pravima LGBTI osoba	1	2	3	4	5
Online aktivnosti (web- portal o pravima LGBTI osoba, rad na društvenim mrežama i sl.)	1	2	3	4	5
Psihološko savjetovanje za LGBTI osobe/grupe samopomoći	1	2	3	4	5
Pravno savjetovanje za LGBTI osobe	1	2	3	4	5

Rad sa novinarima i/ili medijskim kućama, u svrhu profesionalnih izvještavanja o LGBTI temama	1	2	3	4	5
Zagovaranje prema državnim institucijama/ promjena zakonodavstva / analiza javnih politika i utjecaj na njih	1	2	3	4	5
Društvene aktivnosti za LGBTI osobe (druženja, žurke, izleti, umjetničke aktivnosti/ kreativne radionice i sl.)	1	2	3	4	5
Jačanja LGBTI pokreta u BiH (podrška individualnim aktivnostima/organizacijama)	1	2	3	4	5
Ekonomsko osnaživanje LGBTI osoba (podizanje kapaciteta, znanja i vještina)	1	2	3	4	5
Siguran prostor za žrtve nasilja	1	2	3	4	5
Podrška za seksualno i reproduktivno zdravlje LGBTI osoba	1	2	3	4	5
Dopišite aktivnosti koje smatrate jako važnim:					

ZAHVALJUJEMO VAM SE NA UČESTVOVANJU U ISTRAŽIVANJU.

Ukoliko želite da ostane u kontaktu sa Sarajevskim otvorenim centrom kako bismo Vas informisali o aktivnostima i rezultatima istraživanja, ostavite svoju e-mail adresu:

Obavezujemo se Vaše podatke tretirati kao povjerljive i nećemo ih prosljeđivati trećim licima.

Za kraj Vas molimo dopunite i predložite, ukoliko imate potrebu ili smatrate bitnim, nešto u vezi problema i potreba u LGBTI zajednici u BiH (ukoliko nije obuhvaćeno upitnikom):

O Sarajevskom otvorenom centru

Sarajevski otvoreni centar (SOC) radi na unapređivanju ljudskih prava, posebno položaja i ljudskih prava LGBTI osoba i žena u Bosni i Hercegovini, i to interpretacijom, predstavljanjem i zastupanjem autentičnih iskustava osoba koje trpe kršenja ljudskih prava i neravnopravan položaj te zagovaranjem pravnih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih promjena u svim oblastima života. Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba i žena. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili/e smo voditi jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali/e smo treninge: za policiju, tužilaštva i sudove, s fokusom na teme zločina iz mržnje, govora mržnje i primjene antidiskriminacionog prava; za medicinske stručnjake/stručnjakinje i zdravstvene radnike i radnice, s fokusom na trans-specifičnu i trans-inkluzivnu prilagodbu spola; za stručnjake/inje iz oblasti mentalnog zdravlja i socijalne zaštite; za LGBTIQ zajednicu. Intenzivno smo radili/e na stvaranju lokalne institucionalne mreže podrške LGBTI osobama u Sarajevu, Tuzli, Zenici, Mostaru, Prijedoru, Bijeljini, na unapređenju seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, prava radnika/ca u vezi s porodijskim/roditeljskim odsustvom, na uvođenju rodno senzitivnog jezika u parlamente i univerzitete, usvajanju i implementaciji kantonalnih gender akcionih planova, ali i podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju u BiH.

Tokom proteklih godina nekoliko naših zakonodavnih i policy inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Svoj zagovarački fokus usmjerili smo na pitanja politika za ravnopravnost žena i LGBTI osoba u BiH, na pitanja reproduktivnih prava žena i muškaraca, roditeljstva u kontekstu usklađivanja privatnog i poslovnog segmenta života, slobode okupljanja LGBTI osoba i unapređivanja institucionalnog okvira za zaštitu od nasilja i diskriminacije, te namjeravamo da nastavimo rad na pitanjima koja se tiču transrodnih osoba, interspolnih osoba, istospolnih zajednica, njihove društvene inkluzije, ali i položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju. Tokom proteklih godina provodili smo i medijske kampanje koje su dosegle preko milion bh. građana i građanki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival Merlinka, koji od 2021. godine postaje lokalni festival Kvirhana, u saradnji sa Tuzlanskim otvorenim centrom.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije "Ljudska prava", koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar.

Spisak srodnih publikacija iz edicije “Ljudska prava”

U ediciji Ljudska prava objavljujemo različite izvještaje, tekstove i publikacije koji se tiču ljudskih prava žena, lezbejki, gej, biseksualnih, transrodnih i interpolnih osoba.

Neke od publikacija koje je objavio Sarajevski otvoreni centar, a koje se tiču istraživanja vezanih za javno mnijenje LGBTQ+ zajednice su:

1. Amil Brković, Branko Ćulibrk, Delila Hasanbegović, Dina Bajrektarević, Jozo Blažević (2023). Rozi izvještaj 2023 – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini.

Link za verziju publikacije na bosanskom jeziku: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2023/06/Rozi-izvjestaj_za-web.pdf

Link za verziju publikacije na engleskom jeziku: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2023/06/Pink-report_za-web.pdf

2. Admira Sitnić, Amina Dizdar, Delila Hasanbegović Vukas (2022). Narandžasti izvještaj 7: Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2021. godini.

Link za verziju publikacije na bosanskom jeziku: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2022/12/lekt-Narand%C5%BEasti-izvje%C5%A1taj-7-2021_2022-1.pdf

Link za verziju publikacije na engleskom jeziku: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2022/12/Eng_lekt-Narand%C5%BEasti-izvje%C5%A1taj-7-2021_2022.pdf

3. Lejla Gačanica (2021). Socio-ekonomski položaj lezbijki, gej, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba u Bosni i Hercegovini.

Link za verziju publikacije na bosanskom jeziku: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2021/06/Socio-ekonomski-polozaj-LGBTI-osoba-u-BiH-web.pdf>

4. Amar Numanović (2017). Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini.

Link za verziju publikacije na bosanskom jeziku: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2017/10/Brojevi-ravnopravnost_04.10.2017.-WEB-II.pdf

Link za verziju publikacije na engleskom jeziku: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2017/10/ENG-Brojevi-ravnopravnost_04.10.2017.-WEB-II.pdf

5. Jasmina Čaušević (2013). Brojevi koji ravnopravnost znače – Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini.

Link za verziju publikacije na bosanskom jeziku: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/09/Brojevi-koji-ravnopravnost-znace_web.pdf

6. Zlatiborka Popov-Momčinović (2013). “Ko smo mi da sudimo drugima?” Ispitivanje javnog mnijenja o stavovima prema homoseksualnosti i transrodnosti u Bosni i Hercegovini.

Link za verziju publikacije na bosanskom jeziku: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/11/ko_smo_mi_2013_10_25web1.pdf

